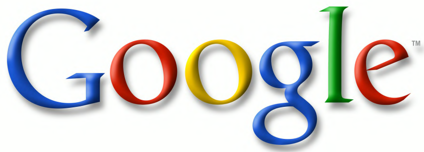

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

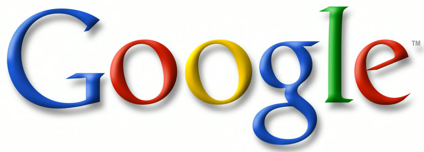
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Scan 3149.10

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT FROM
THE FUND BEQUEATHED BY
EVERT JANSEN WENDELL
(CLASS OF 1882)
OF NEW YORK

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TIDSBILDER

UR

STOCKHOLMSLIFVET

AF

CLAËS LUNDIN

STOCKHOLM
J. BECKMANS FÖRLAG
1895.

Digitized by Google

Digitized by Google

6

TIDSBILDER

UR STOCKHOLMSLIFVET

AF

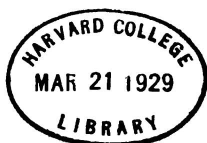
CLAËS LUNDIN

STOCKHOLM
J. BECKMANS FÖRLAG
1895.

Digitized by Google

Scan 3149.10

STOCKHOLM
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
1895.

Digitized by Google

TILL

HARALD WIESELGREN

AF

GAMLE VÄNNEN

C. L.

Digitized by Google

Förord.

De tidsbilder som härmed öfverlemnas åt allmänheten ha förut under olika år varit kringströdda i tidningsspalter, men som lång tid förflutit sedan de först offentliggjorts, har jag, på uppmaning af många personer hvilka värdera skildrandet af Stockholmsförhållanden under mer eller mindre från oss aflägsna tider, ansett mig kunna samla och utgifva dem i bokform. Enär jag icke smickrar mig med, att någon numera erinrar sig dem från deras första framträdande, hoppas jag, att de kunna betraktas som nya och åtminstone därigenom väcka något intresse. De personliga minnen jag strött in bland de flesta bilderna, alla sanningsenligt återgifna i öfverensstämmelse med verkligheten, äro meddelade för att göra skildringen så mycket åskådligare, men ingalunda för att på något sätt framhålla författarens obetydliga person.

Stockholm den 12 november 1895.

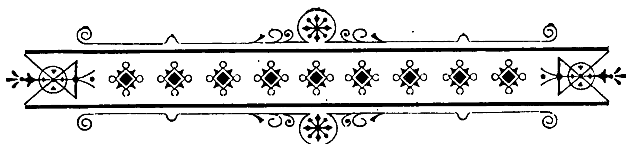
C. L.

Digitized by Google

Digitized by Google

INNEHÅLL.

Digitized by Google

Ett barndomsminne.

Julisolen trängde med våld in på Vesterlånggatan. Det var ej mer än ett par strålar, som hittade väg till ett rum, två trappor upp i ett hus mellan Tyska brinken och Funkens gränd, och de strålarne föllo på ett litet, lågt bord, täckt med en hvit servet och på denna ett par små glas med blommor. Det var doftande rosor och några kvistar finluktande reseda.

Solstrålarna och blomdoften hade icke kunnat väcka dagens hjälte, en liten gosse, som sof i sin bädd bredvid det festligt dukade bordet, men hvad som väckte honom, det var ömma moderskyssar. Då de sömntyngda blickarna föllo på bordet, klarnade de genast, och han var med ens fullt vaken. Mellan blomglasen slingrade sig i grönt och blåklint begynnelsebokstafven till det namn som dagen bar. Inne i bokstafven låg en frestande saffransbulle, och

Digitized by Google

bredvid glänste ett kompani tennsoldater, en trollgubbe, som alltid stod på hufvudet, och en mungiga, icke att förväxla med munharmonika, utan ett litet instrument, som spelades både med läppar och fingrar.

Det var namnsdagsfest i högsommaren i det kvafva rummet vid den trånga gatan, där solen blott gjorde ett kort besök hvarje morgon. Jag läste en gång, huru en författare — också stockholmsbarn — klagade bittert öfver olyckan att ha fått tillbringa en tid af sin barndom i Klaratrakten i ett hus, som hade en något inskränkt gårdsplats. Huru oförnöjd! Huru många tusen menniskor äro icke födda och uppfödda i det inre af Stockholm, i själfva »stan», vid en af de trånga gatorna och gränderna, som äro ännu trängre! Och Vesterlånggatan är sannerligen icke den sämsta. Många af oss ha nog bott vid ännu trängre och ljusfattigare gator. Många tusen barn ha kanske under flera år icke sett annan grönska än träden på Tyska kyrkogården och löfruskorna vid Munkbron under midsommartiden.

Hvad visste vi af lek vid Mälarens eller Saltsjöns stränder, af språng på ängen, af hopp i hövålmen? Vi hade knappt hört talas därom, aldrig varit med om det! När det var riktigt storståtligt, fingo vi kanske gå ända till Karl den trettondes torg, där det fanns träd, men inga blommor, intet gräs, bara sand, sand i långa banor. Vi hade mycket litet sol. Många ha ännu lika litet. Och likväl var det ej soltomt i barnahjärtat.

Digitized by Google

Den här glänsande högsommardagen var det soligare än vanligt. Söndagskläderna gjorde det ännu festligare. Det var så mycket att glädja sig åt: tennsoldaterna, mungigan, trollgubben! Hvilka skatter! Af saffransbullen var snart blott minnet kvar, knappt det, men kanske att en ny kunde infinna sig längre fram på dagen. Jag såg ett par i bagarboden midt emot, bagar Sundells utbod, dit hvarje morgon en liten »öländing» drog en släde med bröd från bageriet i hörnet af S:t Paulsgatan och Björngårdsgatan. Släde begagnades då för tiden till forslande af bagarbröd både vinter och sommar, och skilnaden var endast, att sommarsläden icke hade järnskodda medar.

Bagar Sundells lilla »öländing» och brödsläde utgöra ett par af mina allra tidigaste barndomsminnen, och jag skyndade mig hvarje morgon till fönstret för att återse dem, då de slamrade fram i den trånga gatan och stannade utanför bagarboden, dit ingen köpare inträdde, utan knackade på den med kringla utstyrda bleckluckan, då ett gammalt kvinnoansigte visade sig i lucköppningen och affären uppgjordes.

Först en spejande blick efter den lilla hästen och sedan en annan upp till tyska tuppen, som nätt och jämnt stack upp öfver de motliggande hustaken och glänste, så präktigt i den lilla strimma af luft, som kunde skådas från fönstret. Med tyska kyrkan hade vi ingenting gemensamt, men det var en granne af förnämligare slag än alla öfriga. Hvarje

Digitized by Google

tisdag och fredag klockan half tolf gjorde den grannen sig påmind genom sitt klockspel. Någon gång fick jag tillåtelse att gå till hörnet af Tyska brinken, för att utanför sidenkramhandlaren Adolf Bellmans, Karl Mikaels sons, bod stå och se upp, huru de små klockorna rörde sig, ett ganska efterlängtadt nöje. Mindre nöjsamt, men riktigt rysligt storartadt var att höra stora klockan klämta vid eldsvådor.

Namnsdagsfesten firades inom barnafantasien med pomp och ståt, men i självfva verket förflöt den ganska stillsamt. Husfadern hade icke tid att festa, men då och då tittade han in från verkstaden och hade alltid ett gladt ord och en munter blick med sig. Nedslagen såg jag honom aldrig, fastän det ofta kunde vara bekymmersamt nog. Han arbetade från tidigt om morgonen till sent om aftonen sex dagar i veckan, sjöng gärna under arbetet och skämtade med gesällerna, men lärgossarna understodo sig icke att ens låtsa om skämtet. Husmodern var af ett stillsammare lynne, men glad och nöjd i de små vilkoren.

Hvarmed skulle man för öfrigt roa namnsdagshjälten? Syskon hade han icke och ännu hade han ej börjat skolan, så att lekkamraterna voro få. I huset fans visserligen en gård, men den var mera lik en brunn, och ännu aldrig har väl en solstråle trängt ned till dess botten. Någon lekplats hade man icke. I bottenvåningens förstuga var en krog, i synnerhet besökt af de gardister, som med sina

Digitized by Google

bårar i hörnet af Tyska brinken väntade på arbetsförtjenst, och det var ej något sällskap för ett barn. Den trånga gatan erbjöd icke tillfälle till lek.

För att skaffa mig ett extra nöje på namnsdagen tog min mor mig med sig, då hon gick till Munkbron för att göra uppköp. Vägen gick utför Tyska brinken, hvars nedre del, Joakim Bryggares gränd, redan då aldrig nämndes med det namnet. Man gick förbi Lankasterskolan, där magister Fineman förde ett strängt regemente i ett hus, som nu är nedrifvet och lemnat plats för en del af Mälartorget, samt kom till klappbryggan, en lång, på vattnet flytande träbro, som på ett par sidor omgaf den storartade sopbacke, hvilken då låg midt i Stockholm och hvarje dag bearbetades af dussintals karlar, som gräfde i denna ofantliga afskrädeshög, lassade innehållet på skottkärror och sköto dessa öfver klappbryggan, tappade en god del af innehållet och vräkte återstoden på de skutor, som där lågo under lastning, uppfyllande hela trakten med den vidrigaste stank. Så såg det ut på 1830-talet där Mälaretorget och Köttorget nu äro belägna.

Vid Munkbron var då för tiden icke den lifliga tillförsel, som i våra dagar, men grönsaker, om ock få och mindre goda, bär och blommor funnos att köpa i månglerskornas korgar. Bord och tälttak kände säljerskorna icke till. Och likväl var det en högtid att få komma dit och få sig ett kvarter stickelbär för sex styfver.

Digitized by Google

Namnsdagen inträffade olyckligtvis på en hvardag. I annat fall hade det möjligtvis kunnat hända, att min far, som verkligen älskade frisk luft, ehuru han så sällan fick njuta däraf, i förening med någon annan handtverkare bland sina vänner, hyrt en roddarebåt, packat in sig och familjen samt jämte vännens familj låtit roddarmadamerna ro sällskapet till någon holme i Mälaren, där den medhafda matsäcken dukats upp och man tillbragt en riktigt rolig dag. Jag erinrar mig några dylika utflykter från den tid, då lustresor med ångfartyg ännu voro mycket sällsynta, och en handtverksmästare icke ansåg sig ha råd att företaga sådana.

Men nu var det olyckligtvis hvardag, och någon utflykt kunde då aldrig komma i fråga. Man talade om möjligheten af en lustvandring till Kastellholmen sent på kvällen. Till Djurgården var alltför långt, ehuru min håg stod dit, sedan jag en gång förr varit nog lycklig att få se en föreställning af Foureaux' konstberidaresällskap, ett nöje, som icke glömdes på många år, emedan det var alldeles enastående i barnets förlustelser.

Slutligen inskränkte man sig till att på aftonen vandra upp till Söder för att hos en tarflig familj, som hade en trädgårdstäppa, fira den högtidliga festen. Vägen gick öfver Blå slussen, men innan man kom dit skulle man vid Kornhamn passera förbi den stora »renovationsinrättning», hvarifrån afträdesrenhållningen i staden inom broarna besörjdes och dit orenligheten på ljusa och varma som-

Digitized by Google

maraftonen samlades i tunnor på stång, hvar och en buren af två hjon från spinnhuset.

Stockholm var en förskräckligt osnygg stad på den tiden, och det var i en sådan atmosfer, som invånarne tillbragte sin sommar. Utflyttning till landet under den varma årstiden hörde till sällsynta undantag.

En dylik inrättning, som den nyss nämnda, passerades sedan i Stadsgården, vid början af Sutthoffsbro, innan man kom till de s. k. Predikstolstrapporna som förde upp till Rutens gränd och Stora Glasbruksgatan och nu äro borttagna, strax invid Dihlströmska klädesfabriken, hvars egare alldeles ofrivilligt gifvit sitt namn åt den arbetsinrättning, som nu är där belägen samt åt dennas invånare, »Dihlströmarne», men som själf kände sig mycket olycklig och ett par gånger försökte beröfva sig lifvet.

Den lilla trädgårdstäppan, där namnsdagsfesten afslöts, låg och ligger ännu vid ändan af Katarina Högbergsgata. Jag har besökt den igen, men hade då icke varit där på ungefär ett halft århundrade. För mitt minne stod en vacker trädgård med de mest inbjudande krus- och vinbärsbuskar, hvilka voro en stark lockelse för barnet från »stans» smala, mörka, alla bärbuskar saknande gator.

Vid mitt senaste besök fann jag en liten, tarflig täppa, men nog i samma skick som fordom. Den smala gången mellan buskarne och den lilla kojan i bakgrunden kände jag så väl igen. I den

Digitized by Google

öppna dörren till den trånga förstukvisten stod en gammal kvinna, men det kunde ej vara densamma, som då namnsdagsfesten firades, ty hundra år uppnå få. Nu bodde ett annat gammalt par i det lilla huset, som väl är minst två hundra år gammalt.

Utanför kojan är det nästan lika trångt som inuti, men frisk luft finnes och härlig utsigt öfver Saltsjön. Där står ännu det gamla lusthuset, blott något mera förfallet, lutande till undergång, och gumman bad mig stiga in och se på utsigten, alldeles som sextio år förut. Allt var som förr, blott gumman var en annan och jag var kanske något annorlunda, och de som då förde mig dit lefva endast i mitt tacksamma minne.

Inga lekkamrater fann jag den aftonen på 1830-talet i täppan på Söder, och likväl roade jag mig, och när vi vandrade hem till den mörka Västerlånggatan, för att där tillbringa den kvafva sommarnatten, tyckte jag, att jag haft en riktigt härlig sommardag.

Digitized by Google

Ljusets fest.

Ur det borgerliga stockholmslifvet på 1830-talet.

»Nå, ändtligen!..; Det var fasligt hvad herrskapet är förnämt. Klockan är för länge sedan sex. Vi började tro, att ingen skulle komma.»

Det var skräddarfrun som stod och neg i sin hvita tyllmössa med breda gröna band och i nya bombasängsklädningen.

»Hit vill man nog komma», sade öfverskäraren och dekateraren Klarin, bugade och skrapade på nya listmattan, som skräddarfrun själf flätat af splitter nya klädeslister. »Här är alltid trefligt, men jag skall säga, att vi ha ett herrans väder, och mörkt är det som i en säck. Det är inte alla gator som ha de nymodiga argandska lyktorna, som man skryter så mycket med.»

»Och så var det folkskockning vid Röda Slussen», tillade fru Klarin, knöt af sig väderhufvan,

Digitized by Google

hängde pelissen på spiken vid dörren och tog fram sin stora arbetspirat. »Det har stulits hos Frodells, slagtarens, både pengar och silfver. Du känner väl Frodell, han som är så rysligt tjock?»

»Visst känner jag Frodell», förklarade skräddarfrun, nästan litet stucken öfver att sådant kunde sättas i fråga. »Hos honom köper jag hvar gång jag är i södra slagtarhuset.»

»Herre, min skapare, hvad dyrt köttet är nu för tiden!» utropade fru Fagerlund som hade klädstånd i tyska kyrkmuren. »Magistraten har satt taxan till 8 skilling för oxköttet den här månaden. Om kalfkött vill jag inte tala. Skall det vara bakfjärding, kostar det 15 skilling. Hur skall man kunna lefva i sådana tider?

»Åh, man har sill och potatis», förklarade skräddarmästaren, värden på stället. »Se där ha vi Sjömarks! Stig på! Mycket välkomna!»

»Bed nu gesällerna och pojkarne komma in», sade skräddarfrun till sin man.

»Redan gjort», sade mästaren, »men de ska' krusa gu' bevars... Se, der ä' de. Fram med er nu! Det är minsann inte för tidigt att börja med sexan. Klockan är half sju. Är det borgerligt det?»

»Kära du, sådana präktiga ljus du har!» utropade fru Sjömark, svarfvarfrun, till värdinnan. »Min stöpning gick inte riktigt bra i år. Vekarne äro för tjocka och ljusen rinna. Min talg var dålig, så att det är synd och skam åt det.»

»Ja, men se den som har en talg både fast och

Digitized by Google

fin, det är vår lilla värdinna», anmärkte en gäst som nyss förut inträdt.

»Nej, se farbror Höök! Nå det var hederligt!» utropade värden.

»God afton, god afton, ålderman!» hördes från det öfriga sällskapet.

»God afton, godt folk!» helsade målarålder-mannen Höök, som bodde en trappa upp i samma hus, en gammal hedersman, något svedenborgare, men glad och treflig sällskapskarl samt af stort anseende inom yrket. »Men jag kommer inte ensam må ni tro. Jag mötte lifmedikusen i trappan och tog honom med mig.»

Fram trädde en lång, mager gubbe, en motsats till den trinde och fryntlige åldermannen, men äfven denne gäst hälsades, ehuru objuden, på det hjärtligaste af värdfolket. Den långe magre, som aldrig tog tobakspipan ur munnen — det påstods att han sof med henne mellan läpparne — hette Krey, var medicine doktor och hade varit läkare hos Karl den trettonde. Han ansågs vara en ganska förmögen man samt egde huset, der målaren och skräddaren bodde. Han var svärfar till den olyckligt ryktbare underståthållaren Ungberg.

Lifmedikus Krey brukade hvar dag hälsa på sina hyresgäster skräddarens och hos dem läsa tidningarna, hvilken läsning tog ansenlig tid, ehuru det var blott två blad, Dagbladet och Aftonbladet, hvarunder rummet till skräddarfruns stora förtviflan fyldes med rök från gubbens sura pipa.

Digitized by Google

»Ja ha, det står just ingenting i bladen», anmärkte lifmedikus hvarje gång, sedan han grundligt genomläst dem och tagit noggrann kännedom om alla annonserna i Dagbladet.

Men denna gång kom han med på festen. Det var »ljusinbrinning» hos skräddarens en höstafton på 1830-talet, i ett hus som då redan hade nummer 56, men ännu ofta af gammal vana kallades nummer 7 i qvarteret Typhon, och hvilket hus ligger vid Vesterlånggatan.

Utanpå huset hvilade på ett par starka jernkrokar en bugtig skylt af plåt, målad i bjärt röd färg, på hvilken glada botten två förgylda lejon stolt lyfte sina hufvud och svansar i höjden, och under det de räckte ut tungan åt hvarandra likväl förenade sig om att hålla en lika grant förgyld sax, minst så stor som lejonen sjelfva. Mellan den granna saxens vidt gapande skänklar lyste i sirliga bokstäfver mästarens namn samt årtalet 1824, det år då skyltens egare vunnit burskap och intagits i ämbetet.

Årtalet 1780 bildades med stora järnkrampor å husets framsida och står där ännu, men ovisst är, om byggnaden då uppförts eller endast fått någon upplagning. På den tid, om hvilken nu är fråga, såg huset tämligen mörkt och dystert ut, men i det inre rådde stor verksamhet, och där gick det ofta ganska muntert till.

Skräddaren var en glad karl, en som tog lifvet lätt, arbetade oförtrutet och ansåg detta alldeles

Digitized by Google

icke för någon olycka. Han sjöng gärna en stump och muntrade sina medhjelpare med någon glad visa och tyckte ej illa om, att gesällerna gnolade en munter sång eller berättade en lustig historia.

»På det viset går arbetet lättare», sade han.

Ledsamt var det således icke på skräddarverkstaden i det mörka rummet på andra sidan köket med de blyinfattade små fönsterrutorna åt den trånga, svarta gården. Mästaren och gesällerna täflade i gladt skämt, men lärgossarne måste hålla sig mycket tysta. Olycklig den gosse som understod sig att blanda sig i samtalet eller att för högljudt skratta åt en lustig visa. Lärlingarne höllos mycket strängt, och större delen af deras tid upptogs af ärendens uträttande, ej blott för mästaren och gesällerna, utan ock för mästarens hustru och piga. Kom någon »bättre mans son» i lära, fick han vanligtvis sitta i skärkammaren, den lilla skrubb, der mästaren skar till klädesstyckena och kanske gaf en liten handledning åt den gynnade lärgossen.

Gesällerna arbetade på styck och hvarken bodde eller åto i huset, men lärlingarne hade där både mat och husrum. Den patriarkaliska tiden var dock redan förbi, då de senare åto vid mästarens bord. De fingo nu sin mat i köket och hade sina sängplatser i verkstaden. Det var endast vid högtidliga tillfällen de inbjödos i mästarens »våning», som bestod af två rum, ett åt gården och det andra åt gatan. Det förra hade namn af sal och egde blott *ett* fönster, liksom verkstadens med små, blyinfat-

Digitized by Google

tade rutor samt möbleradt med hvitmålade eller s. k. perlfärgade stolar från förra århundradets slut, stoppade och med läderöfverdrag i sitsen, samt en lika utrustad soffa, en hvitmålad skänk och ett stort, hvitt fällbord samt den långa Moraklockan i vrån vid den gröna kakelugnen.

Det andra rummat, på en gång förmak och sängkammare, hade två fönster med större rutor, som dock både i storlek och genomskinlighet voro vida skilda från vår tids spegelrutor. Där funnos mahognymöbler, som mästaren skaffat sig i arbetsbyte med en snickare, och en spegel med tre hopskarfvade glas inom förgyld ram, öfverst prydd med två svarta gripar på hvitmålad grund. Där hängde också en stor bild i olja af konung Karl Johan, köpt för tre riksdaler banko i fru Fagerlunds klädstånd.

Det var i salen som sexan stod framdukad, och där försiggick »ljusinbrinningen», en fest, som firades hvarje år, då mörkret började visa sig dagsljuset öfvermäktigt. Sommartiden arbetades på verkstaden till sena aftonen, men i september slöt man det vanligtvis i skymningen. Så snart man kommit in i oktober, kunde man ej göra arbetsdagen så kort. Men det gick ej heller för sig att börja den mörka årstidens mödor utan att man haft en högtidlig invigning eller »inbrinning» af de i hemmet nyss förut stöpta talgljusen. Ingen gesäll ville förlänga sitt arbete öfver mörkrets inbrott förr än mästaren stält till ett samkväm för att viga in aftonarbetet för året. Till den högtiden inbjödos

Digitized by Google

ej blott samtlige gesäller och lärlingar, utan äfven mästarens enskilda vänner.

»Se så, hvad står Pettersson och krusar för?» sporde värden. »Nog tar herrn både halfvan och tersen annars.»

Uppmaningen var ställd till en af gesällerna, hvilken då och då försvann från verkstaden och uppehöll sig ett par dygn på *Hvita hästen*, en känd krog vid Stora Nygatan, i samma hus som bagaregesällernas härberge. Nu stod han dock och krusade. Nog ville han taga tersen, men han sneglade på frun i huset, hvilken han visste ej var honom bevågen för hans onyktra lefnadssätt.

»Hvad går åt Pettersson?» fortfor värden. »Har herrn gått in i nykterheten?»

Lärgossarne knepo ihop läpparne för att återhålla skrattet, men det lyckades icke. Pettersson i nykterheten! Nej, det var för kostligt Och så brusto de ut i en lång skallande skrattsalva.

»Det är rätt gossar, håll er muntra», sade mästaren; »ni ä' inte på verksta'n nu.»

Men Pettersson gaf dem ett så vredgadt ögonkast, att skrattet plötsligt fastnade i halsen just som det var allra som friskast, och i stället kändes en obehaglig kåre längs ryggraden. Petterssons onda ögonkast betydde det samma:

»I morgon skall jag betala er, edra glopar, för det där skrattet.»

»Nykterheten går aldrig», sade öfverskäraren.

Digitized by Google

»Men nu ha vi ändå Stockholms nykterhetsförening», anmärkte målaråldermannen. »Det är Owen som satt den saken i gång, ni vet, han på Kungsholmen, engelsmannen.»

»Det var öfverste af Forssell, som för ett par år sedan började dansen», förklarade lifmedikus.

»Inte bryr jag mig om någon nykterhet», sade värden. »Jag tar mig min sup, när jag skall till och äta, och därmed väl... Nu ska' vi ha oss ett glas öl också.»

»Ett fat dubbelöl kostar efter senaste taxan hela 14 riksdaler och 20 skilling», erinrade svarfvaren Sjömark. »Bättre måltidsdricka får man för ungefär halfva priset.»

»Ja, nog är det dyrt att lefva nu för tiden», suckade klädståndsfrun och lade för sig ett väldigt stycke kalfstek, för hvilken värdinnan erhöll enhälligt loford.

»Åh, bevare oss, se kunglig sektern!» utropade skräddarfrun och skyndade till dörren, genom hvilken en ung man inträdt.

»Mjuka tjänare, mitt herrskap!» hälsade den inträdande. »Jag tar mig friheten att titta in, efter mästaren och frun varit så graciösa och bjudit mig på ljusinbrinningen, men måste be om ursäkt för att jag kommer något sent. Vi hade strängt arbete i kammarexpeditionen. Dankwardt var sjelf uppe, och då går det minsann inte an att absentera sig för tidigt. Sedan voro vi, några kamrater och ett par officerare, på en liten, alldeles improviserad

Digitized by Google

middag på Malmens. Där talades naturligtvis om den förskräckliga tilldragelsen...»

»Hvad för tilldragelse, kunglig sekter?» sporde värden den unge mannen, som hyrde ett möbleradt rum af skräddaren.

»Är *det* inte bekant?» utropade kunglig sektern med stor förvåning.

Gästerna skockade sig omkring honom. Han var en vacker ung man, och skräddaren hade heder af hans fina promenadfrack af grönt kläde, dekateradt af Klarin och köpt hos klädeskramhandlaren och kaptenen vid borgerskapets infanteri G. Westlind J:son vid Stadssmedjegatan. Sekterns sätt att vara gaf till känna en person van vid finare sällskap än skräddares och deras jämlikar, men han förstod att skicka sig i hvilken krets som helst. En e. o. i kammarexpeditionen kunde dessutom behöfva att stå väl med sin skräddare och hyresvärd.

»Kors, har herrskapet inte reda på allmänna samtalsämnet i staden, både i kungens kansli och på Malmens?»

»Är det stölden hos slagtar Frodell?» frågade någon.

»Det är visst fråga om slagtare nu», yttrade kunglig sektern med ett leende, som onekligen var litet spotskt, men som fruarna tyckte klädde honom alldeles utmärkt. »Det gäller ingen obetydligare person än hans majestät själf!»

Uppmärksamheten stegrades i hög grad. Allt

Digitized by Google

som rörde konung Karl Johan väckte Stockholms borgares synnerliga deltagande.

»Ja», fortfor kunglig sektern med högtidligt eftertryck, »ett mordförsök, som . . .»

»Ett mordförsök!» skrek hela sällskapet.

»Herre gud, skulle någon vara nog ogudaktig och vilja ta lifvet af den rare kungen!»

Det ropade klädståndsfrun och öfverskärarfrun på en gång.

»Jo, vi lefva i förskräckliga tider», tillade svarfvarefrun. »Aldrig har man hört så många ohyggligheter som i år.»

»Ett mordförsök, säger jag», återtog kunglig sektern ännu högtidligare, »mot hans majestät själf i förgår afton, då kungen passerade Fittja gästgifvaregård. Herrskapet måste ursäkta, att jag ej kan yttra något vidare. Jag tjenar själf kronan.»

Bestörtningen var allmän.

»Men borgerskapets kavalleri var ju hans majestät till mötes?» anmärkte värden. »Hur är det, bror Sjömark, är inte du kavallerist?»

»Sällan», svarade den tillfrågade, »ser man svarfvare till häst, om det inte skulle vara på en af våra egna gunghästar. Nej, tack du! Borgerskapets kavalleri utgöres af slagtare och bryggare, som själfva ha hästar, och af lärftskrämare och sådant där förnämt folk. Vi få hålla oss till infanteriet.»

»Borgerskapets kavalleri var visst ute, men det kom ej så långt som till Fittja. En sqvadron red

Digitized by Google

hans majestät till mötes ända en half mil utanför Hornstull. Som herrskapet vet, hade hans majestät företagit en resa på ett par veckor i landsorten, och det var för att uttrycka hufvudstadens stora och uppriktiga glädje öfver den höge resandes lyckliga återkomst, som hans intåg i Stockholm firades på ett sätt, hvilket visar nationens underdåniga kärlek i sannaste och vackraste ljus... Jag får på det förbindligaste tacka, men... nå ja, en liten bit stek kan jag inte stå emot. Vår älskvärda värdinna förstår konsten att göra läcker kalfstek. Hvarken på Malmens eller på Lyktan får man en sådan stek.»

Skräddarefrun neg och rodnade, men sällskapet var för mycket nyfiket att höra på berättelsen om det högtidliga intåget. Visserligen hade man varit ute den festliga aftonen och sett på ståten, men i folkträngseln kunde man ej få reda på allt, och tidningarna voro ej synnerligt snabba i sina meddelanden. Dagen efter det högtidliga intåget omtalade visserligen Dagbladet, att konungen återkommit, men som detta skett först klockan 9 föregående afton, så kunde ingen begära, att någon närmare skildring skulle meddelas för än i följande nummer.

»Vid Nyboda backe mottogs hans majestät», fortfor kunglig sektern, »af öfverkommendanten och ett talrikt detachement af borgerskapets kavalleri. Det var högst festligt. De slöto sig till hans majestäts svit och ledsagade högst densamma till hans hufvudstad. Vägen och alla lägenheter utom

Digitized by Google

tullen voro eklärerade, dels med eldar, dels med marschaller. Sjelfva Liljeholmsbron lyste i bländande ljus, ehuru det är vid vite af tre riksdaler och sexton skillingar banko förbjudet att ha någon eld på bron eller att där röka tobak. På tullgården strålade rikt eklärerade pyramider, och där uppvaktades hans majestät af öfverståthållaren, baron Sprengtporten, samt af Stockholms magistrat och femtio äldste. Öfverståthållaren höll ett så charmant tal, att majestätet behagade svara på det mest nådiga sätt. Det öfriga torde herrskapet självt ha varit med om, den ofantliga folkträngseln, den granna ekläreringen, kanonsaluten, musiken från kyrktornen och alla de andra bevisen på att folkets kärlek är hans majestäts belöning.»

»Men mordförsöket?»

»Förskräckligt, men...»

Kunglig sektern såg både upprörd och hemlighetsfull ut, men kalfstek åt han. Ingen fick veta något närmare om mordförsöket.

»Hm, hm!» puttrade ålderman Höök. »Det kryper väl fram småningom, i fall allt i hop inte är bara prat.»

»Tro inte det, herr ålderman», försäkrade kunglig sektern. »En allt för sorglig verklighet ligger nog till grund. De där revolutionära idéerna från Frankrike kunna göra folk galna. Aftonbladet har mycket på sitt samvete, som gör sig intressant med sådana idéers utspridande. Det borde förbjudas att skrifva dylikt, i synnerhet för det lägre folkets skull.»

Digitized by Google

Han kastade en sned blick på gesällerna.

»Förstår ni piken, gubbar?» hviskade Pettersson till de andra gesällerna, som gjorde heder åt mästarens gästfrihet.

Då alla förklarade sig icke förmå mera, begaf man sig in i det andra rummet, där fruarna slogo sig ned i mahognysoffan med rödrandiga öfverdraget, hvilket ej ens på denna festafton aftagits och som var af samma stycke som stolsöfverdragen och rullgardinerna.

»Kära du, så fint du har.»

Det var fruarnas vanliga utrop, då de trädde in i hälgdagsrummet. Nu beundrade de också värdinnans nya klädning och frågade, hvar den vore köpt.

»Hos Bellman här snedt emot», upplyste värdinnan. »Han är mycket hygglig att handla hos, men de säga, att han skall vara litet konstig emellanåt.»

»Han skrifver vers, liksom far hans», sade lifmedikus, hvilken blott sällan deltog i samtalet, men dess flitigare gick till den lilla hörnhyllan, där mästarens pipor stodo, och stoppade sin pipa ur det stora tobaksskrinet.

Nu bjöds rödt franskt vin, bordeaux eller hvad det kunde vara, som dracks ur små spetsglas.

»Tag socker till», uppmanade värdinnan, »för si utan socker kan ingen dricka't. Men äkta är det, för vi ha köpt det af en sjökapten, som kom direkte från Frankrike.»

Digitized by Google

Fruarna sögo på stora sockerbitar och smuttade på vinet i de små glasen. Men herrarne hade slagit sig ned omkring ett bord, på hvilket stod en liten bål, i hvilken ålderman Höök rörde med en soppslef.

»Farbror Höök förstår sig bäst på att laga en bål», sade värden och stoppade en ny sjöskumspipa, hans kärlek och stolthet, för att bjuda henne åt kunglig sektern. En annan sådan pipa hade åldermannen fått på sin del. Lifmedikus rökte sin egen, hvilken följde honom öfver allt. Öfverskäraren och svarfvaren måste nöja sig med hvar sin svartglacerade lerpipa, och åt gesällerna bjödos långa kritpipor.

»Nu ska' vi ha oss litet sång», förklarade skräddaren, sedan åldermannen gifvit tillkänna, att tiden vore inne att smaka på brygden. Mästaren var visserligen mycket konungsk, liksom alla Stockholmsborgare på den tiden, men det ginge icke för sig, menade han, att låta den där mordhistorien alltför djupt inverka på sig, när man hade ljusinbrinning, och dessutom hade man egentligen aldrig fått höra historien.

Uppmaningen lyckades utan krus. Hvar och en sjöng en visa vid fyldt glas. Det var Bellman, Valerius och Franzén som släppte till sina alster, mest Bellman. Den som visade sig outtröttlig var värden själf. Han uppmanade också gesällerna att bidraga till sällskapsglädjen. De ursäktade sig, höllo sig i dörren mellan de båda rummen och visade sig blyga i det längsta. Men då mästaren för-

Digitized by Google

klarade, att den som ej ville sjunga ej häller skulle få smaka på bålen, tog Pettersson mod till sig, klef fram till bordet, fattade ett bräddadt glas, släppte kritpipan, så att hon gick i många bitar, och drog till med en lustig visa, som vann alla de närvarandes stora bifall.

»Det var en riktigt rolig visa, herr Pettersson», förklarade klädståndsfrun särskildt.

Pettersson bockade sig och log, mycket nöjd med sig själf och hela sällskapet, drack ur sitt glas till sista droppen och lät värden åter genast fylla det.

»I kväll är mästaren riktigt hyfvig», sade Pettersson i förtroende till kamraterna. De nickade och instämde, stoppade piporna på nytt, rökte tappert och drucko ej mindre oförskräckt samt kommo i så glad och tacksam stämning, att de talade om att hissa mästaren och frun med.

Men kunglig sektern erbjöd sig att sjunga Sällströms aria ur *Cora och Alonzo.*

»Det är en gammal god opera», förklarade åldermannen.

»Den är ny nu igen», upplyste kunglig sektern, »sedan den gafs på teaterns femtioårsfest, och det är Sällström som sjunger Alonzos parti. Han har en alldeles utmärkt röst, och det måste man ha för att sjunga det partiet. Jag har gått igenom det för teaterns egen sångmästare, förste hofsångaren Berg.»

Kunglig sektern sjöng och vann bifall. Det

Digitized by Google

var endast åldermannen som, under det han fortfor att röra i bålen, förklarade, att man nu för tiden icke hade en sådan sångare som Du Puy, med hvilken åldermannen varit bekant. Du Puy hade nu varit död i tolf eller tretton år, men minnet af honom kunde ej dö, sade åldermannen, och däruti instämde lifmedikus.

Flertalet af sällskapet tycktes icke känna till Du Puy, ej ens Sällström. De brydde sig icke mycket om operan, men förtjustes ännu af Lars Hjortsberg såsom Kapten Puff, Skräddaren Nadel och invaliden Briquet.

Emellertid fanns en varm operavän bland gesällerna, en ung man, som tillhört kungliga teaterns skräddarverkstad. Han trädde fram och förvånade sällskapet med en bit ur en alldeles ny operapjes, som hette *Fra Diavolo* eller, såsom namnet för tillfället uttalades, »Fradiavólo».

Det var för starkt för kunglig sektern. Skulle en skräddargesäll fördunkla en kanslist i kungliga kammarexpeditionen? Kunglig sektern smålog öfverlägset, såg på klockan, fann tiden långt tramskriden och tog i största hast afsked.

»En riktigt rar gosse», sade svarfvarfrun.

»Hm, hm!» fnyste åldermannen. »Fattig skrifvare som inte förtjenar mer än ljuspengarne.»

Skräddarmästaren och svarfvarmästaren hade just icke brytt sig mycket om de nya operorna. De afhandlade en fråga, som rörde alla handtverksämbeten. Öfverskäraren kunde ej blanda sig i det

Digitized by Google

samtalet, ty han var icke skråmästare, utan hörde under hallrätten, hvilket ingalunda ansågs fullt så fint. Han var således icke de verklige mästarnes vederlike, men skräddaren och svarfvaren voro ej högdragne, utan umgingos med öfverskäraren, och den senare, som icke hade något mästarbref, visade sig tacksam för denna nedlåtenhet. Han lyssnade nu också med synnerlig stor uppmärksamhet på ämbetsmästarnes sakrika samtal. Skräddaren innehade en förtroendepost såsom mästarnes deputerade vid skräddargesällernas låda i deras härberge vid Baggensgatan, och svarfvaren smickrade honom med hvad han sade sig ha hört, att skräddaren kanske skulle väljas till en af de fyra bisittarne, hvilka under åldermannens ordförandeskap utgjorde ämbetets styrelse.

»Bara prat», sade skräddarmästaren och klingade med svarfvaren.

Fruarna förde ett mycket lifligt samtal sinsemellan och klagade öfver tjänstfolkets stegrade anspråk och i oroande grad tilltagande självständighetskänsla.

»Ha ni läst», frågade värdinnan, »den där boken, som kostar tre skilling i tobaksboden och handlar om två flickors samtal på Ladugårdsgärdet om deras matmödrar?»

»Det är väl bara otäckheter», förmodade de andra fruarna.

»Kan man tänka sig», utropade klädståndsfrun, sög på en ny sockerbit och smuttade ännu en gång

Digitized by Google

på det röda vinet i lilla spetsglaset, »att pigorna nu begära hela tretio riksdaler i lön? Det är starkt!»

»Oanständigt», förklarade svarfvarfrun. »Och inte nog med det. De pruta emot, när de ska' bära ett par ämbar vatten från sjön».

»Ja det är fasligt», bekräftade öfverskärarfrun. »Vi bo strax ofvanför Besvärsbacken, och därifrån ned till Ragvaldsbro är väl inte långt, men hvar eviga gång min piga skall gå efter vatten, jämrar hon sig alldeles förskräckligt. Kan tänka, tre eller fyra par ämbar om dagen! Det är med ok förstås. När man min skall ha mer vatten för sitt arbete, måste nådig jungfrun gu' bevars ha hjälp af en stadsmilitär, och då bäres det i så, med stång på axeln, af henne och korfven.»

»Hos oss är det grufligt lätt», sade skräddarfrun, »för vi ha så nära till Flugmötet, där vi ta vatten, vid sopbacken och klappbryggan, och här få pojkarne hjälpa till.»

»Går din lilla gosse efter vatten?» frågade klädståndsfrun med mycket deltagande.

»*Min* gosse!» utropade värdinnan och rodnade af förtrytelse. »Det kan väl inte komma i fråga. Nej, Kalle och Erik, lärpojkarne. De få också hjälpa till med torgkorgen och dra mangeln. De ha väl intet annat att göra.»

»Nej, det är sannt», instämde de andra fruarna.

»Gossen har så grufligt stor lust att predika», omtalade skräddarfrun. »Hvar söndag är han med mig i Storkyrkan, och när han kommer hem, ställer

Digitized by Google

han sig på en pall och predikar som biskop Wallin själf. Ja, nog har han gåfvor, det är säkert, och inte bör han släpa och träla för födan som far och mor göra.»

»Frun skall väl låta honom bli prest», sade ålderman Höök, som tröttnat att röra om i den tömda bålen. »Det tänker min Kalle*) också. Han kommer snart upp på gymnasium nu.»

»Jo, jo», sade klädståndsfrun. »Tänk när lilla Janne kommer med prestkappa af siden och kallas kunglig hofpredikant.»

»Det står i Herrans hand», suckade skräddarfrun, som var en from kvinna och öm mor. »Men hvart har gossen tagit vägen?»

Gossen satt i en vrå och sof. Fruarna beklagade, att de icke fått höra honom predika.

»Det är tid på att bryta upp», sade svarfvaren, reste sig och tackade för hederlig välfägnad. »Vi måste skynda oss», tillade han, »för vi ha ingen lykta med oss.»

»Bäst då att knalla af», förklarade lifmedikus, »ty efter nyaste förordningen är det fyrtio skilling banko plikt på att gå på gatan efter klockan elfva utan att ha en lysande handlykta med sig.»

»Ja ha», tillade åldermannen, »och inte får man ha blindlykta. Den som begagnar sådan måste plikta hela sexton riksdaler och tretiotvå skillingar

*) Karl Erik Höök, son till måleråldermannen Höök, vardt kungl. hofpredikant och afled såsom komminister i Adolf Fredriks församling 1883.

Digitized by Google

banko, och det kostar plikten för tillverkaren också. Meningen är att rota ut blindlyktorna.»

»Det är lika strängt nu, som när gamle Olle var polismästare. Men han har väl sitt finger med, kan man tro, fast han nu är så förnäm, att han är riktig underståthållare.»

»Silfver-Jan lär vara fast nu igen», sade klädståndsfrun.

»Nog var han lös i morse», invände skräddaren. »Ni vet, att han har sin bod här midt emot. Jonas Lindberg, guldsmed, står det, men det borde stå tjufköpare.»

Nämde guldsmed var ett af Stockholms original på 1830-talet, äfven bekant för den stora förgylda kula, eller såsom bodegaren själf skref, »förkylda kulla», som glänste öfver det utbygda bodfönstret vid Vesterlånggatan*). Han råkade ofta ut för rättvisan och sökte vanligtvis skriftligen försvara sig, men utmärkte sig lika mycket för sin frihet i stafning, som för sitt oberoende af samvetsbetänkligheter.

Sällskapet befann sig i upplösning. Åldermannen skulle uttrycka samtligas tacksamhet för den glada festen och synnerligen för värdinnans ypperliga anrättningar, hvarför han fattade slefven ännu en gång, ehuru bålens innehåll för länge sedan försvunnit.

»Nu ska' vi ha färdknäppen», förklarade värden och gick ut i salen efter bränvinsschatullet, som alltid stod på skänken.

*) Boden flyttades sedan till Järntorget.

Digitized by Google

Åldermannen fortfor att hålla tal, men ingen hörde på honom. Lifmedikus stoppade ännu en pipa, visst den tjugonde för aftonen. Gesällerna hade kommit i tvist om hvilken krog vore den bästa, *Hvita hästen* eller *Eldbrasan*, den senare i hörnet af Svartman- och Kindstugatorna.

»Erik och Kalle!» ropade värden. »Ni ska' lysa ned herrskapet. Hvar håller ni hus?»

»De hjälpa väl Sofi att diska», förmodade värdinnan.

Så verksamma voro lärgossarne visst icke. De hade begge somnat in i salen, en på hvardera sidan om kakelugnen och med hvar sin smörgås i handen. De sågo hjärtligt belåtna ut och drömde visst icke om morgondagen och hvad som då väntade dem af trällif och förödmjukelse samt den särskilda undfägnaden för att de vågat skratta åt Pettersson och nykterheten.

»Sådana pojkbytingar!» utropade mästaren, när han fick syn på dem och ville väcka dem.

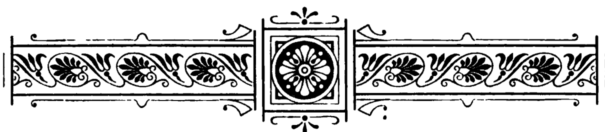
»Låt stackarne sofva», bad hans hustru, hvilken kanske tänkte på sin egen parfvel, som satt och sof därinne.

Färdknäppen gjorde sin rund. Tacksägelser, handslag, omfamningar, kyssar korsade hvarandra.

»Det var en riktigt treflig ljusinbrinning», förklarade samtlige gästerna, då värden lyste dem ned för de två trapporna, och de troppade ut på den mörka Vesterlånggatan.

Digitized by Google

När jag gick i skolan.

Det var ett högtidligt, långt förut med bäfvan motsedt ögonblick, då jag gjorde mitt inträde i skolsalen. Jag var sex år. Omsorgsfullt utrustad af min mor, hvilken haft första mödan med min undervisning, som dock ej hann längre än till kännedom af bokstäfverna, gick jag vid min fars hand upp för Tyska brinken och tog af till höger på den trånga och föga ansedda Tyska Prestgatan, hvilken dock — aristokrater äro vi alla — ansåg sig förnämare än Svenska Prestgatan.

I nummer 27 vid förstnämnda gata låg ett af Tyska församlingens hus, och i det huset fans en enskild skola. När jag med klappande hjerta inträdde i salen, såg jag endast oredigt, att han var fyld med en skara gossar, och mina öron träffades af ett starkt surrande.

Alla läste högt. Några skreko och sökte öfverrösta de andra. Det var ett förskräckligt oljud.

Digitized by Google

Många blickar sändes mot de inträdande, och jag kände huru de blickarne borrades in i mig. Det sved i mina kinder. Om jag kunnat springa min väg!

Men då kom mot oss en fryntlig gubbe, klappade mig på hufvudet och bad mig vara välkommen, räckte sin silfversnusdosa åt min far och förklarade, att han just nyss på morgonen fått ännu en nybörjare, med hvilken jag kunde täfla. Jag bemannade mig och sökte se lugn ut, men svårt kändes det, då min far tog afsked.

Den fryntlige gubben, rödlätt och fetlagd, klädd i ljusgrå yllenattrock, hvars framsida var alldeles brun af snus, talade mycket vänligt med mig och ledde mig till en af de nedersta bänkarne, midt för dörren, der en »monitör» pekade på en stor tabell med bokstäfver. Tabellen var upphängd på en fristående ställning. Monitören föreföll mig vara af en högst aktningsvärd ålder, en »riktigt stor gosse», men kunde väl, efter hvad jag sedan uträknat, ej vara äldre än åtta år.

Den parfvel som undervisades af denne monitör tycktes vara af min ålder, såg snäll och hygglig ut samt visade sig snart vara af ett mycket stillsamt väsen.

I början vågade kamraten och jag ej säga något till hvarandra, men så kom en liten hvilostund, och då var samtalet snart i full gång. Jag glömmer icke huru kär jag hade den lille vännen sedan under flere år i skolan och då jag lekte hos honom och hans äldre bror i deras hem vid Kindstugatan.

Digitized by Google

Slutligen skildes vi åt. Han kom i Nya elementarskolan, men vi sågos då och då, äfven under ynglingaåren. Nu ha vi icke sett hvarandra på flere årtionden. Han är nu en gammal seminarii-rektor, men kanske han ännu erinrar sig den 1 mars 1832, vår förste skoldag.

Den fryntlige gubben i grå nattrocken med de många snusfläckarna var »magister» Palmgren, skolans egare och förste lärare. I skolgossarnes ögon var han gubbe, synnerligen för sitt grå hår, men en kort tid derefter talade han, vid ett besök hos mina föräldrar, om att han ej vore mer än *trettiotvå* år. Han var vänlig och glad och förstod att vinna lärjungarnas tillgifvenhet, och vi kallade honom »beskedliga magistern».

Hans kunskaper voro sannolikt hvarken djupa eller vidsträckta. Men hvad visste vi därom? Att han fört ett gladt och föga mödosamt studentlif i Lund, visste vi ej, skulle ej heller ha mycket bekymrat oss eller ens förstått hvad det ville säga.

Under senare delen af 1820-talet var Jacob Nils Palmgren på sitt sätt en af de mest bemärkte studenter i Lund. Han umgicks ej blott med kamrater, utan ock med borgare och landtpatroner, med hvilka sist nämnda han sammanträffade hos källarmästaren Wengberg, och det hände nog, att man på dennes källare fick sig ett litet parti vira, äfven kille. Palmgren undervisade godsegaren, friherre Coyets presumtive arftagare Julius Carl August Juhlsson, senare erkänd såsom friherrens son.

Digitized by Google

Denna sin lärarebefattning lemnade han 1828, men var ännu året derpå kvar i Lund. Han nekade sig inga nöjen och reste hvarje sommar till Köbenhavn, Ramlösa, Helsingborg samt ända upp åt Halland. Han var alltid fint klädd och tycktes aldrig sakna pengar. Ofta bistod han kamraterna med ficklån och visste utvägar att anskaffa äfven större lån, men efter sin ankomst, år 1829, till Stockholm, hade han ej så lätt att taga sig fram och måste någon tid för sin utkomst sköta handelsböckerna hos en enka som hade snusbod. I Lund hade han tagit inträdesexamen i prestseminariet och kallades på skämt »seminarii-prosten», men någon utgångsexamen hördes då icke af.

Under sin bekymmersammaste tid i Stockholm mottog han ett af okänd person honom tillsändt bref med inneliggande 300 riksdaler, såsom »bidrag till genomgående af seminarii-examen». Palmgren begaf sig till Upsala och lyckades efter en termin taga utgångsexamen från prestseminariet. Hans mod och sjelfförtroende återkommo och han uppträdde å nyo i Stockholm med stor tillförsigt samt vardt genom vänners anbefallningar och egen tilltagsenhet bekant i både förmögna och förnäma familjer, bland hvilka slägten *de Camps*, som under Karl Johans tid inkommit i landet och hvars hufvudman, generalmajor Louis Marie Camps, adlad *de* Camps, stod i stor gunst hos konungen samt till och med tycktes vara hans synnerligt gode vän och förtrogne, hvilket gaf anledning till påståendet,

Digitized by Google

att han vore Karl Johans bror eller åtminstone dibror.

Palmgren hade således goda och inflytelserika förbindelser, och dessa begagnade han för att sätta upp en skola. Denna förlades dock icke till Norrmalm, som redan då var den förnäma verldens egentliga stadsdel, utan inhystes vid den trånga och oansenliga Tyska Prestgatan, midt inne i »stan». Orsaken därtill var dock väl synnerligen, att om Palmgren också egentligen bildade ny skola, så fans likväl stommen därtill redan i en enskild undervisningsanstalt, hvilken innehades och till Palmgren försåldes af en magister Sjöberg, hvars lägenhet var vid nyss nämnda gata.

Emellertid var palmgrenska skolan verkligen något nytt, där på en enskild läroanstalt växelundervisningsmetoden tillämpades, dock ej fullt efter det Bell-Lancasterska systemet, hvilket användes i den af grosshandlaren H. Th. Philipsén inrättade fattigskolan vid Adolf Fredriks torg, samt i »stadens allmänna barnskola». Palmgrens skola var efter något friare grunder inrättad, men med bibehållande af monitörsystemet, så att lärjungarne skulle undervisa hvarandra, åtminstone i de lägre afdelningarna.

I Palmgrens skola undervisades i synnerhet gossar ur borgerliga familjer, tillhörande så väl det »högre», som »lägre» borgerskapet, både grosshandlares och handtverkares söner, äfven ämbetsmäns, och skolan besöktes af lärjungar från äfven aflägsnare

Digitized by Google

stadsdelar. Hon meddelade samma undervisning som i den tidens två trivialskolor i Stockholm, Klara och Maria, det vill säga en så kallad »lärd», som berättigade till inträde på gymnasium, men äfven en mera »real», ehuru jag icke kan påminna mig, att någon slapp undan latinet.

* * *

Palmgrens förnämsta och under lång tid enda medhjälpare var en ung prestman, pastorsadjunkten O. H. W. Eklund, hvilken otvifvelaktigt egde kunskaper och var en kraftig lärare, något hvaraf Palmgren ingalunda kunde skryta. Eklund bodde på stället, liksom skolföreståndaren själf, hvilken hade två små rum innanför skolsalen, med utsigt åt gården, och medhjälparen bebodde ett ännu mindre rum på andra sidan förstugan med fönster öfver grafkoren å Tyska kyrkogården.

Det hela var tämligen svårmodigt vid den trånga gatan och utåt kyrkogården, af hvilken man dock icke såg annat än trädkronorna, hvilka vi voro glada nog att ha i juli och augusti. Efter en månads sommarlof, räknadt från ett par dagar före midsommar, begynte skolgången åter just vid rötmånadens början, och det var endast under koleraåret, 1834, som ledighet gafs till slutet af september.

Någon svårmodighet kände vi pojkar dock icke till. Vi voro lika lekfulla och stundom lika öfverdådiga, som den fria landsbygdens barn. En af oss,

Digitized by Google

son till den för sin ovanligt lilla kroppsväxt bekante grosshandlaren Westerberg och själf mycket liten, men ock ovanligt stark och vig, brukade under lofstunderna ej sällan hänga sig utanför ett af de två våningar högt belägna fönstren till Prestgatan, endast hållande sig med en hand i fönsterkarmen, detta till vår synnerliga beundran, men grannarnes och de förbigåendes stora förskräckelse.

Ett annat nöje, och i det deltogo vi alla, var att genom de två fönstren på gafveln krypa ut och leka på tyska grafkorens tak. En gång öppnade magister Eklund sitt bredvid belägna fönster och jagade oss åter in i skolan. Han satt och skref på den predikan, han skulle hålla nästa söndag, och kunde ej tåla sorlet utanför fönstret. Men sorlet vardt så mycket starkare i skolan och trapporna. Då trädde predikoförfattaren i förskräcklig vrede ut ur sitt rum, slog först midt i högen, utan att bekymra sig om hvar han träffade, och tog sedan ett par af samlingen i särskild upptuktelse samt bearbetade dem så grundligt med en rotting, att deras jämmerrop hördes i hela trakten, under det han förebrådde dem att ha stört honom i nedskrifvandet af fridens evangelium. Den scenen fäste sig i de unges minne.

Eklund, då pastorsadjunkt i Jakob, vardt kunglig hofpredikant och sedermera kyrkoherde i Danviks och Siklaö församlingar samt 1850 kyrkoherde i Lösen och Angerum i Blekinge, där han afled 1866. Rottingen begagnades äfven någon gång, fastän mera

Digitized by Google

sällan, af Palmgren, som i allmänhet var mycket omtyckt, i synnerhet af de yngre gossarne. Att en mycket humanare ande härrskade i denna skola än i flertalet af den tidens undervisningsanstalter, i synnerhet de offentliga, är otvifvelaktigt. Det var med både medlidande och förakt vi talade om »knasterråttorna», de stackars omänskligt plågade gossarne i Finemans Lancasterskola vid Munkbrogatan, där det vankades stryk från morgon till afton.

Då och då skulle vi ställa till stort slagsmål med dessa »råttor», liksom med »kyrkråttorna», de som gingo i tyska skolan, men sällan kom det till några våldsamheter af farlig art. Vi tågade utför Tyska brinken och intogo fast ställning vid hörnet af Munkbrogatan, men när »knasterråttorna» visade sig, stannade det vanligtvis vid barnsliga skymford samt ett och annat enskildt sammandrabbande.

Ungefär likadant utföll kriget mot »kyrkråttorna», och sedan lekte vi tillsamman på Tyska kyrkogården, en med små fältsten belagd, föga lämplig lekplats med instängd luft mellan de höga husen.

Vår egentliga, under frukostlofvet alltid begagnade lekplats var skolgården, med en lägre, stenlagd, och en öfre, med ett par träd planterad afdelning. Där tumlade vi om af hjärtans lust. Huru inskränkt var dock icke platsen mellan höga murar midt inne i stadskvarteret, och med blott några få solstrålar äfven på den klaraste sommardag! Det var det enda fria och gröna vi hade äfven midt i

Digitized by Google

rötmånaden, och de flesta af oss visste icke af något bättre.

Att en kväfvande het julidag sitta bland sextio andra pojkar och plugga med de oregelbundna latinska verberna i ett illa vädradt rum vid Prestgatan var nog förskräckligt, men icke tänkte vi mycket på det. Det hände dock, att jag under de senare skolåren en sådan eftermiddag smög mig ned till gården och betraktade de två träden samt fantiserade om solglans och all annan lycksalighet. Jag hade då redan börjat läsa romaner, och de hade kanske födt orimliga anspråk på gladare omgifningar, något hvarom jag förut icke haft någon föreställning. Ännu under det jag stod och lät inbillningen rasa bland de tvinande trädens matta grönska på den trånga gården, tyckte jag, att denna var ganska ansenlig. Några år därefter, då det föll mig in att återse min barndoms lekplats, fann jag denna allt för löjligt obetydlig. Många, många år senare, då jag i rikt mått njutit af solglans här och där i världen, gick jag åter dit. Då reste sig ett högt, fult hus där träden förut stått. Det var slut med barndomsfantasierna på den platsen.

* * *

Bredvid skolhuset låg en annan trädplanterad gård, hvilken kallades »Klostergården» och som kanske befann sig på samma plats, där Hans Gammals köksträdgård var belägen tre hundra år förut. Den

Digitized by Google

gården låg oss skolpojkar i hågen, men emedan den nästan alltid var stängd, så var det blott undantagsvis vi kommo dit in, och då var det med en viss försiktighet vi begagnade oss af det nyss förut så lifligt eftertraktade nöjet att få göra närmare bekantskap med detta, i vårt tycke mycket hemlighetsfulla och romantiska ställe, hvarifrån utan tvifvel flera underjordiska gångar sträckte sig under Tyska kyrkan och hela trakten; men vi kunde omöjligt hitta reda på nedgången till denna intressanta underjord.

Däremot hade vi så mycket lättare tillfälle att besöka en annan gård, »Gymnastikgården», till hvilken en trappa ledde från vår skolgård och som låg i jämnhöjd med Tyska kyrkogården och hade utgång till denna samt till Svartmangatan.

Skolgymnastik var då i sin första början i Stockholm och införd i högst få undervisningsanstalter, men Palmgren hade redan lemnat oss tillfälle att begagna den. Det var också en väl behöflig omväxling i vårt något enformiga skollif.

På gymnastikgården gick det muntert till, och det hände, att gossarnas fäder äfven infunno sig för att någon gång få vara med om den ovanliga förströelsen. Bland dem minnes jag särskildt det spanska sändebudet Moreno y Landabury, hvilken klättrade ganska duktigt på mast. En son af honom gick någon tid i skolan. Jag undrar, om något utländskt sändebud skulle i våra dagar vilja sätta sin son i skola vid Prestgatan bland småborgarnes pojkar.

Digitized by Google

Nu är icke blott skolgården, utan äfven gymnastikgården försvunnen. De hörde länge till Isaac Markus' boktryckeri, men ha sedan, jämte hela det hus, i hvilket Palmgrens skola var inrymd, lemnat plats för nybyggnader, som höra till tyska församlingen.

Bland Palmgrens medhjälpare var den sedermera såsom bokhandlare bekante magister C. A. Bagge mycket omtyckt, och samma förhållande egde rum med »kandidaten» Emmerich Wildner, son till teaterdirektören och äldre bror till en af mina kamrater i skolan, Knut Wildner, slutligen rådman i Norrtelge.

Med undantag af Nya elementarskolan, bestodo de offentliga stockholmsskolorna under 1830- och 1840-talen icke någon undervisning i teckning, men i enskilda undervisningsanstalter fanns vanligtvis ett sådant läroämne. Så var fallet med Palmgrens skola. Min första ritlärare där var kamrer Burman, tjänsteman i »rikets ständers bank» och far till den i vår tid bekante teckningsläraren och karrikatyrritaren Conny Burman. Gamle Burman hade sina »principer», ett häfte teckningar, som lärjungarne måste rita af från och med första bladets raka streck till och med det sistas framställning af Enkhuset i Stockholm, f. d. Sparreska, nu Sveasalens hus. Det näst sista bladet utgjordes af en teckning af då varande Fockska, sedermera Adelsvärdska huset, nu Frimurarordens hus på Blasieholmen.

Sådana teckningsförebilder sattes då i händerna på skolgossarne, och gamle Burman var mycket

Digitized by Google

noga med att man troget följde hans »principer», liksom att man icke begagnade andra blyertspennor och svart- samt vaxkritor än dem han sålde åt oss. Han lemnade dock snart sin lärarebefattning i Palmgrens skola och efterträddes af Nils Månsson Mandelgren, en ung, kraftig man, hvilken genast satte sig i aktning hos oss genom sin längd och synbara kroppsstyrka, men som äfven hade mycket allvar med sin undervisning. Han hade få år förut kommit till Stockholm från sin födelsebygd Skåne. Nu studerade han vid konstakademien. Han var rask och sökte sätta lif i vår ritning samt lade sig också mycken vinning om att lära oss grunderna i perspektivläran, något som vi småpojkar funno lika tråkigt som onödigt.

Då Mandelgren mot slutet af 1830-talet lemnade Stockholm för att studera vid konstakademien i Köbenhavn, erhöllo vi till ritlärare en annan skåning, en mindre liflig natur, som icke lemnat något spår efter sig i konsthistorien, men tyckes hafva haft »födgenie», enär han vid sin död, för ett par årtionden sedan, var egare af huset n:o 6 vid Arsenalsgatan. Hans namn var Olsson. Han efterträddes i Palmgrens skola af en ung norsk tecknare och dekorationsmålare Dahlblom, en flink fyr, hvars konstnärliga riktning dock icke fick någon god utveckling och hvars namn nu lefver endast i hans enkas, fru Boberg-Dahlbloms frukt- och blomsterhandel vid Drottninggatan.

En nitisk sånglärare hade vi i revisor Cron-

Digitized by Google

hamn, men vi förstodo icke att uppskatta hans värde och gäckade hans bemödanden att få oss att träffa tonen.

Skolan gaf oss, såsom man finner, ganska vidsträckt undervisning, långt fullständigare än hvad då ännu bestods i de offentliga skolorna. Oaktadt sina föregåenden samt egen mindre skicklighet och säkerhet, förstod Palmgren att genom dugliga biträden hålla sin skola i godt anseende. Därtill bidrog dock möjligtvis den stora krets af bekanta han hade samt den gästfrihet han både utöfvat och åtnjöt. En goddagspilt var han otvifvelaktigt och därom vittnade äfven hans feta, skinande anlete.

Examina höllos vid såväl midsommar som jul och försiggingo med mycken högtidlighet, bevistade af lärjungarnas föräldrar, bland hvilka isynnerhet mödrarna yttrade sin förtjusning öfver den »rara magister Palmgren». Efter examens slut hade denne vanligtvis kalas för herrar, hvarvid det otvifvelaktigt gick ganska grundligt till väga. Då jag en morgon efter ett sådant examenskalas infann mig i skolan för att taga hem några böcker, öfverraskades jag af den ofantliga mängd tömda buteljer, som lågo hopade i skolsalen.

Palmgren förstod att lefva och låta lefva, men aldrig tycktes detta inverka på hans behandling af lärjungarna, ty sonen till en rik fader, i hvars hus Palmgren ofta fråssade, hade icke därför något företräde i skolan framför den fattige handtverkarens pojke. I frågan om skolafgifternas ordentliga erläg-

Digitized by Google

gande tycktes han ej häller ha varit synnerligen sträng. Afgiften var i början af min skoltid åtta riksdaler banko i kvartalet, men höjdes sedan till tio. Huru vida någon fattig lärjunge var helt och hållet befriad från afgift, vet jag icke, men anser det mycket troligt.

År 1837 hade Palmgren redan tröttnat på skolan och afstod henne till magister Sallberg, verklig magister sedan året förut. Palmgren for ett par år därefter till Göteborg och undergick där prest- och pastoralexamen, hvarpå han återvände till Stockholm och antogs till lärare vid Philipsénska skolan. År 1843 gifte han sig med fosterdottern till en förmögen enka, i hvars hus han umgicks, och fick med henne, såsom det påstods, 80,000 riksdaler. Några år därefter kallades han af sin kamrat från Lundatiden, frih. Jules von Schwerin, till kyrkoherde i Gudmundstorp och Hurfva pastorat i Skåne. Under prestmötet i Lund 1858 återsåg jag min gamle lärare, hvilken då tillhörde det strängt ortodoxa flertalet af Skånes presterskap. Af den förre glade sällskapsmannen tycktes ej finnas mycket kvar. Han afled 1865.

Magister Sallberg var otvifvelaktigt mycket kunskapsrikare än Palmgren, men egde icke dennes sätt att taga sig fram i världen. Han var en mild och älskvärd natur, kanske något för mycket benägen för glaset, hvilket stundom utöfvade mindre god verkan på undervisningen. Han egde dock goda medlärare, bland hvilka jag med stor tacksamhet er-

Digitized by Google

inrar mig C. I. B. Berndtson, då ung löjtnant vid fortifikationen, sedermera lektor i Gefle och hvilken 1888 afled i Stockholm 79 år gammal. Han är isynnerhet bekant för sin svensk-franska ordbok. En, om icke så mycket som lärare, men som författare högst framstående medhjälpare i Sallbergs skola var den frisinnade teologen N. Ignell, också en af de mildaste och älskvärdaste personer man kunde träffa, men tyvärr föga lämplig att beherrska ostyriga och hjärtlösa pojkar. Med denne utmärkte man anstälde vi, jag nödgas till min blygd erkänna det, ständigt den grymmaste drift.

Skolan började förlora sitt förra anseende och miste äfven den ena lärjungen efter den andra. Manstukten hos de återstående var i fullständig upplösning. Vi gjorde ungefär hvad som föll oss in, och för lärarne hade vi icke ringaste undseende. En dag narrade vi ritläraren Olsson ut på grafkorstaket, stängde fönstret och läto honom stå där hotande och bönfallande ända till dess han lofvade fullständig glömska af hela tilldragelsen.

Efter åtta års vistelse i skolan vid den trånga, mörka gatan tog jag, 1840, inträdesexamen på gymnasium. Kort tid därefter måste Sallberg upphöra med den enskilda läroanstalten. Han fortfor med sin redan förut innehafda lärarebefattning i Maria skola, men flyttade sedan till Eksjö, där han afled. Han var en svag, men god och redbar man.

Hvar äro nu de forne skolkamraterna? De flesta har jag förlorat ur sikte. Många äro döda, men af

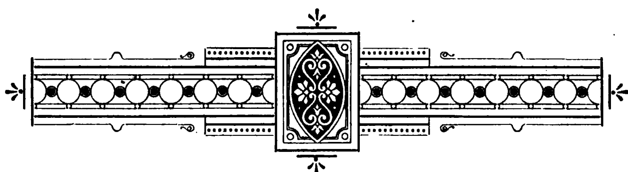
Digitized by Google

de ännu lefvande har jag bibehållit vänskaplig förbindelse med några, t. ex. med byråchefen Alfred Grandinson, major G. M. Nerman, kronouppbördskommissarien Conrad Sundgren, också ett Vesterlånggatans barn; linkramhandlaren Gustaf Wiberg, hvilken ännu innehar samma bod vid Slussgatan, som hans far egde för sjutio år sedan och väl ännu längre tillbaka, och sekreteraren i telegrafstyrelsen C. F. Engström. Bland numera aflidne »palmgrenare» voro Ludvig Norman och hofrättsrådet Rezelius, Constantin Féron, innehafvare af Möllenborgska firman, konditorerne Edvard Sundberg och August Schéele.

Ludvig Normans äldre bror Janne, (en yngre, Magnus, dog i mycket unga år) och jag utgåfvo i skolan hvar sin tidning och förde, oaktadt vi för öfrigt voro mycket goda vänner, häftig polemik med hvarandra. Politik var för öfrigt icke främmande för skolgossarne, och 1838 togo vi häftigt parti för och mot Crusenstolpe, för och mot Karl Johan och Magnus Brahe.

Digitized by Google

Fra Diavolo-Sällström och Günther.

Det var den 17 maj 1833, en ovanligt varm vårdag, då termometern utanför Benjamin Lejas galanteributik vid Gustaf Adolfs torg visade 22 grader på middagen och mer än en kunglig sekter gick utan öfverrock och solade sig på östra sidan af Norrbro. Man gick alltid på den sidan, då man var »ute och gick». På vestra sidan såg det mycket skräpigt ut vid den långa muren längs kungliga stallets baksida. Basaren fanns då icke ännu. Först fem år därefter uppstod den märkvärdiga byggnaden.

Den enda prydnaden vid den långa, fula muren var ett s. k. sockerstånd, på hvars med rödt kläde utstyrda disk åtskilliga sötsaker lockade de förbigående. Sådana sockerstånd funnos på flere ställen i Stockholm och tillhörde stadens sockerbagare samt voro mycket förnämare än fruktstånden eller de

Digitized by Google

simpla pepparkaksstånden, af hvilka ett stod i hörnet af Fredsgatan och torget.

En kunglig sekter och en gardesfänrik stötte tillsammans på Norrbro. Äfven den sistnämnde var civilklädd, men man kunde genast se, att han vore militär, ty han hade mustascher. Alla civila tjänstemän rakade sig på den tiden och läto endast ett par små polisonger vittna om att de icke voro i saknad af skäggväxt. Helskägg bar ingen, således ej häller militärerna, med undantag af gardesregementenas timmermän, men det var bara lösskägg och förekom endast i parad.

»Du går väl på spektaklet i afton?» frågade kungl. sektern.

»Naturligtvis», svarade fänriken. »Sevelin har ju recett, och så lära vi få en ny opera.»

»Minsann inte för tidigt. Gud vet, hvad presidenten tänker på. Han har nu snart ett helt år varit teaterdirektör.»

»Presidenten» var Per Westerstrand, som 1832 utnämnts till förste direktör för kongl. maj:ts hofkapell och spektakler, en allmänt omtyckt man, stormästare i P. B., verksam ledamot i Bellmanska sällskapet och ett stort antal andra glada samfund, musikalisk och literär, själf god sångare och talangfull tonsättare och som, under det han dyrkade konsten och nöjet, aldrig försummade sin tjänst hvarken som teaterledare eller president i statskontoret. Liksom *alla* andra teaterdirektörer, undgick han dock icke tadlet, men bar det med gladt jämnmod.

Digitized by Google

Det var Westerstrand, som på vår scen satte upp »Fra Diavolo», »Den stumma», »Alphyddan» och många andra omtyckta operor, sjutton till antalet, samt bortåt åttio större och mindre teaterstycken och balletter.

Kungl. sektern och gardesfänriken begåfvo sig in i stora operaförstugan åt torget, där biljettkontoret då fanns, och köpte af mamsell Hané hvar sin amfiteaterplats för 1 rdr 24 sk. banko stycket, hvarpå de åter slogo några slag på Norrbro, där Stockholms fina verld alltid infann sig, om väderleken ej var allt för svår. Kunglig sektern föreslog, att de skulle äta middag på Lyktan vid Riddarhustorget.

»Det är ändå vårt bästa värdshus», sade han, och fänriken gjorde icke några invändningar, allra hälst som klockan redan var tre, den timme, då »bättre folk» brukade intaga middagsmålet, under det handtverksfolk och »tåckna där» åto redan klockan ett.

»Annette är charmant», tillade kunglig sektern. »I går hade hon en alldeles ny bindmössa, tusan så kokett. Franska värdshusets flickor äro ingenting mot Lyktans.»

De unge männen åto och drucko hvar sitt spetsglas madeira, kanske två glas, hvarefter de hos Labatt, som hade galanteribod i samma hus, köpte ett par cigarrer, någonting riktigt öfverdådigt på den tiden, men emedan det då ännu var förbjudet att röka på gatan — det förbudet upphäfdes året

Digitized by Google

därpå under koleratiden — så stoppade de cigarrerna på sig och vandrade upp åt Drottninggatan för att dricka kaffe hos fru Schütz, som var känd för sitt förträffliga kaffe och hade konditori-schweizeri i n:r 30 vid nämnda gata.

Efter kaffet följde naturligtvis punschen, då som nu, och så gick eftermiddagen. Man hade god tid, tyckte man, ty spektaklet skulle ej börja förr än kl. 7, ehuru det vanligtvis började half 7. Men slutligen stodo de unga männen i stora operaförstugan och bekikade de fina damerna, som stego ur vagnarne på torget och skyndade in i teaterhuset.

* * *

Salongen fylldes småningom. Visst osade det litet olja, men belysningen var oklanderlig efter den tidens tillgångar. Stora kronan var nedhissad och sväfvade majestätiskt öfver amfiteatern, på hvars smala, med blått tyg klädda, raka bänkar hufvudstadens fina värld intog sina platser, men den satt också på första raden och glänste i all sin prakt. Fruntimmernas toaletter voro kanske mera än nu på en operaafton utvaldt fina.

På båda sidor om den tidens amfiteater (parkett) sträckte sig stående parterr, där en plats vid operaföreställningar kostade 24 sk. banko och 20 då talstycken gåfvos.

Salongen rymde 1,184 personer, följaktligen 244 flera än under operahusets sista tider, men var den

Digitized by Google

aftonen alldeles fullsatt. De flesta hade infunnit sig kanske för Sevelins skull, men de äkta musikälskarne hade kommit för att få höra den nya operan och njuta af Sällströms sång.

Där ha vi hofkapellmästaren. Det är Johan Berwald, Du Puy's efterträdare, men som 1833 redan i elfva år anfört orkestern och fortfor därmed ännu i sexton. Bland första violerna finner man August Berwald, slutligen inspektor för musikaliska akademiens läroverk, och Andreas Lethin, organisten i Maria, och Andreas Randel, som hade studerat vid konservatoriet i Paris och slutligen vardt professor vid musikaliska akademien, och tysken Elwers och Nagel från Mähren. Också Pacius var förste violinist den tiden, men han var visst tjänstledig.

Bland altviolerna var Adolf Fredrik Schwartz, som först 45 år efter den dag vi här omnämna lemnade sin tjänst vid k. hofkapellet och tog, såsom Frans Hedberg kvad, »ålderdomssemestern från gasen, värmen, bråket, altvioln», samt, årsbarn med århundradet, afled först 1880.

Bland klarinettisterna spelade direktör Crusell, den högt aktade musikern, och af dem som blåste oboe voro bröderna August och Fredrik Gelhaar, den senare några år därefter gift med den utmärkta sångerskan Mathilda Ficker och sedermera far till den lika utmärkta Wilhelmina Gelhaar, hvilken alltför tidigt lemnade scenen.

Men orkestern har slutat. Förhänget går upp

Digitized by Google

öfver »Ålderdom och dårskap», hvilken komedi vår sedan så berömde Johan Erik Rydqvist hade öfversatt ett par år förut från den franska *Le ci-devant jeune homme* och där Sevelin i baron Torrveds roll egde en af sina förnämsta uppgifter. Äfven denna kväll skrattade man mycket åt hans öfvermåttan löjliga framställning. Per Erik Sevelin, då en fyrtiotvå års man, var allt för mycket benägen att öfverdrifva, men säker på att alltid vinna bifall åtminstone på de öfre raderna, och länge hade han namn för att vara en utmärkt komiker.

De öfriga spelande voro mamsell Charlotte Lindman, sedan anstäld vid Lindebergs teater, hrr Wennbom och Ludvig Deland, son till den utmärkte komiske skådespelaren och ballettmästaren Louis Deland, samt hrr Hyckert, Berg, L. Kinmansson och Svensson, alla kända och omtyckta på den tiden.

Sedan man väl sett »Ålderdom och dårskap», började man i salongen under mellanakten, liksom också i »våningen inunder», på operakällaren, att sysselsätta sig med den nya operan. *Fra Diavolo* hette den, och kompositören var en man med stadgadt anseende, men på vår operascen hade blott ett af hans arbeten dittills uppförts, nämligen »Snöfallet», som gafs första gången 1825 och sista ett par månader före första föreställningen af »Fra Diavolo», således i mars 1833.

Hvarje musikälskare i Stockholm kände Auber och visste, att han gjort sig verldsberömd med *La*

Digitized by Google

muette de Portici, som gifvits på stora operan i Paris redan 1828, samt att hans *Fra Diavolo* vunnit storartad framgång på Opéra comique 1830. Musiken till sistnämnda opera hade man köpt i fullständigt klaverutdrag uti Östergrenska musik- och bokhandeln vid Stora Nygatan samt äfven skaffat sig texten, som såldes i Norman & Engströms boklåda i Storkyrkobrinken. Nu skulle man höra själfva musikverket. Det var också hvad man gjorde, och man fann sig ingalunda bedragen i sin väntan på något kvickt och behagligt.

Sällström, den då afgudade tenoren, återgaf titelrollen på ett alldeles förtjusande sätt. Man tyckte, att hans sång var till och med säkrare än i andra operor. Man var van att höra honom i många olika partier, både som Max i »Friskytten» och som Don Juan, hvilket förvånar vår tid, men då för tiden icke väckte synnerlig uppmärksamhet. Sällströms röst var tenor eller åtminstone hög baryton och ingalunda af så stort omfång som Karstens, Du Puy's och äfven Lindströms, men han sjöng både de högsta tenorpartier och Figaro i »Figaros bröllop».

Bäst fann man honom likväl som Fra Diavolo. Äfven hans yttre bidrog att göra något tilldragande af denna roll. De mörka, blixtrande ögonen, som gåfvo ansigtet en sydländsk prägel, hans lifliga spel och någonting på en gång kvickt och sprittande samt känslofullt i hela framställningen höjde röfvarehöfdingen i Sällströms framställning till en

Digitized by Google

högst intressant personlighet, i hvilken Stockholms hela fruntimmersvärld vardt intagen, att ej säga förälskad. Något dylikt hade man aldrig förut erfarit på vår operascen.

Redan Auber och Scribe hade visserligen gjort något helt annat af figuren än hvad den var i verkligheten, men Sällström gjorde något ännu mera, och så vardt den grymme banditen, som i början af århundradet jagades af general Hugo, Victors fader, som en helt vanlig missdådare, här adlad till en högsinnad hjälte med de största inre och yttre fullkomligheter.

Det var Sällströms största triumf. Han stod nu på höjden af sin konstnärsbana, men länge dröjde det icke, förr än allmänhetens högst uppburne gunstling märkbart aftynade. Öfveransträngning och ett mindre regelbundet lefnadssätt hade tidigt undergräft hans fysik. Då han på vår scen skapade Fra Diavolo, var Sällström blott tretio år, men ett par år därefter måste han resa till Italien för att söka återställa sin brutna hälsa. Han återkom sjukare än förut och kunde icke mera uppträda samt afled den 18 december 1839. Den af lysande segrar bortskämde, under ett tiotal af år oemotståndligt tjusande sångarens minne är nu för länge sedan förbleknadt, och det är blott någon *mycket* gammal stockholmare, som ännu kan skryta med, att han hört Sällström och sett honom i den lysande röfvardrägten, där han tog sig så ståtlig ut och var så fängslande.

* *
*

Digitized by Google

Redan innan Sällström lemnade detta jordiska, hade här uppträdt en annan sångare i Fra Diavolos parti och vunnit allmänhetens gunst. Han var dock icke med 1833, utan gick då, en femton års yngling, i Göteborg och funderade på att välja den militära banan. Men den som var med vid första föreställningen af Fra Diavolo, det var Henriette Widerberg, hvars röst liknades vid näktergalens klara, klingande silfvertoner och som, utan musikaliska studier, utförde sina sångpartier endast efter gehör med både säkerhet och kraft. Hon var då redan 36 år, men en täck och liflig Zerlina. Hennes förfall på äldre dagar torde vara allmänt bekant.

Den mycket omtyckte Carl Gustaf Lindström, hofkamrerare, sjöng Lorenzos parti, och hans vackra röst samt fördelaktiga utseende gjorde sig ännu då gällande, fastän han var 54 år. Johan Jakob Fahlgren, sju år yngre, en stark baryton, spelade Matheo och skildras för öfrigt som en listig Figaro, en ryslig Kasper och en högst lustig Monte Fiascone (i »Cendrillon») samt hördes med nöje äfven i Leporellos parti.

Lordens roll utfördes af Sevelin, hvilken icke var sångare och hvars böjelse att karrikera gjorde engelsmannen till en arlekin, som sökte draga uppmärksamheten från de öfriga. Pamelas parti innehades af fru Enbom, den högt värderade sångerskan. De båda banditerna spelades af Lars Kinmansson, en förträfflig konstnär, som uppträdde med samma bifall i sång- och talroller, samt Per

Digitized by Google

Adolf Wennbom, sedan kormästare. Underofficern var de Lemos, hvilken sedermera tjänstgjorde som sufflör i många år, och bonden förestäldes af Johan Peter Håkansson, som afled några år därefter.

I balletten uppträdde hrr Wallqvist, Selinder och Silfverberg samt mamsell Daguin, dansens utmärkta primadonna, fru Pfeiffer och mamsell Fägerstedt.

Operan mottogs med mycket bifall. Man fröjdade sig åt, försäkras det, de rika, vexlande melodierna, det lif, den rörlighet och friskhet som utmärkte stycket, och man fann instrumenteringen praktfull, om ock stundom något bullrande. De, som förut känt Auber endast af »Snöfallet», funno honom i den nya operan vara något helt annat än endast en härmare af Rossini, en fullt självständig tonsättare, som gick sin egen väg och hade tillräckliga krafter till detta.

Så lär man ha bedömt »Fra Diavolo» på operakällaren efter föreställningens slut, dit kungl. sektern och gardesfänriken begåfvo sig och där för öfrigt sångare och skådespelare samt ett stort antal af den manliga delen af publiken samlades, under det många af den kvinliga skyndade hem och slogo sig ned vid pianot för att spela igenom klaverutdraget. Melodierna blefvo genast populära och sjöngos öfver allt i staden. Fra Diavolos lycka var gjord.

Redan dagen därpå innehöll Aftonbladet en berömmande anmälan. Först ett par veckor därefter kom Dagligt Allehanda med åtskilliga invändningar

Digitized by Google

och förklarade Aubers Fra Diavolo icke vara någon riktig bandit med romanesk, hemsk anstrykning, utan en »muscadin i frack», en verklig »roué». Samma tidning fann libretton vårdslöst utarbetad och ytligt genomförd, men likväl erbjudande effektfulla situationer och genom handlingens raska gång fasthållande uppmärksamheten.

»Hvad musiken angår», fortfor Dagligt Allehanda, »så är Auber genom 'Snöfallet' redan känd som en förträfflig quadrill-, anglaise- och i nödfall äfven française-kompositör, och detta rykte har han visserligen bevarat, kanske till och med ökat genom 'Fra Diavolo'.» Och så följde en lång afhandling om hvad som fordras af hvarje musikaliskt konstverk.

Dagligt Allehanda förklarade dock, att Sällström återgaf titelpartiet »med utmärkt skicklighet» samt att hans kostym var »ganska elegant, sann(!) och smakfull».

Men, som sagdt, operans lycka var gjord och inga ofördelaktiga recensioner förmådde ändra allmänhetens åsigt i det afseendet.

* * *

Fem år därefter voro kungl. teaterns affärer i bedröfligt skick. Presidenten Westerstrand hade ledsnat på det ständiga bråket och dragit sig ifrån teatern. Han stod visserligen ännu nominelt kvar som förste direktör ända till maj 1840, men åtnjöt

Digitized by Google

tjänstledighet från den 1 juli 1838, och då varande öfverstlöjtnanten, sedan öfversten, Alexis Backman styrde som »direktör för sceniska förvaltningen» den från många håll anfallna inrättningen, hvilken ansågs gå en säker undergång till mötes.

Bland andra olyckliga omständigheter var också den, att operan icke hade någon tenor af värde. Då annonserades »Fra Diavolo» till allmän öfverraskning. Det var fråga om en debut af en tjugu års yngling. Man uttryckte sina tvifvel öfverallt i staden. Men den 8 november 1838 kom alla tvifvel i det afseendet på skam.

Julius Günther uppträdde i det parti, som man ansåg att *ingen* annan än Sällström hade förmått utföra och som man nu trodde skulle vara omöjligt för någon annan. Men det vardt en lysande triumf för den unge sångaren. Därmed räddade han ock operan. Låt oss anföra hvad Dagligt Allehanda skref den 10 november 1838:

»I nödens stund kommer hjälpen, säger ett gammalt kristligt ordspråk, och det kan man verkligen tillämpa i afseende på hr Günthers apparition på vår scen i en tidpunkt, då åtminstone den lyriska afdelningen däraf var färdig att nödgas nästan uteslutas från repertoaren i brist af manliga sujetter för sången i de förnämsta partierna.»

Tidningen lyckönskade teaterdirektionen och allmänheten att ha funnit en ung man med musikalisk bildning och kärlek för konsten, som velat egna sig åt det, »sådan administrationen är hos oss»,

Digitized by Google

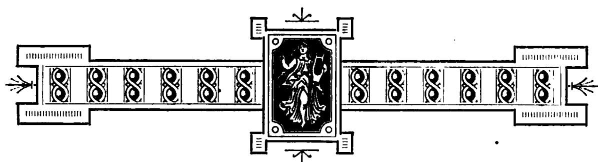
särdeles otacksamma sceniska yrket, en person med omisskänliga anlag, hvars spel var ledigt och naturligt med harmoniska rörelser, en som förstår hvad han säger.

»Han frapperade», fortfor Dagligt Allehanda, »genom sitt fullkomligt ogenerade skick, den ton af gentleman, som röjde sig hos honom såsom markis, den omvexling han gaf åt sina gester och hans uppmärksamhet äfven i det stumma spelet. Rösten är ej af någon ovanlig styrka, timbren ej så välljudande som Sällströms i dennes vackra dagar, men det är en frisk, flärdfri och lefvande anda i hans sång.»

Publiken var också förtjust i unge Julius Günther, och i sjutton år var han operans mest omtyckte sångare. Don Juan, Almaviva, Masaniello, Robert, Nemorino, Raoul lade lika många triumfer till den han firat redan vid sin debut i »Fra Diavolo», och det var till stor saknad för Stockholms musikälskare och för öfrigt alla teatervänner, som han vid blott 38 års ålder lemnade scenen.

Digitized by Google

När Lindeberg öppnade sin teater.

Det var en disig höstdag, den 1 november 1842. Silos stora termometer utanför hans galanterihandel i basaren å Norrbro visade fyra grader blidt. Endast få lustvandrare ströko fram och tillbaka på den sidan af bron, hvilken annars under den oblida årstiden var den fina verldens promenadplats, då däremot den andra sidan, åt Strömparterren, användes på vackra vår- och sommardagar. Karl den trettondes torg var ännu icke på modet eller hade, rättare sagt, förlorat det anseende platsen egde, då den ännu var verklig trädgård, och ej hunnit återvinna den fina verldens gunst.

Basaren var ännu modern, blott få år gammal, med Adolf Bonniers bokhandel på södra ändan och De la Croix' kafé, *Pavillon du Bazar,* såsom slutpunkt i norr, samt de då fina bodarne där emellan. Det var, som sagdt, icke många promenerande på

Digitized by Google

bron den dagen, men icke så få damer syntes dock styra sina steg till Personnes*) eleganta sidenkramhandel och manufakturvarumagasin. Saken var nämligen den, att den bodens innehafvare, som alltid följde med sin tid, nu ville upprymma sitt gamla lager och därför sålde mindre moderna varor till nedsatta pris, något som på vår tid skulle ha kallats realisation, men det ordet kände man ej till. Det var för öfrigt icke fråga om »total realisation», endast om att göra sig af med det gamla för att få plats med de nya parisartiklarne, hvilka N. E. Personne tog in hvarje höst.

»Kan assessorskan tänka sig, att jag för 30 riksdaler kom öfver en äkta schal, som har kostat 50?»

»Ja, Personne är visst inte dyrare än Taube . . . .

»Taube dog för några dagar se'n.»

»Nej, hvad säger expeditionssekreterskan! Och han som var så ung och så på modet. Hå kors; Då går jag till John Lemann**) och köper en *camail.* Det är den allra modernaste coiffurn, af svart sammet med snören och tofsar. Jag skall naturligtvis på inauguration af Nya teatern i qväll. Expeditionssekreterskan skall väl också dit?»

»Kommer inte i fråga, fru assessorska. Min man är alltför mycket lierad med hofvet. Excel-

*) Far till skådespelaren Nils Personne.

**) John Leman öppnade 1819 sin bod i n:o 14 Drottninggatan.

Digitized by Google

lencen Brahe skickar jämt efter honom. En så'n som Lindeberg kan inte räkna på något anseende. Det är fräckt af honom att sätta upp en teater för konkurrens med den kungliga. Men hvad kan man vänta af en karl som varit dömd till döden?»

»Ack, fru expeditionssekreterska, hela Stockholm kommer på inaugurationen i afton.»

Så der lät det öfver allt i staden, inne hos De la Croix och på operakällaren, där källarmästaren Krieger, kapten vid borgerskapets infanteri, skarpt ogillade kapten Lindeberg, som ville taga förtjänsten från den inrättning, hvilken i så väsentlig grad bidrog till Kriegers stora inkomster, och så väl på Kastenhof, som uppe på Franska värdshuset vid Regeringsgatan, nere hos Ryswijks vid Nya Kungsholmsbrogatan samt på alla andra offentliga ställen, på börsen och i ämbetsverken talade man om invigningen af Lindebergs teater. Åtskilliga uttalade sig mot hela företaget, men flertalet gillade det och väntade sig stora saker af den nya skådeplatsen, hvars upphofsman vågade täfla med den hittills allena rådande kungliga scenen.

På sjutton år, allt sedan kungliga dramatiska teatern i De la Gardiska palatset brann ned, hade Stockholm ej haft någon annan egentlig teater än den för kungliga operan och talscenen gemensamma. Men under en god del af den tiden hade en enskild person gjort till sitt lifs uppgift att »rädda den dramatiska konsten» och »skapa åt Sverige en inhemsk dramatisk litteratur», hvilket skulle ske genom att

Digitized by Google

bryta den kungliga teaterns monopol och uppföra ännu en teater. Den idéns upphofsman och oförskräckte kämpe var kaptenen *Anders Lindeberg*, hvars lefnadssaga här icke behöfver i detalj upprepas, ty den är tillräckligt känd. Att han till och med vågat lifvet för sin idé hade gjort hans namn vida bekant och äfven aktadt af flertalet, fastän de som stodo i närmare förbindelse med den gamle konungen eller ville gifva sig utseende af att särskildt åtnjuta dennes gunst ansågo sig icke kunna erkänna någon förtjänst hos den modige kämpen.

Anders Lindeberg var en talangfull och kunnig författare, isynnerhet i politiska frågor, hvarom hans många artiklar i Aftonbladet buro vittne, men som skådespelsdiktare hade han ej gjort lycka. Hans stora sorgespel på vers, »Blanka», som uppfördes på kungliga teatern våren 1822, kunde ej gifvas mer än sex gånger. »Toni», dram i 3 akter, hann på samma scen, tio år derefter, ej längre än till fem, och »Prestgården», dram i 5 akter, spelad på hans egen teater efter ytterligare tio år, fick blott fyra föreställningar. Dessa motgångar kunde dock icke afskräcka honom. Han öfversatte en mängd dramatiska arbeten och fortfor att lefva för teatern.

Under 1830-talet ingick han gång på gång till K. M:t med anhållan att få upprätta egen teater, och hvarje gång vardt hans anhållan afslagen. Öfverallt, hvar han kunde komma åt, sökte han skriftligen bevisa, att kungliga teaterns uteslutande rätt vore grundlagsvidrig, och för en sådan skrift

Digitized by Google

åtalades han som majestätsförbrytare och dömdes till döden, benådades, men tog ej emot den kungliga nåden samt frigafs slutligen sedan allmän amnesti utfärdats och hvilken lyckliggjorde *tre* personer.

År 1841 hade Torsslow hyrt den lilla sällskapsteatern i Kirsteinska huset, men gaf icke sällskaps- utan offentliga föreställningar, hösten 1841—våren 1842. Då ansåg Lindeberg sig icke behöfva söka något vidare medgifvande till det företag som så länge vägrats honom. Han köpte en tomt vid Lilla Trädgårdsgatan och lade där, den 21 mars 1842, grunden till en byggnad, som skulle inrymma hans nya teater.

* * *

Mången stockholmare fann platsen något aflägsen. Visserligen låg den icke långt från den kungliga teatern, hvilket af Lindebergs motståndare anfördes som djärft trots, men Lilla Trädgårdsgatan var en ganska oansenlig gata, bebygd mest med dåliga trähus, ända från det Schultzenheimska (gamla Tungelska) huset i hörnet af Arsenalgatan och bort till hörnet af Enkhusgränd, dit Bianchini sedan från Storkyrkobrinken flyttade sitt schweizeri. Baksidan af dessa ruckel gränsade till några trädgårdstäppor, bland hvilka en var rätt vacker och hörde till bokhandlarn Isbergs egendom, där nu för tiden det Wallenbergska huset i ädel stil reser sig. På täppornas andra sida sträckte sig Katthafvets döda och stinkande vatten, men som få år derefter förvand-

Digitized by Google

lades till den vackra plats, hvilken nu heter Berzelii park.

»Teatern skall invigas i höst», försäkrade Lindeberg, men det kunde ingen annan tro. Man kunde väl ej bygga och inreda ett stort teaterhus på ett halft år. Och hvem visste väl dessutom, om icke Kongl. Maj:t skulle komma att afbryta byggandet? Detta afhördes dock icke, och i slutet af oktober gaf regeringen sitt oinskränkta bifall. Då var huset redan under tak, men misstroendet till inredningens snara fullbordande därmed ingalunda häfd.

»Gubben Lindeberg kan väl icke trolla heller», sade man, »äfven om han kan göra rätt vackra konster.»

Han kallades alltid »gubbe», ehuru han då ej ännu fyllt femtiotre år, och gubbaktig såg han ut. Enligt egen skildring, i bref till fru Carlén, var han till växten snarare liten än stor, med ett af kopporna förstördt ansigte, som naturen för öfrigt aldrig ämnat att bli intagande, med en organ, hvilken en viss häftning vidlådde, och i hela sitt sätt att vara något »trivialt», som han icke alls brydde sig om att skingra.

Hans yttre var hvad man brukar kalla »osynligt». Men detta var, försäkrar fru Carlén, endast det första intrycket. I det följande ögonblicket erfor man »hela väldet af den osynlighet som gömmer en själ, hvilken för att röja sin kraft och sitt värde icke har behof af en storartad staty att herbergera dem.»

Digitized by Google

På ett porträtt, som Stjernström sedan lät uppsätta öfver teaterns scen och ännu sitter där, är Lindeberg afbildad med nedvikt skjortkrage, hvilket ingalunda var bruket på den tiden, men som uppgifvits skola förskrifva sig från den tid, då han i fängelset plägade knyta om sin halsduk för att se hur det skulle taga sig ut, när hans hals skulle blottas för bilan, en föga trovärdig och med Lindebergs anspråkslösa sinne ingalunda öfverensstämmande sägen.

För den som tecknar detta femtioårsminne står »gubben» Lindeberg alltid som en gammal herre i pels och kalott, såsom han brukade visa sig i Nya teaterns direktionsloge då och då under föreställningarna, och då ingalunda barhalsad, snarare inkrupen i pelsverket.

Lindeberg hade 1826 gift sig med den då tjugutvåårige mamsell Enbom, en af kungliga teaterns bästa sångerskor, Armidas, Paminas, donna Annas och äfven Isabellas mycket berömda tolk, men de skildes sedermera, och han bodde med sin syster, sin son (numera grosshandlaren Anders Wilhelm Lindeberg) och sin dotter i ett honom tillhörigt litet trähus, då n:r 15 Riddaregatan, i hörnet af Skepparegatan. Der reser sig nu sedan några år ett stort stenhus med nummer 34, men många erinra sig nog det gamla trähuset, som var den hederliga kaptenens, där han satt och gjorde upp planer till den sceniska konstens räddning.

* *
*

Digitized by Google

Oktober 1842 nalkades mot slutet, då man öfverraskades af rosenröda bref, som skickades omkring i staden, i synnerhet till akademier, vittra samfund och kårer samt tidningsredaktioner. Dessa bref innehöllo bjudning att med sin närvaro hedra *Nya teaterns invigning* den 1 november. Man kunde således ej tvifla längre. Anders Lindeberg kunde verkligen trolla. Alla tidningar, med undantag af Statstidningen (Post- och inrikes tidningar), sjöngo trollkarlens lof, och äfven mycket konungska personer måste erkänna, att den »fräcke rabulisten» vore en utomordentlig man. I folkgunsten stod han högre än någonsin.

Så kom den högtidliga aftonen. Utom de inbjudna, hade många andra också varit angelägna att få vara med och köpt sig biljetter, hvilka på de förnämsta platserna kostade 1 rdr 16 sk. banko, något som man visserligen fann dyrt, men den aftonen gärna betalde. Man hade förutsett folkskockning på gatan, hvarför polisen vidtagit sina försigtighetsmått. Säkerheten på Stockholms gator var den tiden ej synnerligen stor, och polisbetjänterne hade anbefallts till »flitigare patrullerande» samt erhållit förstärkning af extra manskap, något som dock ej hindrade att polismästaren Limnelius själf en afton i samma november månad öfverfölls och på platsen mellan kungliga operahuset och n. v. Karl den tolftes torg rånades på sin hatt och plånbok med 300 rdr banko.

Den ett par dagar förut i ledigheten efter ge-

Digitized by Google

neralmajor Möllerhjelm tillförordnade öfverståthållaren, chefen för Lifbeväringsregementet, grefve Mauritz Lewenhaupt, utfärdade särskildt förordning om huru de vagnar som förde spektakelbesökande till Nya teatern skulle färdas, och likväl hade fotgängarne rätt svårt att taga sig fram i det dåliga väglaget mellan vagnarna. Det regnade smått.

Klockan 6 öppnades dörrarna, och snart fyldes salongen af högtidsklädda, välvilligt stämda och på festföreställningen mycket nyfikna åskådare. Man fann allt utomordentligt lyckadt, och i salongen hördes utrop af förundran, huru allt kunnat på så otroligt kort tid göras så fullfärdigt. Det *var* dock icke fullfärdigt, men såg så ut, och det var åtminstone så mycket, att man verkligen kunde få ett skådespel uppfördt.

I salongen fans mycket fint, om också ej alltigenom förnämt folk. Det var ej bara assessorskan som prunkade i *camail* af sammet. Där syntes också grosshandlarfrun i sådan hårklädsel, men ej af svart, utan ljusblå sammet med plymer, som blandade sig med korkskruflockarne, äkta eller löslockar, och föllo ned på halsen ofvanför den röda sidenklädningen, garnerad med svarta spetsar, fästa med gagatstenar och med svarta kordonger, mot hvilka de hvita handskarne togo sig ganska festligt ut.

»Nej, se på mamsell Moberg med bart hår och fläta! Ska' *det* vara modernt nu?»

Digitized by Google

»Åh, hon har en *chou* i nacken, du, och en stor guldnål i den.»

»Fröken Plåtsköld är rätt söt i sin hvita tarlatansklädning med de gröna rosetterna.»

»Friherrinnan där borta... att hon verkligen är här! Hon har mössa af blonder med så mycket, mycket blommor och band.»

»Ja ha, och så har hon röd sidensarsklädning, modfärg, med korta ärmar och snibblif och hvita korthandskar. Det är nog nyaste mod allt ihop.»

»Hvad tycker kunglig sektern», sade en herre på amfiteatern till sin granne, en liten välfödd man omkring fyrtio år, med frisk ansigtsfärg, mörkt hår, små mörka polisonger och glasögon med guldbågar, »att man icke ser till någon af svenska akademien?»

»Beskow har skickat tillbaka bjudningsbrefven», upplyste den tillfrågade. »Hvad säges om en dylik sottis?»

»Dalman påstår, att svenska akademiens sekreterare skickat igen bjudningsbrefven», hviskade en herre i grannskapet, som hört hvad mannen med guldbågarne yttrat.

»Puh, det visste jag för tre veckor sedan», förklarade med mycken tvärsäkerhet en ovanligt storväxt man.

»Nej min käre Johansson, nu skar du allt i växten, förklarade en annan lång, men ganska mager herre med hår af samma färg som Tizians qvinnors. »Det skedde först i går, skulle jag tro.»

Digitized by Google

Och så skrattade man åt Johan Johanssons, Argusutgifvarens, förvetenhet, och en liten man med stort hufvud, mörkt lockigt hår och helskägg, en på den tiden för civila sällsynt prydnad, erinrade om hvad den långe magre i Aftonbladet förut påstått, att ordet »argumentera» helt simpelt härledde sig från *Argus* och latinska verbet *mentire*.

»Det har Hierta sannerligen rätt uti», tillade Sturzen-Becker, han med helskägget.

»Nej, se öfverste Backman!» utbrast prestmannen Mellin, och lika stort ogillande, som baron Beskows åtgörande orsakat, lika godt intryck åstadkoms af att vid Lindebergska teaterns invigning se kungliga teaterns styresman. Många af de kungliga skådespelarne såg man dock icke till. Där satt likväl Lars Hjortsberg, som åtta år förut lemnat kungliga scenen. I hans sällskap syntes en ung man, hvilken, oaktadt han då ej ännu fyllt tjugufem år, redan var en af publikens gunstlingar. Det var Carl Gustaf Sundberg.

Hvart man för öfrigt blickade såg man personer som gjort sig bemärkta inom literaturen eller konsten. Alla väntade med otålighet på hvad komma skulle. Den starka ekläreringen tycktes besvära många. Den bestod af ganska oskyldiga oljelampor.

Men klockan var *half sju*, den tidens teatertimme. Den godt besatta orkestern, på andra sidan om stående parterr, spelade upp introduktionsmusiken, komponerad af J. W. Söderman, August Söder-

Digitized by Google

mans far. Och så gick ridån upp. Det var otvifvelaktigt det gladaste ögonblicket i Anders Lindebergs lif, belöningen för så många års strider och ansträngningar.

Nu gälde det först prologen. Sjelf hade Lindeberg naturligtvis icke haft tid att skrifva den. Han hade därför begifvit sig till Upsala för att hos skalden Valerius, kansliрådet och kungliga teaterns f. d. sekreterare, beställa denna oundgängliga inledning, men Valerius skall, enligt hvad Crusenstolpe uppgifver i sina »Medaljonger och statyetter», ha försäkrat, att han, »såsom sjuklig, förlegad och på köpet spektakelhatare», saknade både skicklighet och lust att erinra allmänheten om sin redan glömda tillvaro. Lindeberg vände sig då till kungl. sekreter Ingelman, känd vitterhetsidkare och en af Blanches och Carléns närmare umgängesvänner. Denne åtog sig författareskapet och kvad bland annat:

»Lefve *konsten!* Hvarje ädelt sinne
I det tempel trifs så gerna inne,
Der dess gudom uppenbarar sig.
Lik en rosig morgon före ljuset,
Denna genius, stigen ned i gruset,
Till åskådningens fullmogna middag
I sitt sköna färgspel lede dig!»

Väldiga handklappningar, bifallsrop, ett och annat förstulet, medömkande leende förtrogna vänner emellan. Derpå följde direktör J. N. Ahlströms, den kände tonsättarens, musik till *Agne,* Lings aldrig förut uppförda skådespel, fosterländskt, men

Digitized by Google

— tråkigt, *rysligt* tråkigt. Utförandet var ej heller det bästa. Lindeberg hade skrapat ihop icke mindre än 36 skådespelare och 30 skådespelerskor, af hvilka väl ingen enda var af första ordningen, ej heller af andra, men som lifvades af ledarens outtömliga nit och ihärdighet. Agne, Upsala öfverkonung, utfördes af herr Isberg, en lång, ståtlig karl, som förut lär ha haft anställning vid ett af de skånska kavalleriregementena, men därjemte skall ha idkat skomakeri och tillverkat cigarrer samt slutligen genom sin svåger August Blanches bemedling fick en inspektorsbefattning vid inrikes tullbevakningen, och, då denna efter få år upphörde, pensionerades för sin återstående lifstid.

Agnes söner i första giftet spelades af hrr Andersson och Bergdahl, Skjalf af fru Tillgren, då, vid 29 års ålder, känd från Djurgårdsteatern samt sedermera under elfva år en inom det nya teaterhuset mycket använd skådespelerska, hvilken år 1856 anstäldes vid den kungliga scenen, där hon stannade i tre år, hvarefter hon i flera år spelade på Södra teatern och slutligen tillhörde den Hammerska. Hon afled 1877.

Loge, finsk prins, utfördes af herr Stjernström, hvilken vid sitt inträde mottogs med handklappningar. Han var då blott 26 år, men hade redan i sjutton år tillhört kungliga teatern. Ulf, hofkämpe, spelades af herr Seelig, farbror till Lotten Seelig, den unga stjärnan på samma scen i våra dagar. För öfrigt uppträdde mamsell Lindman, hrr Lind-

Digitized by Google

mark (sedan en tid regissör vid kungliga teatern), O. Hyckert (bror till kungliga teaterns J. H. Hyckert), Zetterholm, hvilken sedan vardt en af den scenens förnämste skådespelare och slutade som Södra teaterns direktör, samt hrr Berglund, Stattlander och Björk.

Åskådarne hade otvifvelaktigt rätt ledsamt, men den välvilliga stämningen fortfor under alla de fyra timmar, som detta skådespel räckte. Derefter återstod *Pröfningen,* och detta tillfällighetsstycke af Onkel Adam var en ytterligare pröfning. J. W. Söderman hade komponerat musik till overturen och kupletterna.

De i stycket uppträdande voro hrr Blomqvist, mamsellerna Laurent och Westerberg, hrr Blanche (Augusts bror), Björkman, Högqvist (den af A. Blanche mycket omtalade Jean, Emilie Högqvists bror), fru Isberg (A. Blanches syster), hrr *Norrby,* Ingerman, Högfeldt (slutligen regissör vid Dramatiska teatern), Selander och Agrell.

Af alla de många som uppträdde den aftonen lefva 1895, så vidt jag kunnat utforska, icke flere än hr Norrby, ända till för ett par år sedan Dramatiska teaterns högt aktade lefnads- och konstfriske nestor, samt hr Selander, senast känd som »Karl den femtonde i hvardagslag».

Först vid midnatt var föreställningen slutad. Man hade således mellan fem och sex timmar tålmodigt egnat sig åt glädjen att se Anders Lindebergs lofvärda bemödanden krönta med framgång

Digitized by Google

Sedan följde en storståtlig enskild fest med jublande tal, sång och versifierade skålar, hvarunder Lindeberg hyllades som de fosterländska sånggudinnornas ädle frihetskämpe. När man slutligen mot morgonsidan vandrade från teatern, rasade snöstorm i hisklig yra öfver den mörka staden. Anders Lindeberg hade ej heller besegrat alla stormar. Inom två år måste han till sina borgenärer afträda teatern, men aldrig skall dock glömmas hvad han verkligen uträttade för vår inhemska sceniska konst.

Digitized by Google

En majdag i Värend.

Maj 1843 var icke någon maj med »rosor i håret», utan med kallaste puder. Det hade mer än en gång snöat under dagarne närmast före den 11, tjugufemårsdagen af Karl Johans kröning i Stockholm, och icke en enda droppe regn hade fallit. Man klagade öfver kyla och torka och påstod, att allt vore annorlunda mot i den »gamla goda tiden», då man hade *verklig* vår med grönt och blommor. Nu var marken torr och gul, nästan som under vintern. Termometern höjde sig föga öfver fryspunkten.

I gränderna låg is ännu kvar och fick ligga där till längre fram, då den kunde smälta af sig själf. En insändare i *Nyaste* Dagligt Allehanda, ett äldre släktled af *Nya* Dagligt Allehanda, föreslog, att husägarne skulle hemta solsken i öppna säckar för att släppa ut i gränderna till isens upptinande.

I förbigående kan måhända nämnas, att vintern

Digitized by Google

hade varit blid. Vid festligheterna den 6 februari rådde regn och snöslask, och natten därefter hällregnade det oupphörligt. Återstoden af månaden var något kallare, men utan stark köld. Likadant var förhållandet i mars, men kylan visade sig något skarpare i april och höll sig långt in i maj.

Ångbåtarne hade dock i dessa dagar börjat sina turer, och Ormen Långe kom ända från Linköping, under det Gustaf Vasa slog sig fram till Strengnäs och Vesterås, men det var mycket is ännu i Mälaren. Till Stockholms omgifningar österut hade man nu fått bekväm lägenhet med ångslupen Gustafsberg, som gick hvarenda dag, något riktigt utomordentligt på den tiden, till Gustafsbergs »postlinsfabrik».

Stockholms folkmängd hade gått upp till nära 85,000, hvilket var en tillökning af 10,000 på tjugu år, till och med på fyrtio år, ty från århundradets början till senare delen på 1820-talet höll invånareantalet sig på några och sjutio tusen. Och huru såg det ut i hufvudstaden? Här fanns ingen vattenledning, utan man hemtade sitt dricksvatten ur brunnar, af hvilka flertalet var dåligt och helsofarligt. Gas kände man ej till, men tyckte att man hade en ganska god gatubelysning i de Argandska lyktorna, som kommit i bruk ej fullt halft annat årtionde förut, fastän de visst icke funnos i *alla* delar af staden. Trottoarer funnos icke. Skulle man vika undan för ett åkdon, fick man gå i rännsten invid husraden på den alltid illa stenlagda ga-

Digitized by Google

tan. Det var först genom förordningen af den 25 maj 1849 som trottoarerna tillkommo, men länge tålde det, innan de vordo mera allmänna, och man kan ännu i dag träffa på gator utan dessa gångbanor.

* * *

Det är nästan svårt att tänka sig, det ett stort antal stockholmare, som ännu ej är så lastgammalt, har varit med på den tiden, då vår stad saknade gas, vattenledning, god polis, duglig eldsläckning, trottoarer och mycket annat som nu anses alldeles oundgängligt. Men Stockholm var äfven på den tiden en glad stad. Nöjena voro väl icke så många som nu, men tillfälle att roa sig saknade man visst icke. Sällskapslifvet var gladt och i ständig fart. Man hade också redan två teatrar, utom sommarteatern på Djurgården. Konserter och soaréer förekommo ofta. Ole Bull gaf konsert här i början af 1843. Långt in i maj hade man offentliga musiktillställningar, t. ex. Olof Willmans konsert i riddarhussalen, där den talangfulle violinisten, med biträde af mamsell Lind, samt hrr Günther, Strandberg och Belletti, förskaffade hufvudstadens musikvänner en högst angenäm afton. Bland de uppträdande var också konsertgifvarens dotter, mamsell Anna Willman, hvilken, ehuru endast sexton år, i sitt pianospel ådagalade mycken säkerhet, klarhet och rytmisk känsla. Olof Willman, den högt aktade konstnären, dog redan ett år därefter, men lemnade

Digitized by Google

i sin dotter och sin son Anders värdiga arftagare till det i våra musikhäfder utmärkta namnet.

En annan ung pianist gaf också konsert i maj 1843, nämligen Mathilda Ebeling, dotter till den som flöjtist i hofkapellet i 26 år tjenstgörande J. L. Ebeling. Mamsell Ebeling var då icke fullt sexton år, men började göra sig bekant som konstnärlig pianospelerska. Det var först något senare hon väckte uppmärksamhet som sångerska, och sannolikt skulle hon ha vunnit europeisk ryktbarhet, om döden ej skördat henne, då hon nyss fylt tjugufyra år. Nu hade hon stor musikalisk soaré i Stora börssalen och biträddes af k. hofkapellet, mamsell Lind och herr Günther, hvilka två aldrig fingo saknas på en bättre musiktillställning.

En afskedsrecett på k. teatern i maj 1843 gafs för fullt hus och bevistades af så många teatervänner som möjligtvis kunde komma öfver biljetter, hvilka såldes i Falkenbergska huset, 29 Drottninggatan, där recettagerskan, Sophie Daguin bodde. Mamsell Daguin var fransyska, men hade kommit hit redan vid fjorton års ålder och vardt snart k. operans förnämsta dansös, verklig konstnärinna. Vid fyratiotvå års ålder tog hon nu afsked som premièredansös och uppträdde den 5 maj 1843 som Aglaë i Philippe Taglionis pantomimballett *l'Elève de l'amour*. Det var något som alla ville se. Hon kvarstod dock ända till 1856 för mimiska roller, hvilka man då ännu kunde få se på k. teatern, samt var i 26 år utmärkt lärarinna för teaterns balett-

Digitized by Google

elever. Minnet af hennes konst utplånas icke hos gamla teatervänner, enär det var en mindre vanlig konst. Hon afled 1881.

* * *

Oaktadt de många teatertillställningar, som blomstrade i kalla och torra maj det året, var det dock *en* tillställning, som mest intresserade hufvudstaden, isynnerhet hvad man kallar den stora allmänheten. Det var en festföreställning på k. teatern. Karl Johan var visserligen icke så populär nu, som i början af sin regering, och öfverallt i landet hördes en föga artig opposition mot hans regeringshandlingar, men stockholmarne ville dock fira »gamla kungen» och hade därför ställt till en storartad fest den 6 februari, tjugufemårsdagen af hans tronbestigning, som firades med allmän illumination, transparanger, högtidsbal på börsen, borgerskapets paradering och festföreställning på operan. Det var riktigt präktigt, och bland de många tillställningarna lyste också k. teaterns »nationaldivertissement», som författats af akademie-adjunkten C. W. Böttiger, känd skald och estetiker, och hvartill musiken dels tonsatts, dels anordnats af kapellmästaren Johan Berwald samt med balett af Anders Selinder, den outtröttlige balettkompositören.

Publiken var förtjust öfver att få se svenska scener med svenska dräkter och svensk musik, allt sammans fosterländskt tilltalande, hvarvid man då icke på länge varit van. Svenska stycken hade

Digitized by Google

under lång tid hört till de sällsyntaste undantag, och man hade till och med bildat sig den öfvertygelse, att det svenska sceniska författareskap, som börjat uppspira under Gustaf den tredje, aldrig skulle få någon vidare utbildning. Det var först ett halft år före maj 1843, som den svenska dramatiken hade genom Lindebergs Nya teater börjat åter visa tecken till lif, men ännu trodde man icke mycket på fortsättningen. Man var därför så mycket mera öfverraskad, då magister Böttiger kom med sitt »Nationaldivertissement», och efter det väckte så stort bifall, ville teatern också fira den 11 maj, som var tjugufemårsdagen af konungens kröning. Böttiger skref ett nytt »divertissement», som fick namnet »En majdag i Värend» och gafs första gången den 11 maj 1843. Det var ett »tillfällighetsstycke med nationalmelodier och danser», hvartill musiken anordnats af Johan Berwald, liksom dansen af Anders Selinder.

* *
*

Denna teaterföreställning var visserligen den, som mest intresserade allmänheten, men utgjorde dock icke den enda på jubileumsdagen. På middagen hölls stort ordenskapitel med då öflig procession och predikan i slottskapellet. Öfver de senast aflidna serafimerriddarne, liksom öfver de nu utnämnde höll ordenskansleren, h. ex. grefve Rosenblad ett tal, och den som predikade var k. hofpredikanten Tegnér. Det hela var mycket högtid-

Digitized by Google

ligt, men kungen själf deltog icke i processionen, hvaremot han efter ceremoniens slut lemnade särskilda företräden åt preussiske ministern grefve v. Galen, danska sändebudet grefve Moltke och österrikiska chargé d'affaires grefve v. Rechsberg. Franska sändebudet grefve Mornay hade dagen förut haft särskildt företräde.

Teatersalongen erbjöd, som det så ofta heter, en festlig anblick, men den gången var det nog icke öfverdrift i det uttrycket, och vår gamla kungliga teatersalong kunde onekligen se festlig ut. Första raden och öfre amfiteatern glänste af sköna damer i stor toalett. Det finnes kanske ännu en och annan af de sköna damerna i lifvet, men de femtio åren ha väl icke gått alldeles spårlöst förbi, äfven om de ännu ega lifligt minne af den lysande teateraftonen den 11 maj 1843.

I kungliga logen syntes drottning Desideria, kronprinsen och kronprinsessan, prins Karl, då sjutton år, och den trettonåriga prinsessan Eugénie jämte en lysande hofstat. Öfverallt pratades om dagens betydelse och dagens tilldragelser för öfrigt. Herrarna på amfiteatern uttryckte sin förvåning öfver den ovanligt stora silfverexporten. Det berättades, att huset Michaelson & komp. skickat ut 32,800 piaster, men Clementson ända till 55,000. Schön & komp., Dugge & Settervall m. fl. hade också deltagit i exporterandet, hvilket på en enda remissdag motsvarade 350,000 rdr banko eller öfver en half million i vårt nuvarande mynt. Hvarför

Digitized by Google

lade riksens ständers bank sig icke emot silfrets utskeppande? sporde man.

»Har kunglig sektern varit på expositionen?» frågade en dam, som icke bekymrade sig om silfverexporten. »Ack, hvad Westin är söt! Han har en stor allegorisk tafla med Cybele och Saturnus och de fyra årstiderna. Och så har han målat Flora, som kastar blommor, sådana där linnéa, på Linnés byst.»

Ja, kunglig sektern hade varit på kungliga akademiens exposition i prins Karls palats och hade också sett konduktör Törnqvists ritning till börsbyggnad.

»En förhoppning för framtiden i afseende på publika byggnader», förklarade kunglig sektern.

Han berömde konduktör Scholanders interiör af ett galleri, som var laveradt i tusch med stor finhet i detaljer och elegans i behandling, liksom konduktör Havermans utsigt af Riddarholmen, tagen från Myntgatan. Men bäst tyckte kunglig sektern om konduktör Lunds stora tafla, som förestälde Karl Johans besök i Gustavianska grafkoret den 6 november 1832 och samma hr Lunds två bataljtaflor.

Det är samme hr Lund, som, femtio år efter den tiden, har till specialitet att måla döda fåglar och hvars raka gestalt med det högburna hufvudet man ännu ser på våra gator.

»Men har ni sett Heidekens utsigt af Weylandts villa på Djurgården, har friherrinnan... Ja så, fri-

Digitized by Google

herrinnan talar om *S. H. T.* af L. D. G. Jo, boken har just nu kommit ut. Den är verkligen af en baron De Geer, ung extraordinarie i justitiestats-expeditionen. Men har friherrinnan läst Almqvists *Tre fruar i Småland?* Det är det allra nyaste... Åhå, nu börjar ouvertyren. Den är gammal. Är af Kraus.»

Man lyssnade andäktigt till denna musik, som visserligen var af en utländing, men tonsättaren hade så införlifvat sig med sitt nya fädernesland, att man ansåg hans skapelser för svenska och såsom ett kärt minne från Gustaf den tredjes dagar. Efter uvertyren framträdde Georg Dahlqvist och framsade stycken ur Tegnérs »Svea», som gjorde högtidligt intryck. Men så kom aftonens förnämsta afdelning »En majdag i Värend». När ridån gick upp, såg man en plats mellan två småländska bondstugor och i bakgrunden en sjö och en kyrka. Det satte åskådaren genast i stämning. Det var morgon. Man hörde vallhjonens lurar och koskällornas pinglande. En ung bonde (hr Hyckert) samtalade med sin hustru (fru Gelhaar), och hennes bror, en ung Smålands husar (hr Günther) klef ned från loftet.

Det var föräldrarnes silfverbröllopsdag, fader Åkes (hr Fr. Kinmansson) och mor Brittas (fru Bock). Den åttioårige Blekingsbonden Truse (hr Dahlqvist) f. d. riksdagsman, påminde om att det också var 25 år sedan kungen krönts, och det väckte bifall i salongen. Man klappade händerna... Men

Digitized by Google

så kommer Märta till häst. Stor glädje på scenen och ännu större i salongen, ty Märta var ingen annan än själfva mamsell Lind, då tjugutre år, och sjöng en munter visa, som väckte en storm af förtjusning. »*Den* mamsell Lind! *Den* mamsell Lind!»

Jenny Lind var då icke ännu den världsberömda konstnärinnan, men hon var k. teaterns högt skattade primadonna och publikens älskling. Hon var alltid ypperlig på scenen, men att man i Normas, Alices, Valentines och Lucies utmärkta framställarinna skulle finna den ypperligaste svenska bondtös, det hade man aldrig kunnat tänka sig, en jänta så sann och öfvertygande med bonddrillar och bondlater. »*Den* mamsell Lind!»

Någon djupare dramatisk handling finner man naturligtvis icke i detta tillfällighetsstycke, men en liten handling fanns dock, enkel och okonstlad. Författaren hade med mycken skicklighet förstått att draga fördel af det ämne han skulle behandla. Det hela var fosterländskt och väckte därför bifall. Visst var det något långt, tyckte somliga, ty det drog ut i två timmar, men andra funno detta öka värdet, ty man kunde ej få se och höra för mycket af något så äkta svenskt. Nog föreföll det underligt, att husaren Erik skulle sjunga sin sång för kung och fosterland på melodien: »Vin fördrifver galla», men melodien var i sig själf så vacker och sjöngs så hänförande af Julius Günther, att man dock ej ville ha den utbytt mot någon annan.

Bland de uppträdande gjorde hr Belletti mycken

Digitized by Google

lycka som en med gipsfigurer kringvandrande italienare, hvilken sjöng Tarantellan för svenska bönder. N. W. Almlöf var en myndig länsman och Isidor Dannström väckte stormande jubel för sin utmärkta klockare. Öfriga af de förnämsta framställarne fingo, såsom en bland åskådarne sedan uttryckte sig, »uppbära rättvisa loford för en riktig och naiv uppfattning af sina roller».

Vid hvarje uttryck, som syftade på dagens betydelse, klappades händerna i salongen, och då föreställningen var slutad, begärdes och *afsjöngs* folksången, den gamla »Bevare Gud vår kung!» Man nöjde sig icke då med att låta orkestern *spela* den *sången*, utan den sjöngs verkligen af alla närvarande.

Att *En majdag i Värend*, ehuru själf icke af något egentligt dramatiskt värde, likväl bidrog att höja smaken för inhemsk dramatik är obestridligt. Liksom efter den kalla och torra våren 1843 följde en ganska vacker och varm, men ej het sommar, så gick den svenska dramatiken en bättre, om också icke lysande framtid till mötes.

Och ännu lefva bland oss icke så få af dem, som uppträdde i »En majdag i Värend». Jag kan nämna hrr Dannström, Günther och Sundberg, af hvilka den sist nämnde utförde en bonddrängs roll, fröken Fundin, som spelade Karin, fru Billing (då mamsell Ström), som var Ingrid, bägge bondflickor, fru Sundberg (då mamsell Gillberg), som återgaf en liten flickroll (Elins) samt fröknarna Fägerstedt och H. Ek, som deltogo i »Värends lifvakt». Där-

Digitized by Google

ibland var också lilla mamsell Frischman, nu gamla fru Caspér, hvilken var dotter till teaterfiskalen Frischman och född i kungl. operahuset. Till en annan person, som redan då var i kungliga teaterns tjänst, också född i samma hus, samt ännu femtio år därefter i daglig verksamhet som kungl. teaterns kamrerare, hr G. F. Törner, står jag i tacksamhetsskuld för att han uppfriskat mitt minne om den personal, som medverkade vid »En majdags» uppförande. Han har också meddelat, att stycket gafs femton gånger från den 11 maj till den 15 juni 1843 och skaffade teatern en inkomst af i nuvarande mynt motsvarande 18,091 kr. 68 öre.

* * *

I samband med minnet af »En majdag i Värend» torde kanske böra erinras, att författaren till den af Isidor Dannström då sjungna »Klockarfars visa» skall, enligt hvad upplyses i den 1892 utgifna »Minnesruna öfver John Wilhelm Bäckström», vara författad icke af C. W. Böttiger, utan af nämnde Bäckström, en intelligent och bildad boktryckerikonstförvandt, broder till den kände författaren, amiralitetskammarrådet P. O. Bäckström och som afled den 3 februari 1892.

Digitized by Google

När Rika Morbror var ung.

»Blanche har skrifvit en pjes till», sade man 1845 på våren, och fann det vittna om en ovanlig alstringsförmåga, ty det var icke mer än några veckor sedan *Läkaren* hade gått första gången öfver tiljorna. Den då trettiotreårige författaren hade redan förut hunnit med *Positivhataren* (1843), *En trappa upp och på nedra botten* (s. å.), *Magister Bläckstadius* (1844), Nyårsrevyn *1844—1845* samt *Stockholm, Vesterås och Upsala,* som uppfördes första gången den 6 mars 1845. *Läkaren* gafs den 12 mars s. å.

Det var isynnerhet för Lindebergs Nya teater, som Blanche arbetade, men »Magister Bläckstadius» hade han lemnat åt Fredrik Deland, som då hade Djurgårdsteatern, och »Läkaren» åtnjöt äran att uppföras på k. teatern med sådana framställare som N. W. Almlöf, G. Dahlqvist, Fanny Hjortsberg,

Digitized by Google

Hyckert, fru Ch. Almlöf m. fl. af första ordningen. Bland balgästerna märkte man unge Swartz, hvilken, ehuru vid nyss fylda nitton år, redan drog uppmärksamheten till sig, men samma år öfvergick till Nya teatern. Af de trettio personer, som uppträdde i Läkaren 1845, lefva numera endast, så vidt jag vet, fröken Fundin, hrr Günther, Swartz och Hoffman, nu kostymförvaltare vid k. operan, samt fru Billing, då mamsell Ström.

»Positivhataren» och »Magister Bläckstadius» hade vunnit största framgången bland de redan gifna lustspelen, och »Läkaren» var ett populärt skådespel, som visade att författaren kunde intressera äfven på det allvarliga området. Nyårsrevyn »1844—1845», sceniskt trolleri i en akt, hade däremot icke gjort så stor lycka, och auditör Blanche, hvilken i egenskap af tidningsman och utgifvare af halfveckobladet Freja förskaffat sig åtskilliga ovänner, vardt just icke mildt behandlad af teateranmälarne. Rent komiskt verkar en recension i *Söndagsbladet,* hvilken uttrycker den önskan, att hr Blanche måtte skrifva något »mera moraliskt och estetiskt upplyftande».

Nämnda blad utgafs af Edvard Sjöberg, icke att förvexla med den vida kunnigare och talangfullare, men ej därför synnerligt aktningsvärde Frans Sjöberg, utgifvare af Folkets Röst, hvilken tidning först 1849 började sin verksamhet. Edvard Sjöberg var känd under binamnet »Vaniljmannen», hvilket skulle härleda sig af att han under den tid han

Digitized by Google

var anstäld i handel tillegnat sig ett hans husbonde tillhörigt parti vanilj. Söndagsbladet utmärkte sig i synnerhet för sina lika ihärdiga, som ilskna anfall på polisen, men hade icke ringaste anseende, ehuru det nog begagnades af en och annan oppositionsman, mest dock af personer som gjorde i skandal.

Denna tidning erkände, att Blanche »redan vunnit behöflig popularitet för att hoppas framgång i hvilken genre han än försöker sig», och därför bad tidningen honom »både för hans egen och publikens skull att skänka oss någonting angenämare från scenen — något för hjärtat och känslan — litet mindre plebejad(!) i hans humor», då Söndagsbladet »garanterade för allmänhetens oblandade förtjusning i Positivhatarens författare».

* * *

Nyårsrevyn 1844—1845 glömdes snart, men af de däruti uppträdande hade vi ännu i mer än fyra årtionden därefter glädjen att se bland oss Georg Norrby, som utförde Kreditens roll, under det Torsslow själf var Nyårsvisiten, Stjernström Polismånskenet och Mathilda Ebeling, den då blott sjuttonåriga sångerskan, hvilken afled redan 1851, framstälde Lika arfsrätten. »Läkaren» drog snart hela uppmärksamheten till sig, men därmed var Blanches literära verksamhet för det året likväl icke uttömd. Han gaf då ut äfven romanen »Järnbäraren», hvilken året därpå förvandlades till skådespel och upp-

Digitized by Google

fördes på Djurgårdsteatern, där redan sommaren 1845 hans »dramatiska äfventyr på sjön» *Jenny eller ångbåtsfärden* också gafs. Det var dock icke *detta* stycke som afsågs, när man på våren s. å. talade om ett nytt lustspel. Han hade verkligen ett annat färdigt, men det kom ej upp på scenen förr än på hösten, då det spelades på Djurgårdsteatern.

Det var ruskig början på hösten det året, men Stockholm ville njuta sitt sommarlif i det yttersta, och därför gick man i Humlegården för att höra på *Concert d'automne.* Inträdesafgiften var 16 skillingar banko, men då fick man en numrerad »marque», vid hvars uppvisande i rotundan man erhöll något af där utstälda föremål, bestående af »galanterivaror», literära och musikaliska konstalster o. s. v. Det gjorde man en visa om och sjöng:

»Mamsellerna sig vunno fler
ridpiskor, sporrar, krut med mer;
och fruarna sågs vinna — allt väl,
cigarrer, hvilka brinna — ni förstår mig väl.

Och herrar funno på sin lott
sminkburkar, band och annat smått
och små parasoletter — allt väl,
åt fina baronetter — ni förstår mig väl.»

Så hade man rutschbanor i Kirsteinska trädgården, där järnvägens centralstation nu reser sig, men man drogs dock mest till Djurgården, äfven om väderleken var ogynsam, och där täflade Cirque

Digitized by Google

Tourniaire med Djurgårdsteatern, den förra hyrd af Guerras trupp. Bland konstberidaresällskapet var det i synnerhet demoiselle Lodovica Slapaczinska som lockade åskådare. Hon hade dock en medtäflerska, Carolina Mosser, men denna rymde med »konstberidareeleven» Joseph Melillo, hvilket väckte ofantligt uppseende i hufvudstaden och sysselsatte skvallret i ett par veckor.

I Trädgårdsföreningens lokal vid Drottninggatan gaf Wilhelm Davidson »stor trädgårdsfest» under benämning *en karnevalsafton* med »rik eklärering och briljant fyrverkeri». I tredje afdelningen förekom *Pompeji sista dag,* »stor musikalisk målning efter Bulwers roman med samma namn», komponerad af J. M. Rosén, den bekante tidningsmannen och vitterhetsidkaren, pianisten och tonsättaren, som sedan lefde utrikes i många år, men återkom till Sverige och afled här 1885. Glanspunkten i denna med sprakande fyrverkeri utrustade tonmålning var Vesuvii utbrott mellan norra och södra paviljongerna.

Glada ungkarlar äfven inom de bildade klasserna begåfvo sig gerna till Claes på Hörnet, där man fick dansa med sexa för 1 riksdaler 16 sk. banko. Biljetter såldes hos hofkonditor Pohl, som hade sitt schweizeri i n:r 10 Arsenalsgatan, midt emot operahuset. Schweizeriet förestods af »lilla mamsell Rose». Jag tror till och med att mamsell Rose hade då öfvertagit schweizeriet för egen räkning, men det var först senare som det innehades af mamsell Thunberg, väl kånd af Stockholms unga

Digitized by Google

militärer och hela manliga konstnärsverld. Det finnes nog många gamla herrar som ännu erinra sig sin glada ungdom hos »Thunbergs».

Maskerad hade man hösten 1845 i »nya lokalen» i hörnet af Hamngatan och Norrlandsgatan, nu brukspatron Bångs hus. De maskeradgäster som ville utföra karaktersroller fingo biljetter till skänks jämte kostymer och masker, om de anmälde sig i mamsell Arosins diversehandel vid Köpmangatan.

* * *

Kungliga teatern gaf *Hortense d'Auberive,* fem akters dram af Bourgeois och Dennery, öfversatt af A. E. Widegren, som hade varit assessor i hofrätten, men efter sitt afskedstagande egnade sig åt teateröfversättningar. Jag såg honom många gånger sitta vid sitt arbete, icke i hans eget hem, men hos en med honom befryndad familj, hvilken egde och bodde i n:r 28 Regeringsgatan, och där han slog sig ned för att öfversätta. En af den familjens medlemmar vardt sedan den framstående teaterförfattaren Oscar Wijkander.

Samtidigt med den franska dramen uppfördes *Hans Jörgelpolka,* böhmisk nationaldans, som arrangerats af balettmästaren Alexandre, hvilken på sommaren 1845 efterträdt Anders Selinder som chef för kungliga teaterns balettkår. Han hette egentligen Fuchs, men var född i Paris och hade varit dansör vid kejserliga operan i Wien. »Hans Jörgel-

Digitized by Google

polkan» utfördes af Alexandre och Pettersson samt fru Friebel och mamsell Gillberg. P. J. W. Pettersson var den på sin tid mycket omtyckta »première- och grotesk-dansören», skådespelaren och numismatikern, tjänstgörande vid baletten, talscenen och i — kungl. myntkabinettet. Fru Friebel, född Granberg, var i många år premièrdansös, utbildad af Sophie Daguin, och mamsell Gillberg, sedan en af den kungl. scenens förnämsta prydnader på balettens område, var då helt ung, endast sjutton år, och hade ännu icke studerat för Bournonville. Hon gifte sig 1851 med skådespelaren Sundberg, hvilken på den tid, hvarom nu är fråga, firade triumfer som *Pariserpojken.*

Samtidigt uppfördes *Vår unga gudmor,* där man hade nöjet att återse Emilie Högqvist, som nu återkommit från en kortare resa, men rustade sig till den längre, hvarifrån hon aldrig vände tillbaka. Det var i början af december samma år hon uppträdde på scenen sista gången.

På Nya teatern gaf man *Ett glas vatten,* som nu dock tycktes i det närmaste uttorkadt, sedan komedien uppförts många gånger på kungl. scenen, i en öfversättning af Wannqvist, notarie i öfverståthållareembetet, en inom vår konstverld under årtionden mycket känd person, Emilie Högqvists varme beundrare och oegennyttige rådgifvare. Stycket hade också öfversatts af F. N. Berg, den icke alltid så lyckade, men utomordentligt flitige teateröfversättaren, hvilken skall hafva till vårt språk

Digitized by Google

öfverflyttat *två hundra femtio* dramatiska arbeten, förutom åtskilliga romaner m. m.

Samma teater uppförde också i september 1845 *Tant Bazu* eller *Den högvälborna fiskköperskan*, som öfversatts af L. A. Malmgren, en tid skådespelare, sedan civil tjänsteman, kallad notarie, och nästan lika outtröttlig öfversättare som den nyss nämnde. Man har af hans hand nära *två hundra* öfversättningar, som spelats i Stockholm, mest på Nya och dess fortsättning Mindre teatern.

* *
*

Men så kom ändtligen det länge omtalade nya lustspelet. Blanche var kanske icke i Stockholm hösten 1845, något som jag nu icke kan afgöra. I sina *Minnen af svenskt författarlif 1840—1860* uppgifver Emilie Carlén, att Blanche då vistades i Norrland. »Sommaren 1845 voro», skrifver hon, »många af vännerna skingrade än hit, än dit. Det var, som redan är nämndt, det året, då Blanche kastade glansen af sitt sällskapslynne öfver de nya vyerna af sitt norrländska lif.» I Nils Erdmanns *August Blanche och hans samtid* heter det: »En tid efter det obehagliga uppträdet med Almqvist, troligen på hösten 1843, lemnade Blanche Stockholm och afreste till Norrland», och strax därpå uppgifver samme minnestecknare, att Blanche återkom 1844. Ingen annan af Blanches lefnadsskildrare angifver något bestämdt årtal för hans vistelse

Digitized by Google

i Norrland. Så skrifver Adolf Hedin i sin sympatiska teckning af Blanches lif och verksamhet, att »hans afsigt att egna sig åt den juridiska embetsmannabanan förde honom för ett års tid till Norrland», men nämner icke *när* detta skulle ha inträffat. I Stockholms adresskalender, upprättad efter 1843 års mantalsförteckning, saknas *A. T.* Blanche, fastän *C. J.* Blanche, upptagen att bo i n:r 14 Blasiiholmstorg, där kallas »auditör», otvifvelaktigt misstag eller tryckfel i stället för *aktör* och afseende en bror till författaren, då anstäld vid Nya teatern. I den efter 1845 års, på hösten 1844 afgifna mantalsförteckning upprättade adresskalendern framställes A. T. Blanche, vice auditör, boende vid Tull- och Qvarngatan n:r 2, och 1846 är den adressen ändrad till n:r 9. Allt detta är föga upplysande om tiden för Blanches frånvaro från Stockholm den gången.

Men antingen han var själf närvarande eller icke, så uppfördes hans då sedan föregående år väntade lustspel, kalladt »Rika morbrodern», sedan *Rika morbror*, på Djurgårdsteatern första gången den *13* september 1845 och icke den 8, som uppgifves i senaste upplagan af författarens »Samlade arbeten» (Stockholm 1892). Lustspelet gjorde stor lycka hos publiken, men mottogs med kyla af tidningarna, hvilka ansågo sig böra gifva författaren åtskilliga förmaningar och morbroderliga råd.

Så fann Aftonbladet, att stycket var nära att falla in i det »gemena och vidriga», enär alla ka-

Digitized by Google

rakterer där voro låga och föraktliga. Tidningen fordrade mera lyftning i tonen och tendensen. Dagligt Allehanda uttalade sig i samma syfte, men ansåg, att »Rika morbrodern» kunde, oaktadt sina brister, med skäl rekommenderas åt den skrattlystne. Och skrattlysten var hela allmänheten. Söndagsbladet tyckte att stycket vore endast en »godbit för söndagspubliken», d. v. s. för just *den* publik, på hvilken bladet självt lade an, men som nu hånades af detta. »Bland styckets hjältar uppträder äfven», yttrade Söndagsbladet med förakt, »en s. k. stadsvakt eller gardist — sannerligen nymodiga teaterfigurer!»

Tidningarnas surmulna eller rentaf hånande miner inverkade dock icke det ringaste på allmänheten, hvilken fann sig i hög grad road af Blanches lika kvicka som harmlösa skämt och af hans oneklia mästerskap i den dramatiska behandlingen. Man gick hvarenda afton, ända till dess hösten satte en gräns därför, ut till Djurgården och skrattade åt »Rika morbror», hvars kupletter och sångnummer blefvo så populära, att man hörde dem sjungas öfverallt i staden och fastnade visst för alltid i stockholmarnes minne. Musiken till dessa sånger var dels tonsatt, dels anordnad af J. W. Söderman, då orkesteranförare vid Djurgårdsteatern och mästaren för hundratals glada musikstycken, inlagda i föreställningarna på Mindre teatern, Djurgårdsteatern och Södra teatern, vid hvilka skådebanor, den ena efter den andra, han var kapell-

Digitized by Google

mästare. Han var far till vår odödlige tonsättare August och till den framstående violoncellisten Fritz Söderman.

Det var onekligen en glad tid, då Blanche skref det ena lustspelet omedelbart efter det andra, Johan Wilhelm Söderman komponerade och arrangerade musik och Fredrik Deland framstälde i lifslefvande figurer hvad de båda förra skapat. Så var det också i »Rika morbror», där Deland framkallade både den högt bildade teatervännens belåtna leende och den stora hopens väldiga skrattsalvor genom sitt lika humoristiskt fina, som uppsluppet komiska sätt att tolka Job Kurks af författaren så kostligt utrustade person. De skrattsalvorna förklingade icke inom Djurgårdsteaterns väggar, och dessa leenden dogo icke bort, när man begaf sig från föreställningen. De göra sig ännu i dag, nästan ett halft århundrade därefter, påminda hos dem som sågo »Rika morbror» i hans ungdom och hade glädjen att få beundra den utmärkta skådespelaren, en af de få verkligt stora som vi haft lyckan att ega.

Kummellund, stadsmajoren, återgafs af Broman, den natursanne skådespelaren med den stora komiska kraften, och jag tror icke att någon af Stockholms stadsmajorer, hvarken chefen för första norra bataljonen, viktualiehandlaren Johan Wedberg, eller snusfabrikören Anders Dimander eller hofskräddaren Carl Kæding eller andra södra bataljonens chef fabrikör J. G. Pfeiff, togo anstöt af framställningen. Jag *vet* med säkerhet, att åtminstone *en* af dem,

Digitized by Google

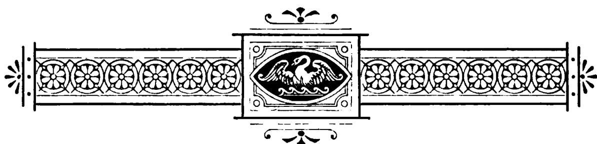
Johan Wedberg, skrattade rätt godmodigt åt »Hell dig vår stadsmajor!»

Enligt ett tilläggsblad till de i Blanches »Samlade arbeten» (1892) intagna teaterstycken, skulle fru Broman ha utfört mamsell Rosennases roll, men så var icke förhållandet åtminstone vid första uppsättningen af stycket. Då spelades den rollen af fru Isberg, Blanches syster. Mathilda återgafs af den unga mamsell Asplund, som kort därefter vardt skådespelaren Lagerqvists maka. Bland de öfriga uppträdande erinra gamla teatervänner sig den förtjusande Georgina Wilsson, Henriette Widerbergs dotter, som spelade jungfru Brita.

Ja, detta var då Rika morbror var ung.

Digitized by Google

Bland konstnärer.

Jag var redan gymnasist, då jag gjorde mitt inträde i Akademiens för de fria konsterna principskola, den ende af Stockholms gymnasii alla lärjungar, hvilken där sökte undervisning. Äfven om håg för teckning funnits hos en och annan gymnasist, ansågs det dock icke med hans stora lärdom och höga värdighet öfverensstämmande att undervisas bland de »sämre pojkar», som utgjorde flertalet af principskolans lärjungar. En småborgares son rynkade på näsan åt de många målarlärlingar, som funnos i akademiens förberedande skola.

Vilda sällar voro dessa »målarpojkar» onekligen. Manstukten inom principskolan var mycket slapp. Gubbarne förmådde icke göra sin myndighet gällande. Kungl. akademien för de fria konsterna var under 1840- och 1850-talen ett fullständigt gubb-

Digitized by Google

hus. Gamle Svedman gick snart ur tiden, men den föga yngre Fägerplan ersatte honom och von Heidecken höll ut i många år, blid och vänlig, men föremål för oförsynt drift. Hans ständigt upprepade »det dåger inte» gjorde ingen verkan. Galna upptåg störde undervisningen hvarje afton. »Ritakademiens pojkar» hade gjort sig särskildt kända för öfverdådigt och förargelseväckande uppförande äfven på gatan och voro en skräck för alla, som bodde vid Röda bodarne och i grannskapet.

I lärorummet vardt någon bättre ordning, när den då unge Ringdahl började biträda vid undervisningen. Synnerligt god var denna undervisning väl icke, men nog kunde man lära ett och annat i teckning, blott man fick vara i fred för orostiftande kamrater. Det var hvad finnen Erik Johan Löfgren alltid brukade säga under det han själf stod och funderade öfver sin ritning. Han var en lång tid min sidokamrat, och efter några års skilsmessa återfann jag honom i antikskolan, alltid lika lugn och fåordig. Han hade ej heller förändrats, då jag, efter ytterligare några år, träffade honom i Düsseldorf samt sedan hade tillfälle att under ett par år se honom i Paris.

Vistandet i Upsala gjorde ett långt afbrott i min konstakademiska undervisning. I Upsala var det på den tiden professor Way, »miniatyr- och glasmålare», som skulle upprätthålla de bildande konsterna. Liksom flere andra svenska konstidkare hade han börjat sin bana som krigare och i likhet

Digitized by Google

med många andra konstprofessorer hann han en hög ålder. Han dog 1873 åttioett år gammal.

Såsom underlöjtnant vid Vendes artilleri hade han deltagit i fälttågen i Tyskland och Norge och fått medalj för tapperhet, något som man knappt kunde ana, då man på hans gamla dagar umgicks med den milde och stillsamme mannen. Under ett par årtionden var han en af Upsala högskolas »exercitiimästare», men hans undervisning anlitades föga. På de två eller tre terminer jag ritade för honom i hans bostad i Aurivilliska huset såg jag aldrig till någon medlärjunge. Men så kom Edvard Bergh och trotsade sig till hans handledning i målning, detta till professorns stora förskräckelse.

»Inte kan jag måla!» utropade miniatyr- och glasmålaren helt ängsligt.

Men Edvard Bergh var en fast och ihärdig ung man och lät icke afspisa sig. Oaktadt alla invändningar vardt Way lärmästare i den första penselföringen åt den som sedermera erkändes såsom en af Sveriges förnämsta konstnärer.

Efter slutade Upsalaår beslöto Edvard Bergh och jag att anmäla oss till inträde vid konstakademien. En i principskolan, flere år förut, erhållen medalj eller silfverjeton med sitt »formatur ad justum» berättigade mig till inträde i akademiens *egentliga* skolor, till hvilka principskolan icke räknades. Visst tyckte den barske gubben Nyström, akademiens sekreterare, att bra lång tid förflutit sedan jag lemnade »principen», men han kunde

Digitized by Google

dock icke neka mig inträde i »antiken». Jag fick således mitt »diplom» med egenhändiga underskrifter af akademiens preses, öfverintendenten Michael Gustaf Anckarsvärd, och sekreteraren samt tillförsäkrades »skydd och undervisning», och var således välbeställd elev vid kungl. akademien för de fria konsterna, d. v. s. en ung man, som man brukar kalla »artist», han må vara så klent som helst utrustad i konstnärligt afseende.

Men för Edvard Bergh gick det ej så lätt. Hans anhållan afslogs, emedan han icke genomgått principskolan, och det var först sedan han i konstföreningen utstält en tafla, hvilken väckte allmänt bifall och lofordades äfven af Anckarsvärd, som akademiens skolor öppnades för honom.

* *
*

Det var en afton i antikskolan. Där sutto några ynglingar och ritade efter stora gipsgubbar. En annan gubbe gick fram och tillbaka mellan ritbrädena. Han såg egendomlig ut, icke just antik, därtill var han allt för ful, men dock en öfverlefva från fordom. Han var butter och grofhyflad, ej riktigt snygg, och klädseln liknade en bondes.

Han hette Per Krafft och kallas i konsthistorien *den yngre,* men var nu väl närmare 80, fastän han sedan lefde i ytterligare tio år. »Kongl. historiemålare» och professor i teckning, undervisade han i antik- och modellskolorna samt hade hållit på därmed i några och fyrtio år.

Digitized by Google

»Ser du», hviskade en af de tecknande unge männen, »hur gubben står och suddar på Cantzlers ritning. Kommer han och gör så med min, så snäser jag af honom.

»De äro gräsliga, de här förhistoriska historiemålarne», hviskade en annan. »De begripa ju rakt ingenting af konst.»

»Och så gamla se'n! Tänk dig, att de tre, som undervisa här, äro till sammans 235 år. Så ha vi direktörn som är 70 och Fahlcrantz som är nära 80. Fem professorer representera således nära 400 år.»

»Det är bara ett gubbhus.»

»En samling af de dödas ben och all orenlighet.»

Professorn gick fortfarande omkring och tittade på ritningarna, men akademiens elever både hviskade och talade högt om den »usla inrättningen».

»Nej, låt bli det där!» utbrast en af lärjungarne, då professorns orenliga tumme lemnade fula spår på papperet.

»He! ... *Talar* herrn?» utbrast professorn och såg ofantligt öfverraskad ut. »Är det inte herrn som är döfstum?»

Krafft hade tagit miste på Edvard Bergh och Albert Berg, hvilka båda då voro konstakademiens elever. Händelsen gaf uppslag till en liten anekdot, som är mycket roligare, men har det felet att ej vara så sann, som den förra. Det berättades nämligen, att professor Krafft skulle ha haft ett långt samtal med Edvard Bergh och, sedan denne med

Digitized by Google

vanlig språksamhet meddelat sig med den gamle, tillfrågat Bergh:

»Hör nu, är det herrn som är döfstum?»

»Ja, det är det», skulle Edvard Bergh gäckande hafva svarat.

»Ja så, ja så, jag frågar bara för att herrarne äro två här med samma namn och en af herrarne skall vara döfstum. Men det är inte så godt att veta *hvilken*.

Bland eleverna berättades många historier om gamle Krafft d. y. Själf var han också, oaktadt sitt buttra utseende och sina visst icke fina uttryck, ganska språksam och inlät sig gerna på en afhandling om hvilken källare i Stockholm hade de bästa toddarne. Han föredrog operakällaren, där han träffades vanligtvis hvarje afton i sällskap med skådespelaren Sevelin, kungl. teaterns komiker, och professor Limnell, en annan medlem af det »akademiska gubbhuset». Oaktadt sina herrnhutiskt fromma böjelser och sitt tvära sätt att vara, vistades Krafft gärna i gladt sällskap.

Egentligen skulle han vara »historiemålare», men var, äfven då han målade s. k. historietaflor, ej annat än porträttmålare. På det området hade han hunnit med ganska mycket och skapat sig en rätt vacker förmögenhet. Han kunde nog måla ett godt porträtt, men vanligtvis dref han konsten som slöjd och var ej heller som slöjdidkare synnerligt samvetsgrann. Utan att döma honom för hårdt, torde man kunna säga, att penningförtjänsten var

Digitized by Google

det egentliga målet för hans konst. Bland eleverna vid akademien gick en historia om att Krafft skulle en gång hafva stått och sett på Olof Södermark, då denne med vanlig samvetsgrannhet arbetade på ett porträtt, och efter en stunds liksom ömkande tystnad hafva utropat:

»Herre, detta bär sig aldrig! Hur vill herrn på det sättet måla ihop åttio tusen riksdaler?»

Det beloppet skulle Krafft hafva skrapat tillsamman med sin torra pensel. Man behöfver ej därför tro på en annan sägen, som hade fritt lopp bland konstakademiens ungdomar, nämligen att Krafft skulle ha rest omkring i landet med ett stort antal dukar, med redan färdigmålade prestrockar, på hvilka han här och där i prestgårdarne i största hast satte ansikten, och så voro porträtten färdiga. Historien har för öfrigt berättats om andra målare både här och i utlandet.

När Krafft var riktigt meddelsam, talade han om sina resor i Italien, och på vår fråga, när han senast besökt det landet, upplyste han, att det varit 1800 och 1801. Emedan upplysningen gafs på 1850-talet, väckte den hos oss, som då voro unga, rätt mycken munterhet och gaf ytterligare anledning att kalla Krafft »förhistorisk».

God undervisare var han just icke, fastän utgången ur den stränga David'ska skolan. En som skulle gifva undervisning i akademien, men på ifrågavarande tid knappt någonsin gjorde det, var Per Emanuel Limnell. Han, som redan hunnit en ålder

Digitized by Google

af några och åttio år, visade sig visserligen då och då i akademien, men med verksamheten var det slut. Sannolikt hade denna ej någonsin varit synnerligt stor. Han var dock professor i teckning samt »genre-, historie- och scenisk dekorationsmålare». Redan *sjutio* år före den tid jag såg honom i akademien hade han som handtverksmålare kommit till Stockholm och gifvit sig i lära hos »historie- och dekorationsmålaren» Brusell, hvilken i senare egenskap var anstäld vid kungl. teatern. Därefter hade Limnell gjort sig bemärkt af Desprez, Brusells efterträdare, som hade ett stort namn såsom scenisk dekorationsmålare.

Sedan Limnell, på inrådan af Desprez och Sergel, gått igenom akademiens skolor, vardt han strax i början af detta århundrade ledamot af konstakademien och, tio år därefter, professor i teckning. Han tillverkade ej få laveringar med historiska ämnen, synnerligen röfvarhistoriska, och arbetade för öfrigt på kungliga rums dekorativa utstyrsel. Mest känd var han dock som dekorationsmålare vid teatern, hvilken befattning han innehade mycket länge, till dess han drog sig tillbaka och njöt en lugn lefnadsafton, dels i Stockholm, dels på sin egendom Stenbrottet utanför Norrtull.

Långt in i sena ålderdomen deltog han gärna i glada lag och skröt ständigt af sin styrka. För att visa denna skakade han duktigt hand med dem han sammanträffade, och ville man då göra gubben riktigt förnöjd, så skrek man till af låtsad smärta

Digitized by Google

samt uttryckte sin förvåning öfver hans »utomordentliga styrka». Då log gamle Limnell mycket belåten och passade på tillfälle att förtälja några riktiga storverk, som han utfört.

Större konstnär än de två nu nämnda professorerna var en tredje åldring, Fredrik Westin, yngste sonen till garfvaren Johan Westin d. ä., en af Stockholms mest bekante storborgare på 1700-talet. Han var i början af 1850-talet en af konstakademiens yngste lärare, ty han hade då ej hunnit längre än till *sjutio* år, men hade varit professor i nära fyrtio. Oaktadt man icke då ännu börjat förakta det Westinska måleriet, hvars sliskighet af mången fortfarande ansågs som höjden af behagligt framställningssätt, hade han dock icke något synnerligt stort anseende hos de unga. Hans förmåga som lärare var otvifvelaktigt större än Kraffts, för att icke tala om Limnell, hvars »skicklighet» ansågs vara en föga tillförlitlig forntidssaga; men ej heller Westin kände något af den nya tiden, som började bryta fram, *den* tid, som ett par årtionden därefter skulle i sin ordning anklagas för svaghet och, sedan ytterligare ett tiotal flytt, dömas för det gröfsta brott mot utvecklingen, det att hafva öfverlefvat sig själf och likväl ej vilja lemna plats åt sin efterträdare.

Äldre än Krafft och Westin, fastän tio år yngre än Limnell, var Carl Johan Fahlcrantz, under lång tid Sveriges mest berömde landskapsmålare, af Atterbom kallad den »oöfverträfflige», af Lorenzo Ham-

Digitized by Google

marsköld förgudad och satt högt öfver Ruysdael, af hela allmänheten ansedd som en af verldens störste konstnärer. Detta stora rykte var nästan oförsvagadt ända in i början af 1850-talet. Visst hade Stäck, sedan han, i slutet af 1840-talet, kommit hem från en flerårig vistelse i Italien och Paris, gått och haft försmädliga yttranden om gamle Fahlcrantz, och Palm hade från Italien skickat hem taflor, som de unga satte mycket högre än den nyss nämndes; men det var dock icke förr än ett godt stycke in på 1850-talet, som hans målningssätt förlorade sitt stora anseende och alldeles utdömdes af eleverne på akademien, hvilka aldrig tröttnade att håna Fahlcrantz' »svartkonst».

Den skarpaste angriparen var ofvannämnde Edvard Bergh, då ung e. o. hofrättsnotarie, hvilken redan förut börjat måla landskap. Fahlcrantz undervisade dock icke i akademien, där då icke fanns någon landskapsklass, men var »professor vid akademien» och dessutom vice præses och uppbar, om jag ej minnes alltför orätt, 300 riksdaler årligen för något slags handledning åt eleverna, hvilka aldrig sågo till honom.

Akademiens professorer utmärkte sig således på den tiden mera för sin höga ålder och bibehållna kroppskrafter än för sitt konstnärsskap. De voro gubbar, lifskraftiga i allt, utom i konsten. Det var, har någon förklarat, just därför, att de aldrig ansträngt sig med konsten, utan tagit lifvet lätt, som

Digitized by Google

de hunnit en så hög och glad ålderdom. *Ars brevis, vita longa.*

Ett undantag, mera betydande än Westin, gjorde Johan Gustaf Sandberg, jämnårig med den förstnämnde. Han var akademiens direktör och sökte såsom sådan göra allt godt han kunde för elevernas utbildning. Mera konstnär än någon af de redan nämnde, Fahlcrantz måhända undantagen, erinrade han sig också hvilka svårigheter han själf genomgått och huru han i sin ungdom lidit af en otillräcklig och vårdslös undervisning.

Om man i midten af århundradet icke lärde mycket i konstakademien, så hade man lärt ännu mindre vid århundradets början. De, som på 1850-talet af akademiens dåvarande lärjungar anklagades för att vara odugliga lärare och dåliga konstnärer, hade, femtio år förut, riktat alldeles dylika anklagelser mot akademiens professorer på den tiden, en Louis Masreliez och andra »gubbar».

Nu hade Sandberg meddelat undervisning i några och tjugo år, och redan detta var tillräcklig anledning för de unge eleverne att förklara honom tillhöra öfverblifna kartan. Både såsom undervisare och akademiens direktör, hvilken senare befattning han mottog vid 63 års ålder, hade han dock visat sig mycket duglig och äfven lyckats göra sig omtyckt af många elever. Nu var han sjuklig och nödgades lemna direktörsskapet till Qvarnström samt syntes ej mera till i akademiens skolor.

Ännu en professor var lärare, och ehuru hans

Digitized by Google

minne lefver i outplånlig glans på ett helt annat område än konstakademiens, så var han äfven inom denna af ganska stor betydelse, d. v. s. *skulle* ha varit det, om vi förstått att draga nytta af hans undervisning. Det var Anders Retzius, den berömde anatomen, professorn och inspektorn vid Karolinska institutet, i hvars anatomisal vi afhörde hans föreläsningar och deltogo i de »praktiska öfningarna» på döda människokroppar, de enda »lefvande modeller», som vi hade tillgång till på nära håll. Anders Retzius föraktade oss djupt för vår orimliga okunnighet i hans läroämne och på sin breda skånska dref han obarmhertigt med oss, men vi voro likväl lika ouppmärksamma och lättsinniga, så mycket ursäktligare, tyckte vi, som flertalet af oss egnade sig åt landskapsmålning.

»Det är en rolig gubbe, den där Retzius», det var det enda vi sade oss emellan, då han riktigt på skarpen låtit oss höra hvilka stackare vi voro.

Och så tågade vi upp till Camarchs kafé vid Brunkebergstorg, drucko punsch och slogo samtalsvis ihjäl alla gubbarne. Men det tog sin tid, och vanligtvis voro vi ej färdiga med slagtandet förr än hr Roffler, Camarchs medegare af kaféet, den Graubündnaren, kom och sade, att kaféet måste stängas.

* * *

Digitized by Google

Någon undervisning i målning gafs icke. Det var visst godt och väl att gå på akademien och »studera», men nog var det roligare att smeta färg på ett stycke väf, och då Edvard Bergh redan någon tid sysselsatt sig därmed, ehuru hans gamla upsalakamrater icke trott honom om något konstnärskap, så gick jag också till Anton Bendix vid Stora Nygatan och försåg mig med »allt som behöfs för att måla». Bendix hade tagit lofven af Hasselgrens färghandel vid samma gata och var en riktig »kolorist», under det den sistnämnde hade blott en »ritfärgshandel». Han umgicks mycket med konstnärer, köpte taflor och tog sådana i utbyte mot färgblåsor och penslar och uppmuntrade konsten samt var en Sveriges Goupil.

Med en väl spatlad, på styf kilram uppspänd duk under armen och i fickan åtskilliga penslar och blåsor — färgtuber hade ej då ännu gjort sig kända i Stockholm — anträddes vägen till Nybrogatan, till det hus i hörnet af Riddaregatan, i hvilket Schröderheim bodde sextio år förut och som på 1850-talet egdes och beboddes af grefvinnan Tawast, född Barck, sedan af statsministern, friherre Louis De Geer och i vår tid är öfverstekammarjunkaren, friherre G. Åkerhjelms egendom och bostad. Det har således i hundra år varit ett hemvist för personer med literär och konstnärlig smak.

På den tiden, hvarom här är fråga, bodde ett ungt konstnärspar på vinden, åt Riddaregatan till. Mannen var en omtyckt målare, hustrun en firad

Digitized by Google

operasångerska, som dock redan vid mycket unga år dragit sig tillbaka från scenen. Theodor (kallad Tore) Billing och Elma Billing, född Ström, egde ett älskvärdt och lyckligt konstnärshem, där på lediga stunder talades om målarkonst och idkades musik bland glada vänner. På arbetsstunderna var målarkonsten ensam rådande. Blott då och då hördes en liten drill och ett anslag på pianot från ett inre rum.

I ateliern var ofta fullt med folk. Billing stod vid sitt staffli och arbetade på en landskapstafla. Framför hvart och ett af åtskilliga andra stafflier fann man en målare eller åtminstone en som försökte måla och hvilken mottog råd och anvisningar af Billing. När våren kom, gick läraren någon gång ut med sina lärjungar för att låta dem måla efter naturen, men ateliermåleriet var dock det öfvervägande.

Det var en tid riktigt på modet att måla för Billing. Åtskilliga år förut hade han kommit från Skåne — de flesta svenska målare på den tiden voro skåningar — och varit konstakademiens elev, gjort resor, målat mycket och sjungit föga mindre samt var eftersökt i konstnärliga kretsar, i P. B., i konstnärsgillet och i enskilda samkväm.

De flesta kanske af Billings elever voro endast dilettanter, om ock några bland dem målade med både lust och allvar samt ej utan talang, t. ex. en fröken Victorine Hägg, en fröken Pamela Noræus och andra unga fruntimmer på den tiden. Ännu

Digitized by Google

mera konstnärlig dilettant var O. G. Bobergh, då anstäld i Medbergs sidenkramhandel vid Mynttorget, sedermera i många år bosatt i Paris och delegare i den ryktbara firman Worth & Bobergh, hvilken under det andra kejsardömet förvärfvade rikedom på den förnäma fruntimmersverldens begär att kläda sig både smakfullt och slösaktigt. Bobergh hade otvifvelaktigt kunnat utbilda sig till god konstnär, om han på fullt allvar egnat sig åt konsten. Det var en tid, innan han ännu vardt bofast i Paris, som han under ekonomiskt brydsamma omständigheter i London med sin pensel skaffade sig lifsuppehälle. Målning öfvergaf han för öfrigt aldrig helt och hållet. Under det ansträngande skedet Worth & Bobergh hade han visserligen icke ofta tillfälle att använda penseln på målarduk, enär han mest var sysselsatt med ritstiftet för att på papperet teckna någon fantasidrägt, i hvilken furstinnan Metternich eller kejsarinnan Eugénie själf skulle på nästa Tuileriesbal väcka beundran; men när han sedan slagit sig till ro i Stockholm, togos penslarne åter fram, och de gamla glada målarstunderna upplifvades ånyo.

Bland de mera konstnärligt begåfvade var också fröken Josefina Holmlund, sedan bekant landskapsmålarinna. Till Billings atelier kom äfven en då ung affärsman, Adolf Hirsch, hvilken sedermera målade hos Edvard Bergh. Några år därefter fann jag Hirsch åter vid staffliet, innanför hans kontor vid Pastorenstrasse i Hamburg. Han banade sig

Digitized by Google

slutligen väg till verkligt konstnärskap och var under sina senare år utöfvande konstnär i Stockholm.

Mycket ung var Harald Torsslow, hvilken också sökte Billings handledning vid de första stegen på konstnärsbanan, icke operasångens, utan landskapsmålningens. En redan mera försigkommen, alltid älskvärd och gladlynt, fastän icke språksam kamrat såväl i akademien som å Billings atelier var Albert Berg, hvars håg redan då stod åt sjöstycken och som en dag öfverraskade oss klädd i sjökadettuniform. Han hade för att kunna riktigt studera böljornas natur fått tillåtelse att såsom extra kadett medfölja en öfningsfärd på ett örlogsfartyg. Den döfstumme, men intelligente konstnärslärjungen tjänstgjorde under den färden såsom kadett vid flaggkistan å linieskeppet Karl XIII.

De flesta af Billings lärjungar följde honom, då han flyttade sin atelier till Johannis gränd, mellan Regeringsgatan och Johannis kyrka, och nu tillkommo ännu flera färglystna konstälskare. Nog fanns allvar hos många af dem, men icke arbetades med sådan ihärdighet på den tiden som i våra dagar, och obestridligt är, att äfven de som ämnade utbilda sig till verkliga konstnärer togo saken ofta på lek. Jag talar om den tidens konstlärjungar i allmänhet. Konsten ansågs ännu alltför vanligt såsom en förströelse eller på sin höjd såsom en bisysselsättning, hvilken kunde öfvas jämte andra yrken.

Digitized by Google

De verkliga konstnärerna voro få. Det var dock några af de unga, som började få ögonen öppna och togo konsten på fullt allvar. Främst bland dem stod Edvard Bergh. Han hade aldrig i Sverige haft någon annan handledning i målning än den knapphändiga han tillegnat sig af Way, men redan i början af 1850-talet hade han gjort ett kort besök i Düsseldorf. Han hade i Stockholm fått se några af Gudes landskap och genast kännt oöfvervinnelig håg att lära känna mästaren själf, hvarför han, satt i stånd därtill genom en äldre broders, grosshandlaren Severin Berghs, välvilliga hjälp, reste till Düsseldorf samt besökte andra delar af Tyskland, Schweiz och norra Italien. När han kom tillbaka, betraktades han med den beundran, som vi då för tiden egnade alla svenskar hvilka rest i främmande land.

Han var ännu extra ordinarie notarie i Svea hofrätt, men med protokollen gick det icke fort. Han sökte sig också in i riksbanken, men mottogs icke, emedan den egenhändigt skrifna ansökningen vittnade om en allt för dålig handstil, något som han sedermera fann ett nöje i att rätt ofta berätta, sannolikt emedan det påskyndat hans beslut att helt och hållet lemna tjänstemannabanan.

Edvard Bergh föreslog mig att tillsammans med honom hyra en atelier i Brunkebergs hotell. Det var lockande. Brunkebergs hotell var den tiden en hel målarkoloni. Ateliern hyrdes. Den hade förut bebotts af August Jernberg, hvilken lemnat

Digitized by Google

den för att slå sig ned i utlandet, till en början i Paris. Mot slutet af 1860-talet innehades ateliern af Alfred Wahlberg. Sedan var den en tid Jacob Kulles konstverkstad.

En kulen höstafton drogo Edvard Bergh och jag in i den fyra trappor upp belägna ateliern. Vi hade skaffat oss en bår, och buro själfva vårt bohag — det tyngde icke mycket — till den nya bostaden.

Det stora atelierrummet, dit aldrig en solstråle trängde in, tyckte vi vara lysande gladt. Ungdomens och de glada förhoppningarnas sol upplyste allt omkring oss.

Det var i den ateliern, som Edvard Bergh målade det stora landskap, hvilket förskaffade honom kungliga medaljen och därmed resestipendiet.

Våningarna tre och fyra trappor upp voro fulla med målare. I dubbelateliern under oss bodde Carl Staaff och Uno Troili, »Trolle» kallad. Den senare var redan då en framstående konstnär, och så hade han varit i Italien i Olof Södermarks sällskap. Italien var konstens hemland, och hade någon bland oss varit nog lycklig att kunna besöka detta land, så stod han i högt anseende.

»Trolle» var redan en »veteran», några och tretio år, men vänlig och uppmuntrande mot oss unga, fastän han kunde se mycket dyster ut. Han gick och grubblade öfver att han förfelat sin kallelse. Löjtnant hade han varit, men *det* hade icke varit hans kallelse. Han ångrade, att han ej helt

Digitized by Google

och hället egnat sig åt musiken. Detta funno vi löjligt hos en så lyckad målare, men det bekymrade honom föga. Han brummade för sig själf, skakade sin väldiga man, tände sin pipa och kunde i största hast varda högst älskvärd, sjöng och berättade historier, somliga hemska, andra lustiga, framställda på ett ganska egendomligt sätt och åtföljda af upplysande åtbörder. Han var en af de mest begåfvade människor jag någonsin träffat.

Bland öfriga invånare i konstnärshuset på Brunkeberg var Mauritz Samuelsson, »historiemålare», känd för en tafla, som hade till ämne: »Karl den nionde, sägande till Johan Skytte om sin son: *ille faciet!*» Denne var likväl ännu äldre än »Trolle», och något förtroligare umgänge plägades icke mellan gamle »historiemålaren» och de unga.

I de senares led fanns också en ung löjtnant, som målade porträtt, numera major Anton Berndes, en omtyckt kamrat, hvilken alltid var en gärna sedd gäst i vår atelier, där många konstnärer sammanträffade.

När Ferdinand Fagerlin och den från Leipzig återkomne, ännu helt unge Ludvig Norman infunno sig, vardt stor fest i Bergh & komp:s atelier, där pianot bearbetades natten i ända, och det ena glada upptåget aflöste det andra. De konserterande voro i synnerhet Fagerlin och Norman, den djupt musikaliske Herman Thunman (tjugu år därefter Stockholms Dagblads musikanmälare och kamrerare i Inteckningsbolaget) och Calle Staaff, af hvilka i

Digitized by Google

synnérhet den sistnämnde var outtömlig i tokroliga påhitt.

Men så skingrades det muntra sällskapet. Edvard Bergh fick kungliga medaljen och därmed följande stipendium, och for till främmande land. Atelierkamraten dröjde ej heller kvar. Fagerlin reste för att aldrig återkomma. Snart voro de glada åren i Brukebergs hotell blott ett minne, men Troili stannade troget, under det nya slägten af målare befolkade de öfriga konstverkstäderna.

* *
*

En värderad kamrat, fastän han icke bodde i Brunkebergs hotell, var landskapsmålaren August Fahlgren, hvilken man alla hvardagar träffade i hans kryddbod i n:o 26 Nybrohamnen, där han satt och målade i bodkammaren, men oupphörligt måste springa ut i boden för att väga upp ett skålpund kaffe, några lod socker, en strut russin o. s. v., alltid påpasslig handelsman och mycket omtyckt af Roslagsskepparne, hans landsmän, men icke mindre omtyckt af målarne. På söndagarne gingo Edvard Bergh, Fahlgren och jag ofta ut och målade studier, och det var glada dagar.

Vi sökte också göra oss glada aftnar, men läto vår böjelse för det romantiska förleda oss till ganska vågade utflykter, såsom då vi, klädda som sluskiga schåare, besökte Stockholms ruskigaste krogar, nästen, om hvilkas rysliga beskaffenhet man nu för tiden knappt kan göra sig föreställning, och då vi

Digitized by Google

äfven vågade oss in i Zamorskans illa beryktade krog vid Träsktorget, ett tillhåll för samhällets värsta afskum.

Bland umgängesvännerna voro för öfrigt Wilhelm Wallander, som då bodde i ett numera försvunnet trähus vid Norra Smedjegatan, Nils Andersson, genre-, djur- och landskapsmålaren, som hade sin atelier i n:o 19 Vestra, då kallad Stora, Trädgårdsgatan, Gustaf Carleman, »notarie», d. v. s. extra ordinarie i kammarkollegium, och Kilian Zoll, ett original, som bodde vid Svartmangatan och icke ville resa ut och studera, emedan han fruktade att förlora sin »originalitet», men sedan likväl begaf sig till Düsseldorf för någon tid.

Zoll afled 1860 och Nils Andersson 1865.

* * *

Året 1853 förde till oss ett par andra originela konstnärer, som då varit länge frånvarande, den ene ej mindre än sexton år. Det var Gustaf Vilhelm Palm, kallad »Palma Vecchio» redan då, fastän han ej var mer än 43 år. Han vardt genast en af våra märkvärdigheter. Den hänförelse, med hvilken man på den tiden tog emot en konstnär, som återvände från främmande land, har icke något motsvarande i vår tid.

Alla trängdes omkring konstnären, som sett så mycket och lefvat så länge i utlandet, i sagolandet Italien. Palm talade svenska med sydländsk dialekt och den lemnade honom sedan aldrig riktigt. Han

Digitized by Google

kunde icke frigöra sig från det italienska intrycket och uttrycket, och det gaf en viss intressant färg åt hans på en gång fint artiga och hjärtligt tillvinnande sätt.

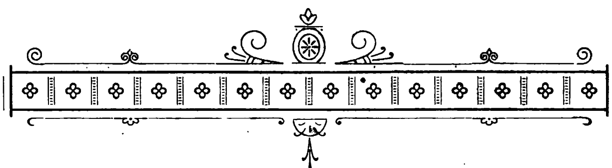
Efter sin återkomst slog Palm upp sin atelier hos fabrikör Mineur i Geijerska huset å Riddarholmen, ett nu mera försvunnet hus, där han dagen i ända tog emot konstälskare, som kommo att besöka honom och att beundra hans många *vedute* samt höra honom berätta om söderns härligheter.

»Har ni varit hos Palm?» var en stående fråga hos Stockholms konstälskare. Det hörde till god ton att besöka den intressante konstnären.

Den andre återvändande var Janne Höckert, hvilken dock kom blott på ett kort besök, under det Palm stannade för hela återstående delen af sitt lif, i tretiosju år. Man kände icke då ännu hvilken utmärkt konstnär Höckert verkligen var, men han väckte uppseende på våra gator för sin något främmande elegans och för — sina ovanligt smala ben. Inom sällskapslifvet gjorde han dock äfven andra egenskaper gällande och blef genom sin glädtighet, kvickhet och behagliga umgängessätt salongernas lejon. Hans tafla »Kristina och Monaldeschi» utstäldes och vann både bifall och klander, men förskaffade konstnären resestipendium. Snart var Höckert åter borta för att först flere år därefter återvända på fullt allvar.

Digitized by Google

När jag sökte plats i bondeståndets kansli.

Petter Mårtensson träffas på Dufvan om morgnarne. Han bor i Yxsmedsgränd, men du tar honom säkrast, när han tar sin bäsk... Glöm för all del inte att gå upp till Strindlund. Vill han sätta in dig i kansliet, så kan han. Tretton, Lilla Nygatan, bor han, hos handlanden Eurenius. Dit bör du gå tidigt på dagen. Och så skall du ställa dig in hos Bengt Gudmundsson. Han är en mäktig man. Men vägen till honom går bäst genom öfverstlöjtnant Gustaf Hierta, hans allt i allo. Försof dig inte och tröttna inte. Du får hålla i dagarne i ända. Ännu ha vi åtta dar till dess kansliet sättes till, men använder du den tiden rätt, så kan du nog komma med.

Så lydde rådet, som gafs af en f. d. tjänsteman i bondeståndets kansli.

Det var i november. Riksdagen skulle öppnas

Digitized by Google

den 15. Men större delen af riksdagsmännen hade redan infunnit sig, isynnerhet alla som kunnat begagna sjölägenhet. Man var rädd, att det skulle frysa till, då man fått fara den långa vägen på skjutskärra. Järnvägar funnos ännu icke. Norrländingarne hade kommit först, och så inträffade de öfriga landsdelarnes riksdagsmän i bondeståndet och slogo sig ned i gränderna mellan Vesterlånggatan och Stora Nygatan, vid Österlånggatan och i Skeppsbrogränderna, några långt bort på söder, högst få på Norr.

Så snart de anländt, anföllos de af hundratals unga män i »verken» och andra kandidater till notarie- och kanslistplatserna i ståndets kansli. Det var en »vigilans», om hvilken man nu för tiden icke kan göra sig någon föreställning. Man trängdes också för att komma in i de andra ståndens kanslier, men den hetaste striden och i hvilken flertalet deltog gälde bondeståndet. Där funnos de flesta platserna, men icke tiondedelen af de sökande kunde få sin önskan uppfyld.

En och annan riksdagsman hade en skyddsling med sig, en länsmansskrifvare, klockaresubstitut eller dylikt bihang till allmogelifvet, och den kunde i de flesta fall vara säker om anställning; men det vida öfvervägande flertalet utgjordes af herrar extraordinarier i Stockholm, af sådana som icke hade annan säker inkomst än ljuspengar i så många verk som möjligt, tretton riksdaler och sexton skillingar banko på hvart ställe, eller möjligtvis något kort

Digitized by Google

förordnande sommartiden, beräknadt efter lägsta gradens lön, fyra hundra riksdaler banko om året.

Det var riksdagarne, hvart tredje år återkommande, som skulle hjälpa dessa byråkratiens proletärer att draga sig fram någorlunda drägligt åtminstone under *ett* år eller att betala de mest trängande skulderna och skaffa kredit till nya. Emedan de trodde sig ha största utsikten att lyckas i bondeståndet, rusade nästan hela skaran dit. Ingen hade råd att försumma sig, och därför voro de inflytelserika medlemmarne af ståndet belägrade hela dygnet i ända.

Redan första morgonen efter sin ankomst till Stockholm väcktes den inflytelserike af en kunglig sekter eller notarie, som helt obesväradt tog honom på sängen och önskade honom välkommen. Det var vanligtvis i ett litet, dåligt möbleradt och aldrig vädradt rum i någon af de ofvan nämnda gränderna som den inflytelserike gaf audiens, och ej sällan var hela rummet redan klockan åtta på morgonen fyldt af unga, fina stockholmsherrar, som täflade i artighet mot värden, under det han gäspade och sträckte på sig, talade föga och kanske lika litet hörde på hvad herrarne hade att anföra, slutligen stod upp och gjorde sin lika enkla, som föga smakfulla påklädnad, möjligtvis bjöd på en pipa tobak, men aktade sig för att öppna matsäcksskrinet, så vida det ej var för att fråga, om herrarne ville ha sig en »morgonknäpp», hvilken då intogs utan tilltugg i sin råaste finkelform.

Digitized by Google

Så bar det af ut. Riksdagsmannen hade åtskilliga uppdrag från hemorten att uträtta, men hans nya stockholmsvänner erbjödo sig att underlätta alla hans omsorger. Alla ville de i hans ställe fullgöra de där uppdragen, men ingen ville släppa honom från sig. Och så vandrade hela skaran in på Dufvan eller Hoppet eller stälde kosan till Iduna, där Engström, den »politiske källarmästaren» genast dukade fram frukosten och började tala om representationsreformen, kanske till och med bjöd på portvin och föreslog en skål för bondeståndets framtid.

Förmiddagen förflöt på det behagligaste. Källarmästarens portvin efterträddes af någon annan lifvande dryck. Flera andra riksdagsmän hade tillkommit, och hvar och en af dem hade med sig sin uppvaktning af kanslistsökande, så att hela lägenheten till höger i förstugan var fyld af hedervärda riksdagsmän och deras drabanter.

Det var isynnerhet de senare som bestodo förtäringen. Några hade kredit hos källarmästaren, god kredit till och med, om han upptäckt, att de voro ämnade till statsmän af högre ordning eller åtminstone om de äfven mellan riksdagarne ville titta in så ofta som möjligt och politisera med honom. Andra hade på en eller annan låneväg, vore det äfven mot 40 procent hos hr Paulin, 47 Österlånggatan, skaffat sig pengar för att kunna värdigt och eftertryckligt »agitera» under dessa betydelsefulla veckor.

På det sättet vardt förmiddagen ganska glad,

Digitized by Google

men midt i glädjen glömdes icke »agitationen». Hvarje riksdagsman mottog de ömmaste förtroenden af hvarje sökande. Man använde öfvertalandets och påverkningens alla möjliga medel, glömde icke att framhålla i huru stort behof man vore af en plats i hedervärda ståndets kansli, vore det också ej mer än en extra ordinarie kanslists med 2 banko om dagen, nämnde äfven något om egen skicklighet och om möjligheten att sätta upp en eller annan motion för riksdagsmannen, hvars skrifkunnighet kanske icke var synnerligt tillfredsställande, att författa hans anföranden och på allt sätt underlätta hans mödor i riksdagsmannakallet.

Men så hände det, att Nils Strindlund kom från sin bostad midt öfver gatan och ville tala med »bröderna» om utskottsvalen eller något dylikt, hvarom kanslistkandidaterna icke fingo vara med. De skingrade sig då och skyndade upp i verken, somliga till hofrätten, andra till kammarrätten, några till kungens kansli, åtskilliga till rikets ständers bank, men, märkvärdigt nog, voro de redan en kort stund därefter samlade åter på frimurarelogens källare å Riddareholmen, där en stor del af de hedervärde ståndsbröderne vanligtvis intog sin middag. Där upprepades kanske scenerna från Iduna eller ock sväljde man middagsmaten i största hast och drog därefter till Bährs kafé vid Riddarhustorget eller Berns i Kastenhoffshuset vid Gustaf Adolfs torg, och där afhandlades fosterlandets angelägenheter vid kaffet och punschen, ända till dess det

Digitized by Google

var tid att begifva sig till klubben. De tjänstsökande lemnade icke ett ögonblick sina »principaler», med hvilka de redan druckit farbrorskål, undantagsvis brorskål.

Bondeståndets klubb låg en trappa upp i Bergstralska huset, ingången från Munkbron. Där samlades hvarje afton icke blott detta stånds ledamöter, utan äfven en och annan af de öfriga stånden samt ej få skrifkunniga biträden och sådana herremän som i politiska ändamål sökte skaffa sig bundsförvandter eller ville för öfrigt drifva igenom något vid riksdagen, fastän de själfva ej hade säte där.

Bland den täta skaran, hvilken mången afton, isynnerhet under riksdagens början, ända till trängsel fylde klubbrummen, rörde sig gamle Strindlund med medvetande om sin betydenhet, men gladt skämtande med alla bekanta, under det de kloka blickarne skälmskt skådade öfver glasögonen. Han var nu själfskrifven till talman, och däremot hördes inga invändningar ens af de ultraliberala i ståndet. Strindlund umgicks lika vänligt med sin gamle motståndare och senare bundsförvandt Rutberg, också norrländing, som med sin städse fortfarande politiske vedersakare Per Sahlström på Berga, en af bondeståndets insiktsfullaste och mest frisinnade ledamöter.

Rutberg var ståndets ålderspresident, en gammal, för obekante något butter gubbe med stark ansiktsfärg. Han hade trettio år förut åstadkommit stor förskräckelse och ovilja genom sitt förslag »om

Digitized by Google

den stående arméns reducerande och ett utvidgadt konskriptionssystem», men på 1840-talet ingått försoning och förbund med Strindlund. Nu kunde man få se honom sitta vid en stor toddy midt emellan Strindlund och en lång, vacker karl omkring 40 år eller något mer, och de tre hade ofantligt roligt tillsammans. Den buttre gubben hade helt hastigt förvandlats till en skämtsam sällskapsbroder.

Den långe var intendenten vid allmänna barnhuset Theodor Sandström, otvifvelaktigt en af de mest begåfvade tidningsmän Sverige egt, ty tidningsman var han egentligen och det med själ och kropp, kunskapsrik, talangfull skriftställare, och synnerligen oförskräckt. Under riksdagarne syntes han ständigt tillsammans med ledamöter i bondeståndet, i hvars kansli han förut tjänstgjort och där han uträttat ganska mycket äfven bredvid sin kanslibefattning. Det var han som försonade de två skarpa motståndarne Strindlund och Rutberg. Öppen och gladlynt, var Sandström också mycket omtyckt af sina yngre vänner inom tjänstemannavärlden, och mången bland dem som sökt inträde i ståndets kansli hade honom till föresyn. Kanske att de skulle komma att spela en lika betydande roll som han. Det var åtminstone mångens ärelystna önskan.

Liksom S. L. Theorell, sedermera justitieombudsman, varit Anders Danielssons och Johan Jakob Rutbergs ej blott skrifkunnige vän, hvilken satte på papperet hvad de ville framföra för riksdagen,

Digitized by Google

utan ock sakförståndige och talangfulle rådgifvare, så hade Theodor Sandström också låtit sin penna gifva form åt Hans Janssons, Norbergs och den då frisinnade Rutbergs, jämte flere andras liberala åsigter. Hvarför kunde icke en medlem af ett yngre släkte komma att uträtta lika mycket? Den unge glömde naturligtvis, att S. L. Theorell och Th. Sandström voro ovanliga talanger och i offentliga frågor högst insiktsfulla män. De voro i själfva verket härförare, fastän andra personer tjänstgjorde såsom arméchefer. Många andra skrifkunniga biträden funnos under olika riksdagar i bondeståndets kansli och flere af dem gjorde ganska mycket i politik, men ingen kunde mäta sig med de nämnda.

Där kom en med något gråsprängdt, yfvigt hår utrustad äldre man med mycket värdig hållning, klädd som fin stadsbo. Det var Matts Pehrsson från Stockholms län, kallad »storamiralen», emedan han i yngre år själf fört en af sina roslagsskutor. Han hade ståndets aktning och förtroende utan att vara synnerligt framstående. Många anekdoter finnas om de kostliga misstag han begick under öfverläggningarna i ståndet, hvilka fingo en ännu gladare färg genom hans äkta roslagsuttal. Emellertid var *'an* länge fullmäktig i rikets ständers bank och *'edrades hen 'el* lång tid med *handra huppdrag.*

Vid det bord, där »storamiralen» kastade ankar, sutto ett par andra herreklädda ledamöter af ståndet, bankofullmäktigen Erik Mallmin från Vesterås län och riksgäldsfullmäktigen, förre vice talmannen

Digitized by Google

J. A. Zetterberg, den godmodige, kvicke och glade »Lidingökungen», hvars sällskap alltid söktes såväl af ståndsbröderne som af kanslitjänstemännen. Kunde man så få tag i Petter Jönsson i Träslända, var man riktigt belåten. Den sistnämnde var en ful och oansenlig smålandsbonde, men kvick och knipslug, en som aldrig var svarslös och ej heller underlät att med kvickhetens vapen gå anfallsvis till väga. När Petter Jönsson, vare sig i ståndet eller på klubben, upphof sin smålandsröst och förklarade, att han *sulle* vilja säga något, var väntan på något roligt i högsta spänning.

Kanslistkandidaten kunde dock aldrig lita på Träsländagubben, hvarför han hellre höll sig till E. M. Falk på Hemmingsslätten i Skaraborgs län eller A. W. Svartling från Östergötland eller f. d. talmannen Nils Pehrsson i Ringstorp eller f. d. vice talmannen Nils Pehrsson i Boda, två gamla hedersmän. De unge kanslisterne sökte också gärna Nils Larsson i Tullus, då en af ståndets yngste medlemmar, en stillsam och klok man, men med mycket ungdomligt gry och en »framtidsman», hette det. Såsom framtidsman ansågs också skåningen Ola Månsson i Gårdslösa, men han reste snart till en annan framtid i Amerika.

. . Två äldre män inträda. Den ene bär på en något ovig kropp, har ett rödbrusigt och föga tilltalande ansikte, men ett par vänliga ögon. Det är riksdagsmannen och bankofullmäktigen Bengt Gudmundsson från Halland. Den andre är en fin per-

Digitized by Google

son, som man säger, en sextioåring, i hvars ansikte man läser ej blott ovanliga förståndsgåfvor, utan ock verklig manlig skönhet. Ögonen äro isynnerhet intagande. Det är öfverstelöjtnanten Gustaf Hierta, förre adjutanten hos riksståthållaren grefve v. Essen och hos grefve Anckarsvärd, sedermera utgifvaren af Medborgaren, medarbetare i Aftonbladet m. fl. tidningar samt korrespondent till landsortstidningar, på 1850-talet Bengt Gudmundssons vän och författaren af dennes representationsförslag samt af stort inflytande på den »folkvalda» delen af riksdagen, sedan han för alltid brutit med sitt eget stånd. Hierta omgaf sig strax med åtskilliga af ståndets ledare, och man kunde finna, att något politiskt vore å bane.

En af de sökande kanslistämnena var nog oförsiktig att tränga sig fram till Hierta och anhålla om dennes förord vid kansliets tillsättande. Hierta smålog och bockade sig, men hade ej tid att svara.

»Du är dum», hviskade en kamrat till den påflugne. »Gå hem till Hierta i morgon bittida. Han bor i Urvädersgränd på Söder, strax till höger från Götgatsbacken.»

»Nej, du skall gå med mig till Crusenstolpe i morgon», invände en riksdagsman, som hört hviskningen och intresserade sig för den påflugne. »Han kommer nu mer aldrig upp i klubben. Vi få söka honom hemma vid Skvalbergsgatan.»

Den som talade var en herreklädd bonde, en tyst och försiktig man, med hvars egentliga afsikter

Digitized by Google

man aldrig kom riktigt under fund, men som gick och gälde såsom mycket frisinnad, och till hvars förtjänster inom det liberala partiet räknades, att han i sin ungdom suttit på fästning, dömd för majestätsbrott, d. v. s. för att han i enskildt sällskap yttrat några mindre vördsamma ord om Karl Johan. Hans namn var Johan Johansson i Skyberga, i Hardemo socken på Nerikesslätten.

»Du kan gärna följa med till Crusenstolpe», tillade Johan Johansson och vände sig till en ung man, hans bror, fastän med namnet Götlin, då bland de sökande till kansliet, sedermera revisor i kammarrätten, känd såsom ifrig schackspelare.

Uppmärksamheten drogs återigen till en fin herreman med vackra och kraftfulla drag, men med något nervöst i sina rörelser. Det var major Gustaf Mauritz Stjernsvärd, författare till en mängd arbeten i militärväsendet, tapper krigare i franska armén i Algeriet och uppfinnare af en ny smörtjärna, en af bondeståndets trägnaste kunder, till och med i sjelfva plenisalen, där han stundom trängde sig fram och agiterade häftigt i bänkarne midt under öfverläggningarna. Nu fick han tag i gamle Per Sahlström, en lång, allvarlig man, omkring 70 år, hvilken just icke mycket gaf akt på majorens häftiga framställningar. Därtill var Sahlström alltför själfständig, äfvensom alltför bildad.

På andra sidan om Sahlström stod en liten man, något till åren, och sökte öfvertyga honom om, att Hellstens boktryckeri borde få trycka proto-

Digitized by Google

kollen. Det var hr A. G. Hellsten sjelf eller, såsom han uttalade sitt namn, *Helltén*. Bokstafven *s* kom han aldrig ut med. Boktryckeriet låg vid Österlånggatan, och där skulle protokollen tryckas för 10 riksdaler 32 skillingar banko per ark, men förre talmannen Nils Pehrsson blandade sig i samtalet och förklarade, att boktryckaren Franz Sjöberg, utgifvare af »Folkets röst» ville trycka för 10 riksdaler 16 skillingar banko. Sahlström tycktes dock ha beslutit sig för att förorda Hellsten.

Nu klingar sång från det stora rummet. Det är Daniel Hvassers härliga tenor. Han skall in i kansliet.

»Hvad skall han där få för befattning?» sporde någon.

»Hans göra blir att sjunga», svarades.

Men så komma kraftiga bastoner: »Jag bor i bärgets salar». Det är Otto Beronius som sjunger »Jätten», så att det går genom märg och ben på alla närvarande. Gustaf Hierta stannar midt i en »politisk kombination». Stjernsvärd ser öfverraskad ut. Strindlund och Rutberg taga skedarne försiktigt ur toddyglasen. Träsländagubben »sulle» vilja se hvem som sjunger så mycket bättre än klockaren hemma. »Helltén» säger »trax», att det är magister Beronius, och Zetterberg bedyrar, att den magistern måste komma in i kansliet.

Det är långt lidet på natten. Bondeståndet går att uppsöka sina tillfälliga hem, och kanslistkandidaterna följa hvar och en af ståndet till por-

Digitized by Google

ten, i sista afskedsstunden erinrande farbrodern om kansliet. Några släppa icke af sina offer ens då, utan följa dem upp på kammaren och »kinesa» för att ännu en stund kunna »agitera» och genast vid uppvaknandet fortsätta. I hvad fall som helst började »agitationen» åter tidigt morgonen därpå och fortgick på samma sätt dag och natt ända till dess kansliet var tillsatt.

Digitized by Google

Från skandinavismens ungdom.

Det var i början af juni 1843, och på pingstdagen. Vid Blå slussen, utanför södra slagtarhuset, stodo några unga män och spejade utåt Saltsjön.

»Inte komma de i dag», sade en i gruppen. »Sjöresan har nog varit svår. Telegrafen säger ingenting.»

Han kastade en blick uppåt södra bergen. Med telegrafen menades på den tiden den *optiska,* som sträckte sina träarmar i vädret från taket af det af direktör Bång några år förut bygda och till telegrafinrättningen afträdda huset vid Lilla Fiskargränden, ofvanför Mosebacke.

Hvad telegrafen sade begrep allmänheten icke, men man var van att se efter, om träluckorna voro i rörelse, hvilket bevisade, att nu var det luftiga samtalet i full gång.

»Jag gick nyss förbi Storkyrkan», yttrade en af sällskapet, och det var ofantligt mycket folk som kom ut. Thomander hade predikat. Men ser ni,

Digitized by Google

är det inte magister Bergman som kommer där? Jo visst, och hela Upsaladeputationen. Då skall man få se, att danskarne snart äro här.

Carl Johan Bergman, skalden, som gjort sig bemärkt genom det stora poemet »Brölloppet på Arolsen» och skrifvit »Upsala och dess nejder», var mycket populär i Upsala, vardt magister 1842 samt därefter skollärare i Visby, sedan lektor, riksdagsman, m. m. och lefde länge i nämde stad, flitigt sysselsatt med forskningar i Gotlands gamla och nya förhållanden, lika trägen som lyckad skriftställare, ovärderlig ledsagare i Visby ruiner för mången främling, älskvärd och intressant.*) Han var nu 26 år och sökte med ungdomlig hänförelse främja förverkligandet af den skandinaviska enhetstanken. Pingstdagen 1843 kom han med några andra unge män från Upsala och tog emot de studenter från Köbenhavn och Lund, som då första gången gästade Stockholm och Upsala.

* *
*

Det var det första egentliga studenttåget i norden. Redan efter skaldemötet i Lunds domkyrka, fjorton år förut, då Tegnér lagerkrönte Oehlenschläger, hade Köbenhavns och Lunds studenter kommit på gästbesök till hvarandra, men det gälde blott grannarne på båda sidor om Sundet. Upsala studenter och den svenska hufvudstadens befolkning hade icke varit med. Flertalet af svenska folket

*) † 1895.

Digitized by Google

hade ännu ej fattats af den hänförelse, med hvilken i synnerhet Själlands och Sydsveriges invånare räckte hvarandra händerna. Det gamla nationalhatet mot danskarne hade icke riktigt utplånats ur uppsvearnes hjärtan.

»Icke med ens krossas sekelgamla fördomar», sade Gustaf Ljunggren i sitt tal vid minnesfesten den 31 maj 1880, men talaren erinrade ock om, att det låg sanning i skaldens ord »Söndringens tid är förbi» och att det var just Tegnér och Oehlenschläger, dessa »folkskalder i ordets högsta och ädlaste betydelse», som grundade och förmedlade det stora försoningsverket. Tegnérs nyss anförda ord »hade i hans mun en klang», sade Ljunggren, »en betydelse som i ingen annans. Det var ett väckelserop och ett fridsrop. Det var grafsången, med hvilket det sekelgamla hatet jordades, det var lärksången, med hvilken den gryende försoningen helsades.»

Denna försoning hade för femtio år sedan hunnit så långt, att Köbenhavns och Lunds studenter för första gången företogo ett gemensamt gästbesök hos de svenska studenterna i Upsala samt då äfven helsade på i Stockholm. Här var allmänheten dock icke riktigt förberedd. Åtskilliga bland de bildade, de unga i synnerhet, hade nog fattats af det för norden betydelsefulla i detta vänliga sammanträffande, men andra bland dem, synnerligen de som tillhörde hofvet, regeringskretsarne och de högre ämbetsmännen, sågo närmandet med misstänksamma blickar, vädrade »demagogische

Digitized by Google

Umtriebe» och ville icke taga del i några vänskapsbetygelser mot studenterna. För det stora flertalet af hufvudstadens invånare var besöket tämligen likgiltigt, så länge det ännu blott *omtalades.*

Annorlunda vardt det, då man kom till verkligheten. Då fick man ännu en gång bevis på att stockholmarne kanske mest af alla svenskar äro »ett trögt folk, fullt af hetsigheter», ty lika likgiltig man förut varit, lika ifrig vardt man nu att fira de unga gästerna, och den ifvern drog med sig äfven ett stort antal af dem som nyss förut betraktat besöket med misstänksamma blickar.

* * *

Där ha vi nu *Iris,* det danska ångfartyget. Det pallrar långsamt upp på Stockholms ström och lägger sig utanför gamle Gauthiod. Klockan var 3, stockholmarnes middagstimma då för tiden, hvilket orsakar, att man ej ser mycket folk på gatorna, och dessutom är det ju pingstdagen, som äfven för femtio år sedan begagnades till utflykter. Emellertid samlas några flockar på Skeppsbron för att se på danskarne, studenterna från Lund äfven, fastän de få vika för Köbenhavnarne. Deputationen från Upsala med magister Bergman i spetsen begifver sig ombord på »Iris» och inbjuder främlingarne till besök i Upsala, hvilket naturligtvis icke var någon öfverraskning, enär det besöket var redan på förhand bestämdt, men nu dock mottogs med lifligaste tacksamhet.

Digitized by Google

Man gick i land och spridde sig hit och dit i staden. Kvarter voro ordnade för alla främlingarne. Det hade regnat på förmiddagen, men eftermiddagen var vacker, och de resande hemtade åter krafter efter den obehagliga sjöresan. Öfver allt på våra offentliga platser såg man den röda kokarden, danskarnes föreningstecken, och ju flere sådana kokarder stockholmarne varseblefvo, dess starkare vardt intresset för skandinavismen. Man tvekade icke att tilltala främlingarne hvar de visade sig, erbjöd dem sina tjänster, drog dem in till Winters vid Riddarhustorget och till De la Croix på Norrbro och bad dem hålla till godo med hvad huset förmådde, först och främst med punschen, och danskarne voro tacksamma, prisade »Svensk banko», drucko och vordo glada.

De talade om vedermödorna på sjön, men också om den präktiga fest man gjort för dem i Kalmar, då kammarjunkar Carl Kullberg i sin faders, biskopens, frånvaro helsat dem på klingande vers, och Carl Ploug offentligt uttalat danskarnes önskan om ett folkförbund mellan de nordiska rikena — farliga ord, tyckte många, och för hvilka Ploug sedermera åtalades i sitt hemland.

Men så vardt klockan sju, och då samlades man i nedre börssalen, där underrättelse meddelades, att resan till Upsala skulle företagas tidigt morgonen derpå. Sedan man fått besked om det, företogo de allra flesta främlingarne en utflygt till Djurgården.

Digitized by Google

Redan då hade Stockholm fått ångbåtsförbindelse mellan Strömparterren och Allmänna gränd, *en* liten ångslup, som tog sex skilling person och skarpt täflade med dalkullornas vefslupar samt ännu mera med de gamla roddarmadamerna. Ett par små omnibusar afgingo från Gustaf Adolfs torg. Alla fortskaffningsmedel anlitades af de 153 danskarne och de 56 lundensarne.

Det var lust och glädje den aftonen på Djurgården. Man sjöng och drack, drack och sjöng, danska och svenska sånger, men bara svenska drycksvaror, och Bellman glömdes naturligtvis icke. Hans byst var medelpunkten för den aftonens skandinaviska glädje.

Den ljusa nordiska natten genomsvärmades i rikligt njutande af stunden och i fantasisväfvande profetior om framtiden, då alla de unga skulle vara utomordentliga krafter i samhället och styra Sverige, Norge och Danmark, det fast förenade Skandinavien, i striden för folkens heliga sak.

En god del af dem som svärmat med gästerna under natten följde dem till Riddarholmen, hvarifrån den lilla ångbåten Najaden redan klockan 4 på morgonen annandag pingst afgick till Upsala. En timme därefter gick det något större fartyget Vettern, och så sågo stockholmarne icke till de skandinaviska bröderna på ett par dagar, men visste, att de mådde godt i Upsala och där stadfäste skandinavismen.

* * *

Digitized by Google

Under festligheterna i Upsala gick man här i Stockholm och funderade på att äfven hufvudstaden måste göra något offentligt för att visa danskarne och Lundastudenterne våra broderliga känslor. Dessa kunde naturligtvis icke uttryckas bättre än genom en sexa. Fem personer togo ledningen och utfärdade en anteckningslista. De fem voro bokhandlaren, magister C. A. Bagge, som då hade sin bod i f. d. Dævelska huset, där Fritzes hofbokhandel nu är, medicine doktor F. T. Berg (sedan chef för statistiska byrån), komminister G. H. Mellin, känd författare, professor J. H. Thomander samt medicine licentiaten J. O. Walmstedt. Man tvekade i valet af lokal, antingen Trädgårdsföreningen vid Drottninggatan eller Vauxhall (nu Novilla) på Djurgården, men bestämde sig slutligen för den senare.

Klockan half fem på onsdagsmorgonen den 7 juni återkommo gästerna till Stockholm, och innan de gingo i land, inbjödos de till Vauxhallen på aftonen. Efter flera genomvakade dygn, under oafbrutet festande och ej mindre skandinavisk hänförelse, kunde man behöfva några timmars hvila, men icke alla begagnade sig däraf. Så infann sig bestyrelsen för de danske deltagarne på morgonen hos grefve Moltke, det danska sändebudet i Stockholm för att göra honom sin uppvaktning. Han mottog den på det mest förekommande sätt, något som i betydlig mån lugnade de svenskar som ännu hade några farhågor.

Bestyrelsen utgjordes af teologie kandidaterne

Digitized by Google

B. Böggild och M. Mörch Hansen, filosofie kandidaten Carl Ploug, juris studeranden H. F. Poulsen och teologie studeranden F. H. Eibe.

Lundastudenternas bestyrelse bestod af C. Bellander, A. Hemberg, J. Johansson, Carl Strandberg (Talis Qualis) och G. Thomée.

Klockan tolf på onsdags middag samlades alla på Riddarhustorget och fördelades i grupper för att bese de olika samlingarna och sevärdheterna i Stockholm. På de dagar som förflutit sedan Iris anlände, hade skandinavismen här gjort storartade framsteg, icke minst bland fruntimmerna, hvilka öppet lade sina medkänslor i dagen. Danskarne kunde ej finna tillräckligt med hänryckta ord för att uttrycka sin förtjusning öfver de svenska damerna, så väl i Upsala som i Stockholm.

Långt ned i folkets led trängde de vänliga känslorna. Nationalhatet var besegradt. Man prisade den skandinaviska enhetstanken. En visa om »De modiga studenter» fann strykande afgång och i den hette det bland annat:

»I Stockholm mötes alla. Hell Sveas hufvudstad!
Den festen som där firas är skön, som den är glad.
Det är en fest af minnen, det är en fest af hopp,
Som skjuta såsom solar ur tidens dimmor opp.
Ty gamla striders minnen, för nya tiders ljus
Försjunka i ruiner, i dunkel och i grus.»

Först på kvällen skulle festen i Vauxhallen taga sin början, men innan dess voro studenterna

Digitized by Google

inbjudna af kapten Lindeberg att bevista en föreställning å Nya teatern, då föga öfver ett halft år gammal. Föreställningen tog för de bjudnas skull sin början redan klockan half sex. Innan den begynte, framträdde Edvard Stjernström och framsade en af Lindeberg författad välkomsthelsning, i hvilken bland annat erinrades om att Nya teatern vore uppförd just på den plats, där Näckströmmen fordom flöt, hvilken ström under Brunkebergsslaget 1471 färgades af danskars och svenskars blod, och slutligen fyldes af danska lik. På den platsen sitta nu kämparnes ättlingar, hette det i talet, vänskapligt tillsammans att skåda snillets och konsternas fredliga strid . . . »Hädanefter skola nordens trenne brödrafolk ej mera täfla om hvem som har det skarpaste svärdet slipadt mot grannen, utan hvem som har den bäst odlade jorden, den bästa vetenskapliga, literära och artistiska bildningen . . .»

Talet väckte stormande bifall, hvilket också var fallet med den prolog på vers af August Blanche, som sedan följde och rullade upp idel ljusa framtidsbilder, där »Tre kronor flamma på gemensam mantel» . . . under det »nya tider höja fridens fana, och under fanan samlas skilda bröder».

Hänförelsen växte, ju längre det led på aftonen. Men man skulle tycka, att det borde ha underhållits af något nordiskt skådespel på scenen. Så var dock icke förhållandet, ty det stycke som gafs, var en af Blanche gjord efterbildning af ett franskt lust-

Digitized by Google

spel, som bearbetats efter den österrikiske Nestroys »posse» *En trappa upp och på nedra botten.*

Då andra akten var slutad, stego gästerna upp, tackade kapten Lindeberg och begåfvo sig somliga till kungliga operan för att höra »Lucie», andra genast till Djurgården. De som sjöngo i »Lucie» voro Jenny Lind, Belletti, Günther och Olof Strandberg, och gästerna förklarade, att något så helgjutet musikaliskt kunde Köbenhavns opera ingalunda åstadkomma.

Men från »Lucie» bar det i fart af till Djurgården, där täta folkmassor skockade sig omkring Vauxhallen (uttalades »Vågsalen»), hvars sal endast med knapp nöd kunde rymma gästerna och deras värdar, hvilka senare uppgingo till 300. Bland dem syntes ämbets- och tjänstemän af olika grader, grosshandlare och andra borgare, konstnärer, skriftställare, d. v. s. alldeles af samma slag som vid fester nu för tiden. Alla voro de skandinaviskt sinnade åtminstone den kvällen.

Den första skålen föreslogs af gamle kanslirådet Wallmark, och det väckte så mycket mera uppseende, som han var utgifvare af Statstidningen. Wallmark var mycket mytologisk, talade om Zeus och Olympen, om Gefion och Dana och Svea, Valkyrior o. s. v., men det var ett tal som gick från hjärtat och vann hjärtan, dock endast förordande en *andlig* förening, till hvilken de gamle nu räckte ynglingarne handen.

Thomander talade två gånger. Först föreslog

Digitized by Google

han en skål för Köbenhavns universitet och sedan en för de nordiska folkens närmande till hvarandra, och begge talen följdes med spänd uppmärksamhet. Thomander var en af de stormän i andens rike som egde ungdomens brinnande hängifvenhet.

För Finland talade den i det landet födde G. H. Mellin, och han talade på vers. Den af de två närvarande finska studenterna, som skulle svara på skålen, kunde icke tala för rörelse. Man sade, att hans tal liknade en djup suck, som slutade med ett af tårar dämpadt »Lefve Sverige!»

För Lunds universitet talade doktor Berg, och honom svarade medicine kandidaten G. Thomé. Skålen för Kristiania universitet föreslogs af kunglig sekreter L. J. Hierta, Aftonbladets utgifvare. Han erinrade bland annat om att föreningen mellan norrmän och svenskar sammanknytes alltmera förtroligt och broderligt, icke egentligen genom riksaktens band, utan genom det vida fastare, oslitligare inre band, som med hvarje generation, okufvadt af hvarje motstånd, drager folken allt närmare intill hvarandra genom sympatiens band för andlig förädling och borgerlig frihet. Och *hvarest skulle väl detta band vara starkare än emellan afkomlingarne af samma förfäder, barnen af samma moder, de tre grenarne af den gemensamma, ur* ***en*** *rot uppväxta stammen!*

Detta sade L. J. Hierta, men det är nu mer än femtio år sedan. Och hvad svarade norrmännen? Af dem fans blott en enda tillstädes, studenten Rambech

Digitized by Google

från Kristiania. De öfriga hade fått förhinder och deltogo icke i studenttåget den gången, men två år därefter infunno de sig, 144 man starka, vid studentmötet i Köbenhavn, och deras skandinaviska hänförelse var visst icke svagare än svenskarnes och danskarnes. På Hiertas tal svarade Rambech, att största och bästa delen af Norges folk lifvas af det fasta hopp och den innerliga önskan att varda förenadt med brödrafolket genom ett fastare band än riksaktens, nämligen genom sympatiens heliga och oupplösliga.

Denne Rambech, en ung, älskvärd man, afled kort därefter i Köbenhavn med det vitsord att ha varit den skandinaviska idéns trogne tjänare.

Skådespelaren Dahlqvist trädde fram efter Rambechs tal och framsade en dikt af magister J. H. Göransson. Så talade magister Bagge, och skaldestycken föredrogos af J. G. Carlén och Talis Qualis. Vers och prosa omväxlade oupphörligt. Den bland danskarne som väckte största uppmärksamheten var Carl Ploug, den under namn af Poul Rytter bekante författaren till de många muntra studentvisorna, år 1843 en stadgad man på 30 år och utgifvare af det betydande bladet »Fædrelandet», den redan då af många högt aktade, af andra förkättrade kämpen i striden för Danmarks frihet och själfständighet, för Sönderjyllands danskhet och Nordens enhet, en strid, som han börjat redan flere år förut och som han sedan fortsatte i årtionden samt hvilken icke haft någon mera uthållig och varmt kännande stridsman.

Digitized by Google

Carl Ploug är nu död vid hög ålder, och om han icke vann seger, kunde han dock med godt samvete se tillbaka på sitt förflutna lif.

Den 7 juni 1843 var han onekligen den mest vältalige af alla som uppträdde i Vauxhallen och den till hvilken man lyssnade med största uppmärksamheten. En annan allvarsman var H. F. Poulsen, hvilken talade med dystert uttryck i rösten. Denne Poulsen var *så* allvarlig att han, många år därefter, mer än en gång i Köbenhvan förklarade för mig, att den som gjort Danmark största skada vore — Holberg.

Då och då tog sällskapet sig frisk luft och gick och helsade på Bellman, men så gick man in igen och fortsatte med skålarne. Klockan ett bröt man ändtligen upp på allvar och tågade i en oändlig procession till Gustaf Adolfs torg, där man sjöng svenska folksången och hurrade för kungen.

Klockan fem voro alla gästerna åter om bord på Iris, och klockan sex ångade fartyget ur hamnen och vände under kanonsalut stäfven österut. De svenska vännerna på stranden hurrade, och danskar och lundensare skickade ännu tusentals tacksägelser och välgångsönskningar tillbaka.

Detta var i skandinavismens ungdom, då den då unga tiden tyckte, att man icke nog fort kunde göra *ett enda* rike af Nordens tre land.

Digitized by Google

En samhällsförbättrare i gamla och nya världen.

»Hade mina råd blifvit följda, skulle här i Nord-Amerika nu ha varit ett paradis i stället för ett helvete», skref en gammal man, som i sin ungdom satte det amerikanska samhället högre än hvarje annat och därför öfvergaf hemlandet, där en lugn framtid lyste mot honom, för att på andra sidan Atlanten söka skapa det »paradis», som han önskade bereda mänskligheten. Hans namn var Frans Herman Widstrand*), numera kanske icke känd af många i fosterlandet, men för några årtionden sedan ganska bekant såsom tillhörande en man med oskrymtad menniskokärlek, en rättskaffens, oegen-

*) Icke att förväxla med den Widestrand, som var ett tiotal äldre än Widstrand, men tolf år senare än denne och icke frivilligt begaf sig till Amerika, där också han aflidit.

Digitized by Google

nyttig och oförskräckt person, om ock något öfverspänd i sina politiska och sociala åsikter.

Under några och tretio år lefde Widstrand i Nordamerika, ofta i ganska äfventyrliga förhållanden, och det säges, att slutet af hans tillvaro skall ha förflutit utan något sällskap i en eländig koja under så enkelt lefnadssätt, att det närmade sig vildens. Då underrättelsen om hans död 1891 anlände hit, väcktes hos mig minnen från ungdomsåren, när den nu aflidne eremiten var omgifven af trogna vänner, af hvilka somliga visserligen skrattade åt hans politiska drömmar, men ingen tviflade på hans uppriktighet eller misskände hans hjärtegoda sinnelag.

Äfven långt in i senare tid stod jag, fastän på afstånd, i beröring med denna mindre vanliga personlighet och jag har åtskilliga bref från honom, af hvilka det senaste till mig är dagtecknadt den 13 november 1890 och ett, till en annan undomsvän, som gifvit mig tillåtelse att använda det, skrifvet den 9 februari 1891. Må det tillåtas mig att på grund af personliga hågkomster och med stöd af dessa bref söka i korthet skildra ett mindre vanligt lefnadslopp och på samma gång i hast teckna några allmänna, men nu sannolikt till stor del bortglömda förhållanden här hemma för fyrtio år sedan.

Frans Herman Widstrand var född i Nerike och egde från skolan i Örebro en jämnårig kamrat i August Sohlman, med hvilken en nära vänskap förenade honom äfven under den gemensamma gymnasiitiden i Strengnäs, där en tredje kamrat Sten

Digitized by Google

Stenberg*), liksom de förre född 1824, slöt sig till dem för att sedan under studentåren i Upsala, jämte ett par andra landsmän, bland hvilka den några år äldre Erik Edlund**), bilda en fast vänkrets.

Den vänskapen fortsattes äfven i Stockholm, men det var dock hvarken med desse gamle kamrater eller med de nyare i ämbetsverken, som Widstrand förnämligast umgicks under de sista åren han tillbragte i Sverige. Stenberg och Edlund hade sina vetenskapliga värf att sköta, och fastän vänskapen aldrig svalnade, voro deras och Widstrands sysselsättningar allt för främmande för hvarandra, för att något närmare samlif skulle kunna fortsättas.

Den personliga vänskapen med Sohlman försvagades ej heller, men denne lika varme, som klart tänkande frihetsvän var icke nog radikal för Widstrand. Den d. v. redaktören af Bore kunde ej vinna erkännande af Demokratens utgifvare, och Sohlmans ihärdiga sträfvan för ett kraftigt fosterländskt lif ansågs allt för inskränkt af världsborgaren Widstrand.

Den sistnämdes kamrater i rikets ständers bank och kammarrätten, bland hvilka kunna nämnas nu f. d. bankokommissarien L. Bergqvist och kontorsskrifvaren C. A. Redin samt aflidne revisionskommis-

*) Den bekante kemisten, professor vid Karolinska institutet, † 1884.

**) Den utmärkte fysikern, professor vid Vetenskapsakademien, † 1888.

Digitized by Google

sarien C. E. Hallgren, aktade honom som god kamrat och duglig tjänsteman, men följde honom icke på hans politiska ströftåg.

Widstrand hade icke hunnit få ordinarie anställning mer än i kammarrätten, men tjänstgjorde nästan ständigt på förordnande i rikets ständers bank med full lön, hvilken dock var endast 400 rdr banko årligen. Icke blott jämnåriga kamrater, utan äfven förmän af alla grader satte stort värde på den flitige och ytterst noggranne tjenstemannen. Han lefde fullkomligt oberoende och hade aldrig någon olägenhet på tjänsterummet af sina politiska åsigter, så oförbehållsamt han än äfven där uttalade dem. Till hans oberoende bidrog, att han egde någon förmögenhet, hvilken dock ej var synnerligt stor, men som med hans sparsamma och måttliga lefnadssätt kunde ha räckt långt nog, äfven då han bistod sina vänner, hvilket inträffade rätt ofta.

Den som vid midten af århundradet besökte Wistrand i hans enkla, men ingalunda torftiga ungkarlsvåning i enkefru Raths hus, 61 Kornhamnstorg, fann där ofta en samling unga män af olika samhällsställning, men med gemensamma sträfvanden, extraordinarier i ämbetsverken, skriftställare och kroppsarbetare, hvilka samhällsklasser icke voro så strängt åtskilda, som man kanske förmodar. Detta var egendomligt nog för fyrtio år sedan. Vid universitetet hade vi lärt oss, icke af professorerne, men af andan inom studentkåren, att med förnämt förakt se ned på kroppsarbetaren, och nå-

Digitized by Google

gon annan beröring med honom än genom knytnäfvarne under de oupphörligt förekommande slagsmålen med gesäller kände studenterne icke till.

Men i Stockholm vardt förhållandet för åtminstone en del af oss helt annorlunda. Den på 1840-talet stiftade Bildningssirkeln, hvars sammankomster i synnerhet Widstrand flitigt besökte, hade fört tillsammans personer med olika samhällsförhållanden, men med gemensamma syften. Så kom februarirevolutionen, och arbetaren vardt en personlighet. Ännu i början af 1850-talet lefde vi under intrycket af den tilldragelsen, och fastän bakslaget redan hämmat utvecklingen af revolutionens idéer, hade dessa dock ifriga anhängare bland ungdomen. Det var kanske mera ungdomligt svärmeri för frihetsgudinnan än medvetna revolutionära grundsatser, men tiden var full af brännbara ämnen, och ungdomen blåste stundom eld i dem. Om den elden icke uträttade mycket, så räckte den åtminstone till för att värma ungdomliga sinnen. Den tidens ungdom var nog hvarken bättre eller sämre än nutidens, men den prålade icke med världsleda och sökte ej inbilla någon, att en på alla idealer blottad, krasst materialistisk lifsåsigt, som ser allt i grått, skulle vara den rätta ungdomsstämningen.

* * *

Bland de unga kroppsarbetare, som umgingos med »notarien», hade de flesta tillbragt någon tid i Paris, några till och med i flere år. Redan under

Digitized by Google

julimonarkien, kanske mest då, hade de deltagit i hemliga sällskap och besökt kommunistiska sammankomster, måhända äfven kommit i personlig beröring med Cabet, den fredliga kommunismens öfverhufvud.

Märkligt är, att bland de unga revolutionärer, som för fyratio år sedan samlades kring Frans Widstrand, var största antalet skräddargesäller, därmed bekräftande en känd sats, att skräddare ha alltid visat sig vara revolutionärer, fastän revolutionärer ej alltid varit skräddare. En af de intelligentaste af dessa hade i sex år arbetat i Paris, men återvändt redan 1846, hvarför han icke kunnat, såsom det uppgifvits, strida på barrikaderna 1848. Han var för öfrigt den fredligaste af alla och rättrogen ikarisk kommunist. Sedan var han under en lång följd af år en af Stockholms förnämste handtverksmästare, äfven någon tid stadsfullmäktig och lefver ännu som högt aktad borgersman. Hans namn är C. R. Löwstädt.

En annan af dem som träffades hos Widstrand och med mycken ifver deltog i de öfverläggningar som där förekommo, uppträder ännu på allmänna möten och visar sig fortfarande lifligt intresserad af offentliga angelägenheter, men han var aldrig kommunist, städse frisinnad och själfständig. Han heter G. W. Roos.

När man en afton kom upp till Widstrand, och många aftnar voro i det afseendet lika, räcktes oss genast handen af en ung man med välvilligt uttryck

Digitized by Google

på sitt visst icke vackra, men ärliga och vänliga ansigte. Det var värden på stället, hvilken, oaktadt att han var halt, rörde sig med mycken liflighet. Bland de närvarande fann man ej sällan en ung, storväxt man med klar blick och frimodigt uttryck, hvilken lifligt deltog i dryftandet af alla frågor och artigt lyssnade till de åsigter, som ej voro hans egna. Han var radikal, men gillade aldrig Widstrands kommunistiska framställningar. Det var F. Borg, sedermera redaktör af Öresundsposten samt ledamot af Första kammaren. I hans sällskap såg man en fin herre, hvilken talade med prydliga uttryck och ett visst öfverlägset sätt. Han var sedan under några år en rik man, hette N. P. Nordin och bodde i Helsingborg, men försvann för några år sedan.

Där satt också ofta en medelålders man med stillsamt väsen, men med ironiskt drag kring munnen. Han är nu död sedan många år tillbaka, men var i lifstiden en af Nerikes riksdagsmän i bondeståndet, Johan Johansson i Skyberga, hvilken hade föga utseende af att tillhöra allmogen, var fint klädd och såg mer ut som förmögen borgare, ansågs mycket radikal, men yttrade sig sällan muntligen, hvaremot han ofta i ståndet lemnade skriftliga anföranden af mycken skärpa. Han hade, som jag i ett föregående kapitel omtalat, i unga år som politisk fånge suttit på Vaxholms fästning, dömd för majestätsbrott. Hans skriftliga anföranden i riksdagen ansågos vanligtvis författade af öfverste

Digitized by Google

löjtnant Gustaf Hierta, med hvilken Johansson umgicks på förtrolig fot, kanske någon gång af Crusenstolpe, som också var hans vän.

Han var dock själf skrifkunnig, och genom flitig läsning, egentligen började först i fängelset, hade han förvärfvat en viss bildning. Då jag, ett par år efter första sammanträffandet hos Widstrand, besökte honom i hans hem, bland hans hvardagsomgifning på landsbygden, och där uppehöll mig några dagar, tyckte jag mig finna, att Johan Johanssons förnämsta sysselsättning bestod i att ligga på en soffa och läsa. Huru han skötte sitt jordbruk, kom jag icke under fund med.

Under riksdagarne umgicks han mycket med skriftställare och politiska personer, kände Blanche och sin namne Johan Johansson, »den politiske hvalfisken», med flere sådana. Ibland stälde han till små politiska middagar, dit äfven personer af olika partier voro inbjudna. Vid en sådan middag å hotell Suède träffade jag första gången dåvarande hofrättsassessorn, grefve Erik Sparre samt återsåg magister Sven Hedlund, en gammal bekantskap.

Hos Widstrand syntes ofta riksdagsman Johanssons bror, extra ordinarie tjänstemannen Aron Götlin, mycket känd schackspelare, tystlåten och, liksom brodern, hemlighetsfullt småleende. Han afled som revisor i Kammarrätten, af alla aktad som en hedersman.

Någon gång förde han med sig en antikvarisk bokhandlare, den originele C. Söderman, som den

Digitized by Google

tiden hade ett antikvariat vid Köpmangatan och sålde Marseljäsen, ord och musik, för 4 skillingar banko, hvilket han själf ansåg »signifikativt», såsom hans älsklingsuttryck lydde, och förvärfvade honom Widstrands vänskap, men därtill inskränkte sig också Södermans revolutionära verksamhet.

Ifrigare uppträdde en annan antikvarisk bokhandlare, mycket originelare och mera bekant, hvilken jag ännu i denna stund tycker mig se träda in hos Widstrand, gammal och något lutande, men ytterst lifaktig, insvept i en snäf slängkappa. Det var den egendomlige Per Götrek, en varm och uppriktig frihetsvän, sparsam på tid och pengar, emedan han behöfde bägge delarne för att torftigt lifnära sig, men aldrig tveksam, då det gälde att offra dem för att bispringa någon som var fattigare än han. Götrek visade sig ofta på sammankomsterna hos Widstrand, och den senare saknades aldrig på de kommunistiska uppbyggelsestunderna hos den förre, hvilka jag skildrat i en uppsats »Kommunismen vid Järntorget», som finnes i kalendern Nornan för 1884.

Götrek talade ständigt om Cabet's bok »Voyage en Icarie» och läste upp långa stycken ur detta kommunismens evangelium. Men Widstrand lät sig icke nöja med stilla betraktelser. Han gick omkring och värfvade anhängere. Då Bildningscirkeln vardt honom för obetydlig, vände han sig till den nybildade Arbetareföreningen, hvilken ej må förblandas med den nuvarande, af H. Hagerman 1866 stif-

Digitized by Google

tade. Den första arbetareföreningen sysselsatte sig mera med politik och hade sitt språkrör i den radikala tidningen Reform. Då det bladet upphörde, ansåg Widstrand tiden vara inne för en ny tidning i demokratisk anda, men utan pockande anspråk för tillfället.

Ett sällskap bildades för den nya tidningens utgifvande, men det var hufvudsakligen, att icke säga ensamt Widstrand, som fick vidkännas kostnaderna. Någon egentlig redaktion skulle ej häller finnas, utan borde hvem som helst, hvilken uttryckte sig städadt, få skrifva i bladet, men äfven i det afseendet vältrades tyngsta bördan på Widstrand. Han offrade tid, krafter och pengar på ett företag, som väl aldrig hade synnerligt ljusa utsigter, men hälsades med jubel af åtskilliga unge svärmare.

* *
*

Den 5 oktober 1850 kom första numret ut af den veckotidning, som då kallades »Demokratien». Redan i det numret tillkännagafs dock, att namnet hädanefter skulle vara »Demokraten». Tidningen trycktes på Thimgrens & Hultmans boktryckeri vid Vesterlånggatan till och med den 2 juni 1851, sedan under ett par nummer hos J. W. Lundberg, Skärgårdsgatan och slutligen i tretton nummer hos Rudolf Wall, hvilken var Widstrands personliga vän och som vid mycket unga år först hade arrenderat och sedan inköpte Scheutz' boktryckeri, som han hade i 13 Skärgårdsgatan, gamla *Själagården*, där redan 300 år förut

Digitized by Google

kungl. »prenteriet» varit en af Walls företrädare, hvarefter huset i mer än halft annat århundrade inrymde Stockholms Trivialskola.

Demokraten kostade 16 skilling banko i prenumeration för tre månader och 2 skilling banko för ett lösnummer. Den predikade alls icke någon kommunism, men kämpade för *religionsfrihet, allmän undervisning* och *allmän rösträtt.* »Hvar och en som vill på fredlig väg», hette det i första numret, »medverka för dessa mål, är en sann demokrat. Den som vill gå motsatt väg, som vill våld och revolution, den är icke demokrat, han är demagog och kan aldrig hjälpa demokratien till seger.» För demagogerna varnade tidningen.

Demokraten visade oförskräckt sina republikanska åsigter, gäckade ofta kungadömet och var icke vänlig mot presterskapet, men angrep aldrig någon i hans enskilda lif. Detta oaktadt satte professor Palmblad, konservatismens väldige kämpe, i sitt blad Tiden den Widstrandska tidningen i jämnbredd med Folkets Röst, som lefde i synnerhet på personliga smädelser. Sedan Palmblad vändt sig mot hvad han kallade den »destruktiva pressens representanter på riddarhuset», hvarmed han i främsta rummet afsåg L. J. Hierta, och sökte tukta den »unge fyren» (S. A. Hedlund), hvilken var misshaglig, emedan han bildats i »Aftonbladsinstitutet», utöste han sin vrede mot Demokraten, hvilken han ansåg långt farligare än den öfriga »destruktiva pressen». Detta var otvifvelaktigt att

Digitized by Google

göra Demokraten allt för stor ära, men det var också alldeles orimligt att icke skilja mellan honom och Folkets Röst. Palmblad var icke så noga, när det gälde en politisk motståndare, och han tog till och med Folkets röst i försvar under dennes skandalösa angrepp på sin främste motståndares, L. J. Hiertas, enskilda förhållanden.

I mars 1851 återtogs namnet »Demokratien», och porträttritaren Adolf Pettersson, den s. k. »professorn i aftagande», vardt tidningens ansvarige utgifvare. På den tiden var det mycket brukligt, att bladen höllo sig ansvaringar, och fastän Widstrand aldrig visade räddhåga, följde han det allmänna bruket. Den 17 maj 1851 innehöll Demokratien en uppsats, som angrep läran om Kristi himmelsfärd, hvarför tidningen åklagades, och ansvarige utgifvaren dömdes till landsflykt. Många beklagade den arme mannen och trodde, att han blott för betalning påtagit sig ansvaret, men Pettersson var just den verklige författaren.

Tidningen hade emellertid stora svårigheter att bekämpa, och de värsta utgjordes icke af motståndarnes hätskhet. Långt farligare för Demokratiens framgång var likgiltigheten hos den del af allmänheten, för hvilken tidningen egentligen var afsedd. För denna del af »folket», var bladet allt för spakt, och den höll sig hellre till Folkets Rösts rafflande uppsatser med personliga smädelser.

Widstrand började tröttna på hela tidningsföretaget, i hvilket han icke hade att räkna på nå-

Digitized by Google

gon annan än sig själf. Den 15 september 1851 innehöll hans blad ett tillkännagifvande, att det då gaf ut sitt sista nummer. Han erkände tidningens brister, men erinrade, att han alltid haft ett rent och oegennyttigt sträfvande och velat verka för en fredlig utveckling af samhället, fastän den stora allmänheten älskar och gynnar skandalen.

Så upphörde »Demokratien-Demokraten» efter en tillvaro af 51 nummer. Ända dittills hade Widstrand trott, att han skulle kunna i Sverige börja omskapa samhället, men nu fick missmodet makt med honom. Han sökte visserligen ännu verka inom Arbetareföreningen, men fann äfven där tröghet och likgiltighet. De enskilda vännerna tycktes också ha tröttnat. Länge hade man blickat till Frankrike, men nu var reaktionen där värre än på andra ställen i Europa. De ikariska kommunisternas stamtrupp hade också dragit öfver hafvet för att i Nord-Amerika grundlägga ett kommunistiskt samhälle.

Widstrand kände sig »Europatrött» och längtade till ikarierna där borta. Ännu höll han ut här hemma i öfver tre år efter Demokratens upphörande och fortfor att lika oförtrutet som förut sköta sitt tjänstemannavärf, men för hvarje dag stärktes han i sin föresats att utvandra. Slutligen tog han afsked af ämbetverk och vänner, skuddade glad Europas stoft af sina fötter och inskeppade sig full af förhoppningar att på andra sidan hafvet finna det drömda paradiset. Sommaren 1855 anlände han till Nordamerika.

* * *

Digitized by Google

Länge dröjde det icke, förrän Widstrand fann sig sviken i sina förhoppningar på Amerika, men hvad som aldrig svek honom, var hans egen outtröttlighet. Han tog med sig en syster och en minderårig bror. En annan bror, fil. doktor Claes Widstrand, hade redan före honom flyttat öfver, men mellan den senare och Frans Widstrand uppstod oenighet, och de hade sedan ingen förbindelse med hvarandra, hvilket äfven vardt fallet med den yngste brodern. Systern lefde en tid i ett baptistsamfund, men flyttade sedan till Frans Widstrand, hos hvilken hon, några år efteråt, afled. Därmed voro alla hans familjeförhållanden afslutade. Han lefde sedan ensam i årtionden. »Jag har sluppit ifrån familjelifvets behag, såväl som obehag», skref han i ett af sina bref till Sverige. »Jag hade ej kunnat verka såsom jag gjort, om jag varit bunden däraf» — — — »Det är visserligen sant», tillägger han, »att jag ej uträttat särdeles mycket ännu, men folkets ögon hafva till en del öppnats, och af hvad jag föreslog kort efter jag kom hit, äfvensom ofta sedermera, har åtskilligt antagits och mera kommer nog att antagas.»

Detta skref han efter att i *tretiofem* år ha vistats i Amerika. Illusionerna voro *ännu* icke riktigt uttorkade, så många motgångar han än haft och så mycket han än beklagade sig öfver hvad han kallade »amerikanskt skojarlif».

Då Widstrand 1855 anlände till Nordamerika och ämnade genast begifva sig till den ikariska

Digitized by Google

kolonien i Nauvoo, underrättades han af Cabet själf, att kolonien höll på att splittras. Han köpte sig då ett stycke jord, hvilket på den tiden låg bredvid Minneapolis, men nu ligger nästan midt i staden. Där bygde han sig ett litet hus, »som var varmt nog», skrifver han, »ehuru kvicksilfret frös ute under vintern». Året därpå flyttade han med hus och allt 40 eng. mil från Minneapolis och började odla en jordbit i en skog vid en sjö samt bygde där också en *shanty*, liten hydda, men snart finner man honom åter i Minneapolis, där han studerade amerikansk rätt för en *lawyer*, lagkarl, som sökte få honom till medhjälpare mot en årsinkomst af 5,000 dollars. Andra personer uppmanade Widstrand att uppträda som homöopatisk läkare, eftersom han af d:r Liedbeck i Stockholm fått några homöopatiska läkemedel och böcker, som han begagnat i Minneapolis. Äfven på det området skulle han förtjäna 5,000 dollars om året.

Widstrand vardt dock hvarken praktiserande jurist eller läkare. Han idkade politik, förenade sig med det republikanska partiet och erhöll flere förtroendeuppdrag, såsom fredsdomare, sockenskrifvare, skoldirektör o. s. v., allt utan betalning, förstås. Ständigt tänkte han emellertid på att söka upp de ikariska kommunisterna. Cabet dog den 9 november 1856. Två år därefter for Widstrand till S:t Louis, dit mästaren begifvit sig med en del af sina kolonister och där han slutade sina dagar. Widstrand besökte äfven den del af kolonien, som

Digitized by Google

stannat i Nauvoo, hälsade på Erik-Jansarne i Bishophill, men återvände till S:t Louis och slog sig riktigt ned hos kommunisterna där. Nu skulle en af hans önskningar varda uppfylda. Han skrifver, att han i kommunistsamfundet »skötte apoteket, hjälpte till i köket och med mycket annat.» — — -- »De började gräla sinsemellan», fortfar Widstrand i sin berättelse, »och i slutet af mars 1859 delade de sig åter.»

Nu hade W. väl fått nog af kommunismen? Ja, för *någon tid*. Han återvände till Minnesota, odlade jord, satte hushåll med sin syster, hvilken då kom från baptisterna, och de hade »fullt upp att lefva på». Då började han planera för ett nytt kommunistiskt samhälle. Det jordiska paradiset *måste* vinnas. Widstrand var, som vanligt, utomordentligt verksam och brefväxlade med ett stort antal personer i olika trakter. Men så kom inbördeskriget, och Widstrand erbjöd sitt hufvud och sina armar. Benen kunde ej användas. Han fick i uppdrag att granska krigskassörernas räkenskaper och upptäckte samt anmälde en mängd fel. Därigenom fick han naturligtvis också en mängd fiender.

År 1861 vardt han fullständigt amerikansk medborgare, höll tal vid flere tillfällen och gjorde sig allt mera känd. År 1862 i augusti nödgades han fly hemifrån, emedan fiendtliga indianhopar framträngde. Han uppehöll sig då i olika delar af unionen, uppträdde öfverallt på möten och väckte många goda förslag, bland annat att kongressledamöterna

Digitized by Google

skulle afstå en del af sin aflöning för att därmed öka betalningen för soldaterna. »Detta hade till följd», skrifver han, »att partiets nedriga ledare i staten lagade så, att jag aldrig därefter blef vald till ombud.» Vid flere tillfällen uppträdde han oförskräckt mot ämbetsmännens missbruk, och för hvarje gång fick han nya fiender och många obehagligheter.

På våren 1863 återvände han till sin egendom, men dröjde ej länge där, emedan ett rykte spred sig, att indianerna åter voro i antågande. Han stannade då en tid i Minneapolis, arbetade som timmerman och sökte hjälpa dem som förlorat genom indianoroligheterna. Under hans frånvaro plundrades hans hus, grödan förstördes och han hade ej mera några inkomster. Han sökte då en tjänst i Skattkammaredepartementet i Washington, fick den och tillträdde platsen i slutet af 1863, mot en årlig lön af 1,200 dollars, som snart ökades till 1,400, och »hade det ganska bra», *så* bra, att han åter började tänka på att få ett kommunistiskt samhälle i stånd. Han lät trycka »Prospectus for the Farist Community», som han ville sätta i gång, och så tog han afsked från ämbetsmannalifvet i Washington, liksom, tio år förut, från motsvarande i Stockholm. Hade han stannat ett par månader till, skulle lönen ha ökats till 1,600 dollars och ännu mera snart därefter. Men han hade nu 1,000 dollars i behåll och kunde omöjligt dröja längre med sitt kommunistiska sam-

Digitized by Google

hälle. Utsigterna voro mycket gynsamma, försäkrade han — *great expectations!*

Under tiden talade och skref han mycket mot det republikanska partiet (hans eget), som »i Minnesota blifvit förfärligt förderfvadt». År 1866 sökte han att väljas till statssenator, då republikanska partiet hade föreslagit en »usel advokat, en storskojare». Han förordades af många, bland andra af Marcus Thrane, den bekante norske agitatorn, som då gaf ut en tidning i Amerika. Widstrand vardt likväl icke vald. Motståndarne förskaffade honom en »förfärlig mängd obehag, men han lät icke afskräcka sig från att arbeta emot skurkarne».

* *
*

Ungefär på samma sätt förflöto de därpå följande tjugu åren. Widstrand arbetade utan uppehåll för sina idéer, bedrogs på hvad han egde, knogade med illa lönadt arbete. åter ihop några summor, köpte jord och måste åter gå ifrån den, och detta gång på gång. Hans goda hjärta förnekade sig aldrig. En gång flyttade en hel familj in i hans hus, där han själf hade det ganska trångt, och han reste bort, på det att den främmande familjen, som naturligtvis lefde helt och hållet på hans bekostnad, skulle få bättre utrymme. När han kom hem igen, hotade främlingarna att skjuta honom, i fall han ej lemnade dem i fred. Widstrand hade ej hjärta att drifva ut dem, så länge det var vinter, utan stannade på ett ställe i grann-

Digitized by Google

skapet, i hopp att de skulle lemna hans hus på våren — förgäfves!

Han klagade hos myndigheterna, men de ville ej hjälpa honom. Han for till Buffalo, men det var för nära, tyckte familjefadern, som innästlat sig i hans hem, for efter och hotade att skjuta honom, om han ej reste långt därifrån. Då fick han anbud att i Grove City hjälpa till med en tidning, hvarför han lemnade den förfärliga familjen i okvald besittning af hans hus och hem. Främlingen betalde skatten med pengar, som han fått för Widstrands varor, och ansågs som den verklige egaren. Widstrand miste jord, hus, 400 böcker, verktyg — allt.

»Det är värre än bland vildar», tillade Widstrand. »Ett förfärligt skojarpack regerar här i Minnesota. Ingen enda senator eller representant i kongressen härifrån eller i statens legislatur eller guvernör har visat sig duga till något godt.»

Widstrands kända sanningskärlek ställer denna berättelse öfver allt tvifvel. I sina bref klagar han oupphörligt öfver penningeväldet i Amerika. »Folket dyrkar penningen», skref han i februari 1891, »hvilket är alldeles obehöfligt härstädes, där hvar man kunde vara kung för sig, om alla voro upplysta och kloka nog att rösta rätt. Huru frågan kommer att lösas, är naturligtvis ovisst, men blodbad blir det, om ej skurkarne gifva med sig.» Denna åsigt upprepas städse i Widstrands bref. Han uttryckte dem också i alla de tidningar han gaf ut, af hvilka

Digitized by Google

då och då ett nummer eller några urklipp skickades till de gamla vännerna i Sverige.

Först fick man se *The Truth Teller,* en tidning på engelska, därpå *Agathokraten* på svenska, så *Arbetaren,* en tidningsunge, också på svenska, och slutligen *Rothuggarn* eller *The Radical,* »swedish and english temperance antimonopoly labor journal», med omväxlande svensk och engelsk text, dock mest den senare. För dessa tidningar af olika storlek, men med likasinnadt innehåll, var Widstrand redaktör, sättare, tryckare och, som han själf yttrade, »allt annat».

Bladen voro vanligtvis mycket dåligt tryckta. Med anledning däraf skref han en gång: »Jag har ingen alls att hjälpa mig, skrifver, sätter, svärtar, trycker — med en brödkafle, som jag själf hyflat ut, m. m. alldeles ensam, har gjort titelstilarne m. m.» Innehållet var mycket likt gamle Demokratens, endast mera amerikanskt utpräglad. *Rothuggaren* hade således till uppgift »afskaffande af fattigdom, okunnighet, lättsinne och okyskhet, dryckenskap, orättvisa och lagvrängning, förtryck — *and all evil* (allt elände)».

Om han fick betaldt för sina tidningar, var icke hufvudsaken. Då Rothuggarens första nummer kom ut, hösten 1880, förbundo sig åtta personer att betala 25 dollars i månaden såsom bidrag, men Widstrand fick under de sex år tidningen fortfor endast omkring 25 dollars i ett för allt. Hans oegennytta var högst ovanlig. För sitt eget underhåll

Digitized by Google

behöfde han också mycket litet. Han åt obetydligt, förtärde aldrig vin, öl eller spritdrycker, begagnade icke under någon form tobak, använde inga pengar på nöjen, klädde sig mycket enkelt, men var gentleman likväl äfven i sitt yttre.

Hans enkla seder och såväl obenägenhet som slutligen oförmåga att kosta på valmännen något hade till följd, att han aldrig valdes de många gånger han stälde sig som kandidat.

Då andra kandidater kostade på hundratals dollars, voro ute och kuskade, bjödo på dryckjom och tobak, ljögo och mutade, inskränkte Widstrand sig till att trycka ett par tusen röstsedlar, som han själf satte upp, och det kostade honom bara 50 cents, men vald vardt han icke. Så tyckes det ha tillgått flere gånger, äfven under senare år. Och likväl erkändes Widstrand ej sällan vara både den kunnigaste och ärligaste af alla kandidaterna.

Långt från fäderneslandet sökte Widstrand likväl följa med dess utveckling, men hade under senare år ej mycken reda på våra förhållanden. År 1890 skref han, att han kommit öfver ett häfte af *Nya Stockholm*. »Märkvärdiga förändringar sedan jag for därifrån!» utropade han, men i ett annat bref samma år skrifver han: »Här ha de elektrisk belysning och vattenledning, som jag tror ej finnes i Stockholm.» Han bodde då i Litchfield i Minnesota, där han först gaf ut Rothuggaren och sedan skref i Heimdal, en norsk tidning, samt lemnade uppsatser till »The Independant» m. fl. blad. Där

Digitized by Google

fick han besök af herr *Ernst Beckman*, enligt hvad han en gång skref till mig. För öfrigt tyckes han just icke ofta ha sammanträffat med landsmän.

Oaktadt allt sitt missnöje med tillståndet i Nordamerika, uttryckte han dock aldrig någon egentlig längtan att återvända till Sverige. En gång skref han: »Jag kan ej underlåta att, numera, tänka på hvilken våghals jag var att fara hit.» I ett annat bref heter det: »Då vi få president i Skandinavien, skall jag komma till Sverige. Önskar det måtte bli snart.»

Han skref rätt god svenska äfven under sin sista tid, men ifrade mycket för ett världsspråk. År 1878 erhöll jag i Paris ett bref från Widstrand, dagtecknadt Buffalo i juli nämnda år, hvaruti han på det bevekligaste uppmanade mig att vid literära kongressen i Paris yrka på införande af detta världsspråk, till hvilket ett kortfattadt utkast medföljde. Jag kunde naturligtvis icke göra något för den saken, helst som kongressen redan var afslutad, när brefvet anlände till Paris.

Widstrands hufvudsakliga sträfvan var och blef dock ända till hans sista stund att få ett kommunistiskt samhälle upprättadt. Han reste därför mycket omkring och, såsom han skref i ett af sina bref, besökte »åtskilliga ställen och personer, som uppgåfvo sig vara goda kommunister, men sådana äro svåra att finna. Jag har haft inbjudning från flere, som läst hvad jag skrifvit. Det är likväl nästan alltid något på tok.»

Digitized by Google

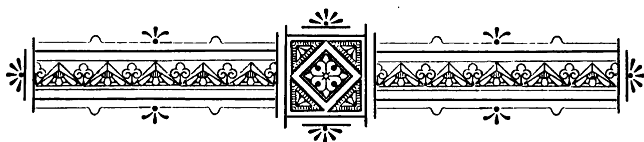
»Till nästan hvarje legislatur har jag», skref han den 13 november 1890, »skrifvit något om att förbättra samhället, men blott en ringa del har blifvit uppläst och beaktadt.» Ännu en gång återkom han till sina klagomål öfver Nordamerika och utbrast: »Jag begriper ej, att människorna kunna vara så usla, som jag här funnit dem. Det är troligen ej bättre i Sverige, men här borde det vara bättre ... Det kommer troligen att blifva ett förfärligt blodbad och en stor förändring, men om det kommer att blifva bättre, är osäkert ... En radikal kritik öfver dessa Förenta stater från Sverige skulle göra mycket godt. Det är beklagligt sorgligt, att de skola så förnedra republiken.»

Till den åsigten hade den gamle demokraten kommit efter att i mer än tre och ett halft årtionde ha lefvat i Nordamerika.

Han drog sig slutligen från allt umgänge och lefde ensam med sina böcker i en usel hydda. Han lär ha lemnat efter sig en mängd anteckningar samt en för många år sedan börjad bok, som han skref på engelska, men ämnade öfversätta på svenska. »Den innehåller mycket godt, som ej finnes i *Looking Backward*» (Bellamys »En återblick»), påstod han själf. Hvart hans manuskript nu tagit vägen, är icke kändt.

Digitized by Google

Stockholmslif 1866.

»Festmiddagen för Olof Strandberg sistlidne gårdag var besökt af 200 deltagare, dramatiska och musikaliska artister, literatörer och ganska många vänner af den fräjdade sångarens både talang och personlighet.»

Orden läsas i Stockholms Dagblad för den 16 februari 1866, där man finner en fullständig skildring af festen dagen förut på Stockholms börs. Hufvudstaden hade då ännu icke Grand Hôtel och Hôtel W 6. Hôtel Phœnix fanns visserligen och sköttes förträffligt af mamsell Hellström, hvilken också innehade Blå Porten, men festsalen var ännu ej så festlig, och hr Berggrens Suède, som flyttat från Falkenbergska (nu Lindströmska) huset, 29 Drottninggatan, till 43 samma gata, ett fint och aktningsvärdt värdshus af första rangen, räckte ej alltid till. Således hade man sina stora festmid-

Digitized by Google

dagar på börsen, hvars värdshusrörelse förestods af enkefru Stahre.

Den 15 februari 1866 firade man 25-årsdagen af dels hr Strandbergs första uppträdande på scenen (såsom Max i Friskytten), dels hans 50-åriga födelsedag. Det var en lyckad fest. Bland »honoratiores» såg man två f. d. teaterdirektörer, nämligen en förste direktör från 1852—56, frih. Knut Bonde, och en andre från 1832—34, krigsrådet C. D. Forsberg. Skålen för hedersgästen föreslogs af frih. Bonde i ett glänsande tal. Lektor Bjursten uppläste af honom författade verser. Olof Strandberg sjöng förtjusande och tackades med jubel och med kör. Slutligen föredrog hr Svante Hedin på ett genialiskt sätt ett humoristiskt stycke på vers af kandidaten M. Hultin.

Det där tilldrog sig för icke längre tid tillbaka än 1866, och likväl förefaller det mycket aflägset. Knut Bonde, C. D. Forsberg, Bjursten, Hultin (Måsse) och Olle Strandberg själf — nästan glömda storheter allesamman.

När Strandberg sjöng, vare sig att det var »Förr mitt värf jag sorgfri skötte» eller en visa af Valerius — man sjöng då ännu i förtroliga lag Valerii och Franzéns visor — var det, sade Kalle Wetterhoff, också en af de glömde, icke näktergalen i myrtenlund, icke söderns brännande sol med skarpa dagrar och djupa skuggor. Nej, det var »en evig trånads konterfej», nordens milda sommarljus, lärkan i skyn, trasten i furuskog, det var strömkarlen,

Digitized by Google

malmen ur svenska bärg, våra sjöars klara spegel och våra elfvars mäktiga ström. Så bedömde man Olle Strandbergs sång och sådan hade den sången otvifvelaktigt varit. Nu är hon förgäten.

Men i februari 1866 talade alla menniskor i Stockholm om den stora festen på börsen, både de som deltagit däruti och de som blott glädt sig åt smällen. Nu för tiden skulle en sådan fest icke väcka så allmänt uppseende. Den som då anlände till Stockholm, synnerligen om man kom från aflägsen ort, fann sig något öfverraskad af så mycken hänförelse. Jag kom dit dagen efter, och den vän, som tog emot mig vid Södra bangården — någon Central fanns då icke — talade under hela vägen från stationen till Jakobstorg blott om hvad Olle Strandberg sjöng och hvad baron Knut Bonde sagt i sitt festtal.

»Men hur är det med tunneln?» sporde jag. »Vi åka väl nu just öfver den underjordiska vägen?»

Det var på Götgatan. Jag hade redan långt härifrån hört talas om sammanbindningsbanan i Stockholm, »det lås som sammansluter de svenska järnvägarnes kedja», men som då ännu icke var fullbordadt. Man hade länge skjutit 270 sprängskott hvarje dygn, och likväl voro löjtnant Unge och hans trupp ännu sysselsatte i bergets innandöme, djupt under Södermalms gator. Jag fann detta ganska intressant, men i Stockholm började man väl vänja sig därmed. Man visste ej ens,

Digitized by Google

om någon centralbangård skulle anläggas. Många lade sig däremot, bland andra L. J. Hierta.

Jag fortfor att tala om tunneln, men min följeslagare sade, att Måns Månssons, ofvan nämnda Måsses, verser hade varit ofantligt roliga. Och så kommo vi till Slussen. Där stod en eländig omnibus.

»Det har gått framåt med våra kommunikationer», sade min följeslagare. »Vi ha omnibus till Kungsbacken och nu äfven en till Ladugårdslandet.»

Jo, det var snabba kommunikationsanstalter, och bekväma sedan!

På Skeppsbron stod det gamla våghuset kvar och skämdes. Där snön var bortblåst, fann man en eländig gatläggning, farlig för menniskor och djur.

Nej se bazarn! Alldeles liksom tjugu år förut. Hade man icke tänkt på att bygga någon ny bro öfver Norrström? Det vore ju vådligt att ha blott *en* bro. Visserligen hade man tänkt, men vidare hade det ej kommit. Fråga vore att anlägga en bro öfver strömmen, från hörnet af Skeppsbron till Blasiiholmen, midt för lifmedikus Retzius' hus, i hörnet af Stallgatan, där Grand Hôtel nu ligger.

Ett godt hotell hade man på »Rydbergs», hvilket redan då innehades af hr Cadier, det stockholmska hotellväsendets omskapare, att icke säga grundläggare. Men det var också allt. »Kung Karl» fanns ännu icke. På Grand Hôtel hade ingen tänkt, ingen annan åtminstone än hr Cadier. För öfrigt hade man endast »rum för resande», äfven

Digitized by Google

om en och annan sådan inrättning till främlingars plågande tagit *namn* af hotell. Vid Norra Smedjegatan funnos flera sådana, men gatan var illa känd, isynnerhet i sin södra del.

Jag inhystes i en ganska väl möblerad, men ej heller så billig liten lägenhet vid Jakobs torg, där det visserligen fanns åtskilliga fåtöljer, kåsöser och andra bekväma sittplatser, men en odrägligt dålig liggplats i en skrubb. Dåliga sängar voro då ännu någonting utmärkande för Sverige. Äfven i det afseendet ha vi gjort stora framsteg.

Jakobs torg var då ännu nattetid en högst bullersam plats och erinrade mig ej så litet om *Top of Haymarket* i London, den förskräckligaste punkt på jorden jag lärt känna, hvad nattligt buller och skoj vidkommer. Utskänkningsställena i grannskapet voro talrika. I n:o 3, där jag bodde, fanns ett schweizeri, »Vildkattornas», och när det släppte ut sina gäster, var grannskapets nattro just icke mycket värd. I samma hus låg källaren Kastenhof, en svag påminnelse om det gamla Kastenhof, nu Hotell Rydberg.

På den plats där Bengt Carlsson sedan bygde sitt vackra hus låg »Hörnan», känd källare, besökt af åtskilliga skriftställare, läkare samt en och annan tjänsteman, alla glada karlar, som gärna skämtade vid glaset. Där träffades ofta Talis Qvalis, hans bror Olof Strandberg, Uddman, Gustaf Thomé, Herman Bjursten, professor Fredrik Lundberg, rådman Jacobsson, kallad »Jeppe», en kvick och skarp karl,

Digitized by Google

äfven någon gång W. F. Dalman samt hvarje dag O. v. Gerdten, Dagbladets kassör, och J. O. Myrberg, aktuarie i kommerskollegium och f. d. aktuarie och registrator samt »bokförare för smidet» i gamla bergskollegium.

Denne Myrberg, stor och stark, fastän några och sextio år, var ett präktigt original bland gamla källarkunder, sådana som nu äro nästan helt och hållet försvunna. Han var finne och bror till den bekante A. M. Myrberg, hvilken med utmärkelse deltog i grekiska frihetskriget samt sedan i Polens befrielsekrig. Kanske ej just för denna slägtskap, utan så mycket mera för sin egen öfverlägsenhet i »fältslag», vid glaset på Hörnan, kallades aktuarien Myrberg »fältmarskalken». Såsom hans adjutant tjänstgjorde notarien Viktor Åberg, kallad »nordiska kraften», sedan afliden i Finland. Såsom Myrbergs adjutant stod han i högt anseende hos kunderna i Hörnans lilla hörnrum.

Operakällaren var då ännu det gamla »opris», som innehades af C. F. Tjulander, ett förfrisknings-ställe, där man mera drack än åt och där »nobis-gubbar» sutto i de två smårummen åt Arsenals-gatan och smuttade på sina *stenborgare* samt knaprade på en liten »källarskorpa» och sköljde ned allt sammans med ett glas svagdricka. Detta isynnerhet om förmiddagarne. På aftonen besöktes källaren af mångahanda folk, men det literära och konstnärliga utgjorde en viktig beståndsdel. Crusenstolpe, en af ställets trogna kunder, hade dött ett

Digitized by Google

år före denna tid, men August Blanche och J. G. Carlén funnos här och många af det då yngre släktet bland författare, liksom konstnärer, såväl målare och bildhuggare som sceniska, isynnerhet kungl. teaterns. Teaterkansliet saknades ej heller, och Daniel Hvasser, kungl. teaterns sekreterare och ombudsman täflade med Svante Hedin i kvicka repliker. En liten sång var icke alldeles ovanlig, ehuru ej så ofta förekommande som förr.

»Det är ju obegripligt hvad de karlarne kunna hålla ut», yttrade en dag ganska afundsamt Janne Höckert, då jag besökte honom i hans bostad, fyra trappor upp i N:o 8 vid Arsenalsgatan, midt emot operakällaren. »Här ligger jag och kan inte sofva om nätterna och hör när mina gamla vänner komma ut från Opris. De gå inte därifrån förr än de fösas ut, det är säkert. Jag känner såväl igen Daniels röst. Han slår sina drillar ännu lika klart. Och både han och de andra äro ju mycket äldre än jag!»

Höckert målade då »Gustaf den tredje i Sergels atelier», men måste långa tider ligga till sängs. På hösten samma år afled han.

* * *

I ett par rum, en trappa upp i operahuset, åt Arsenalsgatan, sedan Kopparbergs bergslags kontor, nu tillhörande den kungl. foyern, bodde frih. Eugène von Stedingk, förste direktör för K. M:ts hofkapell och teatrar, men då redan utnämnd till svenskt

Digitized by Google

norskt sändebud i Madrid. Han var en lika bildad och konstförfaren som nitisk och välvillig styresman för de två kungl. scenerna, af hvilka den dramatiska inköpts på hans föranstaltande. Eugène v. Stedingk var »populär» och förtjenade otvifvelaktigt att vara det. Ingen teaterdirektör har väl älskat scenen mer än han, och många på den platsen ha hvarken haft hans insikt eller hans omtänksamhet för konstens bästa. I det enskilda umgänget var han alltid den fine gentlemannen, aldrig den högdragne aristokraten, utmärkt för vänlighet och vänfasthet, fortfarande kamrat med gamla kamrater. Teaterfolket aktade och älskade honom och sörjde hans bortgång.

Hvad gaf man på *Stora teatern* i den veckan? Jo, Goethes »Egmont», Mozarts »Enleveringen (då kallad »Flykten») ur seraljen», Hedbergs »Bröllopet på Ulfåsa» och Shakspeares »Othello». I först nämnda stycket spelade Dahlqvist hertigen af Alba, Swartz var Egmont, Hanson Vilhelm af Oranien, Kinmansson Albas son, Hartman Egmonts handsekreterare, Elmlund Brackenburg och K. Almlöf Vansen. Claras roll utfördes af fru Hwasser, och moderns af mamsell Bock (fru Tammelin). I Mozarts opera medverkade fru Michaeli och hrr Lundberg, Willman, Dahlgren och Ohlsson samt fru Ch. Strandberg. I »Bröllopet» spelade då N. W. Almlöf riddar Algotson, Dahlqvist jarlen, Broman priorn, Svensson hade Björns roll, Greta Dahlqvist (nu fri-

Digitized by Google

herrinnan Höpken) var Inga och Gurli Åberg (fru Ulff) Magnhild.

N. W. Almlöf var redan då gammal — 67 år — men rak och nobel, en präktig figur äfven utanför scenen. »Gammal kan jag inte kallas», sade han själf, »men väl något till åren.» Det är från den tiden man berättar följande: En vaktmästare gick omkring för att samla deltagare i en festmiddag. Han hade varit hos Knut Almlöf, och denne hade lofvat att komma. När vaktmästaren därefter infann sig hos N. W. Almlöf, tvekade denne. »Åh!» utropade vaktmästaren, »Hr Almlöf kan gärna vara med. Jag har nyss varit hos *gamle* herrn, och han lofvade komma.»

Teatersalongerna voro då ej så rikt upplysta som nu, isynnerhet icke Stora teaterns, men det såg likväl festligt ut. Damerna hade hvita teaterkappor, hvilka lyste upp parkett, amfiteatern och första raden.

På *Dramatiska* teatern gafs »Förtalet», med N. W. Almlöf, mamsell Nerman (nu grefvinnan Taube), fru Hedin, fru Almlöf och hr Jolin. — Björnsons »De Nygifta» var då ny och i det stycket fick man se fruarna Hwasser och Swartz samt hr Elmlund, en utmärkt rollbesättning. Stjernström gaf gästroller och spelade »Abbén på äfventyr».

På *Södra* teatern hade »Andersson, Pettersson och Lundström» den 18 februari 1866 redan hunnit till 64:de föreställningen. Hrr Hodell, Bergström och Warberg utförde de tre lustiga bröderne. I

Digitized by Google

Berns salong. spelades också ett stycke af Frans Hodell, »Fem trappor upp», en bearbetning som gifvits redan i Davidsons paviljong fem eller sex år förut. Samma Hodell hade också bearbetat Erik Böghs »Herr Grille og hans nyaste Visor», som under namn af »Det har jag gjort en visa om» spelades hos Berns. *Ladugårdslandsteatern,* då tio år gammal, innehades af balettmästaren Selinder och gaf »Maskeraden i vindskammaren», »Unter den Linden», balett af Selinder, samt »cancan international». I *Walhalla* vid Måster Samuelsgatan, en förlustelselokal som skulle »göra epok» i vårt hufvudstadslif, gafs vokal- och instrumentalkonsert under anförande af Baptiste Sauvlet. Huru många minnas väl nu de tillställningarna?

* * *

Sällskapslifvet har kanske undergått mindre förändringar än något annat. Personerna äro till stor del andra, men seder och bruk äro ungefär desamma. Dock tyckas »gående» middagar vara på god väg att verkligen gå sina färde, och väl vore det. I senare hälften af 1860-talet voro de allt för vanliga. Soaréer, med mycket musik och god musik samt intressant folk bland konstnärer och skriftställare gåfvos ofta af W. F. Dalman och hans fru i deras angenäma hem i 67 Regeringsgatan. På de bjudningar, som L. J. Hierta med fru hade hos sig, tre trappor upp i Brunkebergs hotell, träffades

Digitized by Google

också hvad Stockholm hade framstående i literatur, konst, statsmannavärf, storslöjd och affärslif, jämte de mera bemärkta främlingar som besökte Stockholm. I atelieren, 108 Kungsbacken, gåfvo Edvard Bergh och Amanda Berg, hans fru, glada och intressanta fester, och till storartade middagssällskap samlades en annan del af den konstnärliga världen hos Louise Michaëli och hennes man i Kleenska huset vid Norrlandsgatan.

De mest lysande festerna gåfvos dock på den tiden af de utländska sändebuden, synnerligen det ryska, geheimerådet v. Dashkoff, på Blasiiholmen, och det danska, grefve v. Scheel-Plessen, i f. d. Braheska huset, 35 Drottninggatan. Båda dessa diplomater hade då vistats många år i Stockholm och voro väl bekanta med personer och förhållanden. Närmast dem i ålder på platsen var vicomte de Soto Maior, hvilken sedan 1856 varit ministerresident här. Först 1870 vardt han envoyé-extraordinaire, men 1866 såg han ut som tjugufem år senare, och var då, liksom många år efteråt, en af de mest bemärkta lustvandrarne i »torget». Karl den trettondes torg, som icke då ännu fått tillbaka sitt gamla namn »Kungsträdgården», var ett sandhaf om somrarne och ett träsk vår och höst. Det hade kanske redan tagit företrädet framför Norrbro såsom den fina världens promenadplats. På sist nämnda ställe gingo likväl ännu gärna några äldre herrar, t. ex. excellensen Manderström och isynnerhet baron B. von Beskow, den gamle skalden,

Digitized by Google

en vacker och ståtlig kvarlefva från förra århundradet.

Hade man något att uträtta i kungl. biblioteket, fick man sträfva upp för Lejonbacken och slinka in genom en liten dörr, som såg ut såsom förde den till något uthus, leta sig upp för några smala trappor och slutligen hinna självfva biblioteket, där icke ens tjänstemännen, mycket mindre den boksökande allmänheten, fingo plats. Då någon bok skulle hemtas in, måste en af tjänstemännen taga på sig öfverrock, helst pels, hatt och galoscher för att kunna uthärda kölden bland samlingarna i de öfriga rummen. Kungl. vicebibliotekarien Ahlstrand hade sin tjänstelokal i en »mezzanin», ett litet löjligt halfrum, lågt i taket och med ett halffönster nere vid golfvet, så att ljuset steg upp nedifrån, i stället för att falla ofvanefter. Då v. bibliotekarien fann det för omständligt att från nedra våningen gå trappan upp till sitt rum, betjänade han sig af sin styrka och smidighet såsom gymnast och kröp genom ett hål på väggen, men det var hans *personliga* genväg, och andra kunde icke följa honom.

Museum, som varit närmaste granne med biblioteket, höll då på att flyttas från kungl. slottet till det nya huset. Tjänstförrättande intendent var professor Boklund under ordinarie intendenten Grubbs långa tjänstledighet. Direktör för konstakademien var professor Qvarnström. Man höll just då på att dryfta frågan om Karl-den-tolfte-stoden. Skisser af Qvarnström, Molin, Söderman och kanske ännu någon

Digitized by Google

annan bildhuggare voro utstälda i konstakademiens hus. Partier bildade sig, angrepo, försvarade, polemiserade i tidningarna och förde mycket oväsen.

En af de ifrigaste kämparne var August Sohlman, Aftonbladets utgifvare, en varm vän af konsten, isynnerhet den nordiska, till och med den urnordiska, ärlig skandinav, älskare af allt framåtskridande, en man som visste hvad han ville och som aldrig vardt sin ungdoms ideal otrogen. Aftonbladshuset var då n:r 8 vid Munkbrogatan. I huset bredvid satt Harald Wieselgren på de från bibliotekstjänsten lediga timmarne och redigerade Ny Illustrerad Tidning, hvilken han med ingången af 1866 öfvertagit efter Karl Wetterhoff, bladets redaktör under dess första år.

Ej långt därifrån, i hörnet af Lilla Nygatan och Tyska brinken, hade Post- och Inrikes Tidningar sin byrå, och där träffades sedan årets början Carl Strandberg, skalden »Talis Qvalis», som flyttat från Stockholms Dagblad till hufvudredaktörsplatsen i svenska akademiens tidning. Tre hus från Posttidningen, 19 Lilla Nygatan, styrde Karl Adam Lindström sitt Nya Dagligt Allehanda, och i n:r 16 Stora Nygatan hade Dagens Nyheter slagit upp sin bostad, men redaktör Rudolf Wall hade sin egen i n:r 18 Regeringsgatan. Det var endast Stockholms Dagblad, J. A. Walldéns tidning, som bodde på Norr, 7 Stora Trädgårdsgatan.

* * *

Digitized by Google

Man rustade sig till den stora skandinaviska slöjd- och konstutställningen, af hvilken man väntade sig utomordentliga fördelar för Stockholm. Den utställningen skulle göra riktiga underverk. Men icke hann man långt med rustandet och icke gjorde utställningen några underverk. Åren närmast förut hade ofantligt litet byggts i Stockholm. Nu höll man på med Ladugårdslandskyrkans torn, men ännu stod den gamla klockstapeln kvar i nordöstra hörnet af den illa vårdade kyrkogården, och då varande kaptenen W. v. Francken hade ännu ej börjat bryta igenom Tyskbagarbärgen. Om det nu så vidsträckta nya Östermalm fanns ingen aning.

Allra största delen af äfven de förnämsta gatorna voro lagda med fältsten. Kloakväsendet var ofullständigt. Eldsläckningsväsendet befann sig i det eländigaste skick. Polisen började förbättras, men var långt ifrån så god som i våra dagar. Gaturenhållningen lemnade mycket öfrigt att önska. Hvad som gjordes för hälsovården var otillräckligt. På spårvägar hade ingen människa tänkt. Flera år därefter försäkrade mig en bekant ingeniör, att Stockholm vore »allt för kuperadt för att någonsin kunna få några spårvägar».

Ännu hade vi fyra riksstånd, men representationsreformen var genomförd. Det var sista ståndsriksdagen med slutet af medeltidsväsendet. Den nya tiden grydde, men vi trodde knappt på henne. Om någon hade förutsett möjligheten af att man skulle kunna stå i Kungsbacken och tala med en

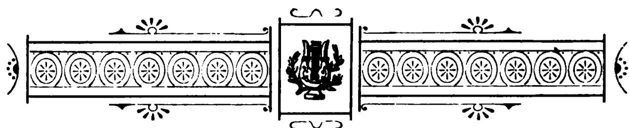
Digitized by Google

person vid Skanstull, hade den personen förklarats galen eller i lindrigaste fall, benägen för öfverdådigt skämt. Hade någon sagt, att Helgeandsholmen skulle ännu på 1890-talet vara en »fråga», hade äfven den ansetts såsom mindre vetande.

Skulle någon ha talat om att bygga *två* stora palats på den holmen, hade han förklarats bindgalen.

Digitized by Google

En fri teater.

—⁂—

»Gif akt! Två ting äro hvita: Oskuld och — Arsenik.» — — En annons med detta ingångsspråk ur Almqvists roman *Drottningens juvelsmycke* väckte för någon tid sedan min uppmärksamhet. Jag läste vidare:

»I morgon gifves å lokalen — — 2 trappor upp öfver gården för första gången *Anständigheten i Småköping*, ett sededrama i tre akter. Handlingen *kan icke* (?) tilldraga sig annorstädes än i Småköping. Entré 35 öre. Början klockan 5 e. m.»

Annonsen är här ordagrant afskrifven, endast med utelemnande af gatans namn och husets nummer, hvilka ju kunna vara likgiltiga.

Varm teatervän, ansåg jag mig icke kunna uteblifva från en sådan föreställning. Visserligen var timmen något ovanlig och för mig mindre bekväm, men det fick ej hjelpas. Jag affärdade därför min söndagsmiddag hastigare än vanligt och gaf mig i väg.

Digitized by Google

Äfven Stockholm har således fått sig en *fri teater,* en riktig sådan i detta ords nutidsbemärkelse. Nog ha vi förut haft småscener här och där i staden, på hvilka teaterälskare inom minuthandels- och handtverksklasserna eller »brancherna», som det så fosterländskt heter, gifvit äfven offentliga teaterföreställningar, men de hade ingalunda varit »fria teatrar» i detta ords nyaste betydelse.

»Kärlek utan strumpor» har jag sett vid Ålandsgatan och om jag glömt titeln på de skådespel som jag bevistat i Hornskroken för icke många år sedan, förgäter jag dock aldrig älskarens hiskligt röda och svullna händer, synbara följder af flitigt neddykande i silltunnan, samt ett par älskarinnors underbara »diktion» och oförmåga att passa på replikerna.

De där teatrarne ha nog varit fria, i synnerhet i afseende på minneslexan samt stundom äfven därför, att de medgifvit fria samspråk mellan skådespelarne och åskådarne till och med för öppen ridå, men det är ej däruti som begreppet »fri» numera har sin rätta förklaring. En »fri teater» är nu för tiden en skådebana som till spelning antager stycken, hvilka icke släppas fram på någon annan scen. För det ändamålet upprättade hr Antoine i Paris för några år sedan sin *Théâtre libre,* hvilken af alla »misskända» och »förföljda» dramatiska författare helsades med jubel och utropades som den sceniska konstens räddare. Det var i synnerhet de »unga» som uttryckte sin förtjusning öfver att ändtligen

Digitized by Google

»se sig spelade», men allra mest de bland dem som trodde konsten och litteraturen icke kunna räddas genom andra än de slipprigaste eller rent af gröfst osedliga arbeten. Och med »unga» behöfver icke förstås personer under trettio år, utan till och med ganska ålderstigna, hvilka vilja anses för unga endast emedan de aldrig egt förmåga att tillkämpa sig någon aktningsfull ställning. Det är kanske i synnerhet de senare som skrika värst öfver misskännande, tillbakasättande och förföljelser. Nu skulle de ändtligen få hämd på det brackaktiga samhället.

Hr Antoines teater hade då fortgått i några år. De slippriga arbeten, som där uppfördes, emedan de voro omöjliga på andra teatrar, tillhörde dock sällan det glada området. Det kvicka skämtet fanns där vanligen icke. Löjet som försonar eller öfverskyler det vågade kände den teatern icke till. Det rysliga var deremot hemmastadt på den scenen, och ju gräsligare vanvett där framställdes, dess mera *berättigad* ansågs herr Antoines skådebana af dem som föregifva sig eller verkligen tro sig vara konstens räddare.

Bland de »horreurs» som *Théâtre libre* bjudit sin publik fans en »Julsaga» *Conte de Noël*, »mystère moderne» i två afdelningar, hvars innehåll här omöjligt kan i sin helhet berättas, men ur hvilken ett par scener måhända kunna i allra största sammandrag anföras. En kvinna förlossas, visserligen icke på scenen, men det är sörjdt för att man skall tro det försiggå invid scenen, i en svinstia.

Digitized by Google

Sedan är det likaledes sörjdt för, att man får veta, det svinen äta upp den nyfödde, allt detta under det en julsång höres på afstånd, sjungen af fruntimmers- och barnröster.

Francisque Sarcey, hvilken sannolikt är samtidens förnämste teaterkritiker, anmärker, att man kanske väntat sig något ännu värre, ty Théâtre libre har i vederstyggliga gräsligheter gjort ständiga framsteg, men, tillägger han, man skall väl gömma *något* till nästa år.

Då och då upptages dock ett stycke af värde, såsom Ibsens »Vildanden».

Här i Stockholm ha vi ännu icke fått någon sådan fri teater, men på en af våra scener ha vi fått se t. ex. »Fadern» och »Fordringsägare», och det kan ju alltid vara en liten början. Vi ha äfven bjudits på »Thérèse Raquin», Zolas föga dramatiska, men så mycket mera gräsliga skådespel, som naturligtvis alltid skall intaga ett framstående rum på hvarje »fri» teaters spellista och utgöra en fana, omkring hvilken de »oförstådda, misskända och förföljda» bland skådespelsdiktarne skola samlas för att låta beundra sig af en tanklös hop, som inbillar sig, att endast det riktigt gemena är det sant konstnärliga.

* * *

Tillåt mig, innan jag går vidare, förklara, att den teater vid ... gatan, som jag besökte ifrågavarande

Digitized by Google

söndag, *icke* tillhör fullt samma slag som Théâtre libre i Paris eller Köbenhavns fria teater, men likväl har sin märkvärdighet. De först nämnda teatrarna bjuda på verkliga skådespelare, och Antoine själf är en förtjänstfull konstnär, men på fria teatern vid ... gatan var det endast »konstälskare» som utförde rollerna.

Klockan fem var jag på ort och ställe, en trappa upp öfver gården. Där såg föga teateraktigt ut. På en dörr i förstugan angaf en inskrift, att det vore ingången till en goodtemplarsal. Jag steg på och kom in i ett litet förrum, där en herre satt vid ett bord och sålde biljetter. Det var ej mer än *ett* slags biljetter och de kostade 35 öre stycket. Biljettförsäljaren bad om ursäkt för att programmen ej ännu anländt, men de kunde ej dröja länge.

Jag trädde in i teatersalongen, som befans vara en vanlig, ej öfverdrifvet rymlig sal, för tillfället något skum, enär fönsterna voro tilltäckta och blott en liten fotogenlampa upplyste ingången. När jag hunnit vänja mig vid skymningen, fann jag ungefär ett dussin sammanträngda bänkar utan ryggstöd på hvardera sidan, lemnande en smal gång mellan sig. Bänkarne voro ungefär till hälften upptagna. Flertalet bland åskådarne utgjordes af fruntimmer, efter utseendet tjänstflickor och sömmerskor eller andra kroppsarbeterskor, men alla snygga och rätt nätt klädda, så som det höfves »Stockholmsjungfrur» och deras vederlikar.

Digitized by Google

Bland kvinnorna syntes en och annan karl, synbarligen en söndagsklädd arbetare. Församlingen var ganska tystlåten. Blott några lågt uttalade ord samt här och där ett gladt fnissande förnummos. Efter min ankomst anlände endast få nya åskådare.

Salens bakgrund var genom ett tudeladt förhänge skildt från teatersalongen, och genom öppningen mellan förhängets två delar gingo ett par personer oupphörligt ut och in, sysslande med scenens anordnande och sakta samtalande med sina bekanta bland åskådarne. Förhänget räckte ej högre upp än att åskådarne kunde se öfver det, om de stälde sig på gränsen mellan salongen och scenen.

Efter någon stund tändes en taklampa öfver scenen, men föreställningen tycktes icke därför komma närmare sin början. Jag vände mig till mina grannar på bänken och frågade, om de kunde upplysa, hvarför man dröjde så länge med »Anständigheten i Småköping». De trodde uppskofvet vara föranledt af att programmets tryckning fördröjts.

»Hvad bry vi oss om programmet?» sade jag.

»Jo, på det står hvad aktörerna heta», förklarade mina grannar, ett par hyggliga arbetare, och de tycktes anse, att de spelandes namn voro alldeles oundgängliga.

»Är det några riktiga skådespelare?» sporde jag.

»Riktiga! Ja-a, visst ä' de riktiga, men inte bruka de spela på vanliga teatrar. Den som spelar bäst är vedhandlare, och han har också skrifvit pjesen, sägs det!»

Digitized by Google

Emellertid fortfor samfärdseln mellan scenen och salongen, fastän man nu icke gick genom mellanöppningen, utan på sidan om förhänget, enär åskådarne allt mera skockade sig framför midten för att kanske komma under fund med orsaken till dröjsmålet. Öfver förhänget kikade alltid några åskådare in på scenen.

Ändtligen anlände programmet, men nyss förut hade ett fruntimmer med ett knyte under armen ilat genom salongen in på scenen, och det torde väl kunna antagas, att det var denna dams försenade ankomst, som äfven bidragit till dröjsmålet. Vi hade väntat en dryg halftimme, kanske till och med litet längre, men nu drogs förhänget undan.

Scenen förestälde ett rum, ja *var* helt enkelt ett litet rum, hvars fondvägg upptogs af en dörr och en soffa. Framför soffan stod ett rundt bord med papper och skrifmaterialier. På väggen syntes taflor och goodtemplar-ordspråk. På en stol vid bordet satt en herre. I soffan satt en annan, inbegripen i samtal med den förre. Han på stolen är postmästare och hemma hos sig. Rummet skall, utan att man af möbleringen kan finna det, vara postexpeditionen i Småköping. Herrn i soffan är skollärare.

Samtalet rör sig om hvarjehanda tidsfrågor och om individens rätt och plikt att aldrig låta dagtinga med sin öfvertygelse samt att ej heller dölja den öfvertygelsen. Skolmästaren tyckes i hufvudsak vara enig med postmästaren, hvilken är ganska

Digitized by Google

radikal, men den förre gör dock åtskilliga invändningar ur klokhetssynpunkt. Postmästaren har nyligen anländt till Småköping och känner ännu ej mycket till människorna där. Hans företrädare hade begått självmord, hvilket beröres i samtalet och godkännes. Presterna få mycket påskrifvet.

Efter en ganska lång dialog mellan de två männen, aflägsnar sig skolläraren, och postmästaren sysslar med sina bref, men expeditionen tyckes ej vara synnerlig vidlyftig vid det runda, med en hvit duk täckta expeditionsbordet. Allt är mycket husligt och familjeaktigt. Plötsligt instörtar en ung kvinna och kastar sig gråtande i soffan.

»Hvad är på färde?» frågar postmästaren. Jo, fruntimret hade varit på salutorget för att göra uppköp för hushållet, och där hade flera af stadens fruar varit ohöfliga mot henne och hon hade fått höra ganska sårande tillmälen för att hon ej vore vigd med postmästaren, men likväl lefde med honom som hans hustru.

Postmästaren ömkar sig öfver människornas ondska och söker trösta den unga kvinnan. Då detta möter svårigheter i hennes upprörda tillstånd, förklarar mannen, att om hon ovilkorligt så önskar, så få de väl gå till presten och låta viga sig. Nej, en sådan uppoffring af den hon älskar, vill hon visst icke fordra. Hon vill ingalunda förleda honom att öfvergifva sina åsigter, och så aftorkar hon tårarne och går åter till sina sysslor. Därmed slutar första akten.

Digitized by Google

Andra akten låter oss se samma rum med samma möbler, men scenen föreställes dock vara i ett annat hem. Fyra fruntimmer sitta med sina handarbeten omkring det runda bordet och roa sig med skvaller. Bland annat faller naturligtvis talet på den nye postmästaren och hans osedliga förhållande. Hans uppförande fördömes enhälligt, och man har ej nog starka ord, tycka damerna, för att uttrycka sin afsky för det »fria äktenskapet».

Månne en nykomling i samhället skulle kunna motstå ett så tydligt uttaladt ogillande? Det var därom jag helt försiktigt frågade mina grannar.

»Är det något till karl, så ger han skvallersystrarne . . .», svarade min närmaste granne och svor till.

I allmänhet tycktes åskådarne känna mycken ovilja mot de skvallrande damerna kring det runda bordet. Men samtalet på scenen förstummas plötsligt, då postmästaren infinner sig i något ärende, och det har svårt för att åter upplifvas. Man känner mycket tvång å ömse sidor. Då uppträder en prestman, hvilken håller en sträng straffpredikan mot all osedlighet och mot förmätenheten att vilja sätta sig upp mot kyrkans lära. Postmästaren yttrar en alldeles motsatt åsigt och ansätter presten med åtskilliga spörsmål, hvilka denne dock besvarar mycket undvikande. Det är en lång och i dramatiskt afseende föga betydelsefull dialog, men som hos den uppmärksamme åskådaren stadgar det omdöme han redan förut börjat bilda sig, att hela denna

Digitized by Google

teaterföreställning icke har till afsigt att roa med ett sällskapsspektakel, utan är snarare en förklädd föreläsning, som i dramatisk form söker verka för utbredandet af den åsigten, att vigsel bör betraktas såsom något ej blott oväsentligt, utan äfven skadligt för äktenskapet. Därom rörde sig hela handlingen eller rättare hela samspråket, ty af handling fanns icke mycket.

Såsom dramatiskt alster var stycket ganska otillfredsställande och tråkigt, men framställandet af de åsigter det vill förfäkta var gjordt med en viss kläm och icke utan talang. Tredje akten var den obetydligaste af alla och vid afslutningen stod handlingen ungefär på samma punkt, som vid »sededramats» början. Stycket slutade med anförandet af ett bibelspråk, hvilket författaren funnit med sina syften öfverensstämmande och därför nyttigt att begagna, ehuru han i hela »dramat» sökt förringa bibelns värde och förlöjliga dess läror.

Hvad som dess utom förlöjligades och äfven helt allvarligt fördömdes var »Småköpings», det vill säga hela det närvarande samhällets, obenägenhet att finna det »fria» äktenskapet berättigadt och lofvärdt. Denna obenägenhet stämplades som hyckleri och vrånghet.

Hade man gått till denna fria teater med förhoppning att få skratta, vardt man grymt besviken. Det fans likväl åskådare som skrattade, ehuru det var svårt att förstå *hvarför* de skrattade. Men de klappade också händerna och uttryckte med bifallsrop

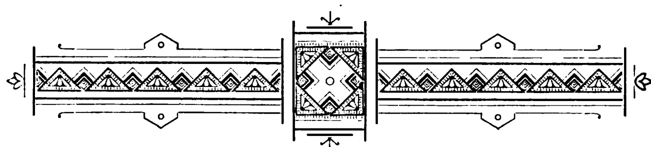
Digitized by Google

sitt godkännande af hvad som framstäldes på scenen. Postmästarens roll utfördes icke illa, och man fick det intrycket, att rollinnehafvaren uttalade sin egen öfvertygelse, då han förebrådde samtidens »Småköping» att icke begripa det ädla och upphöjda i ett laglöst äktenskap, hvilket också var ganska förklarligt, om, såsom det uppgafs, det var han själf som skrifvit detta »sededrama» och inhägnat det under Almqvists »två ting äro hvita: oskuld och — arsenik».

Öfriga roller framstäldes med den ytterligaste dilettantism, och i synnerhet voro fruntimmerna, med ett undantag, en af skvallersystrarna, rent af ohjälpliga, äfven i minneslexan. Men publiken var nöjd. Det hela var onekligen ett stycke »kulturbild», som förtjänar att ihågkommas.

Digitized by Google

En nyårsnatt på Rydbergs.

Klockan är visst snart tolf, men ännu hinna vi in i Rydbergs nya matsal. Bara ett par steg från det glänsande kaféet. Så det lyser i den praktfulla salen! Aldrig ha väl ens kristallglober kastat ett så bländande sken. Det är elektriskt och elektriserande. Hvilken underbar verkan! Det är svårt att skilja mellan gästerna, som glömt sig kvar här och de mytologiska figurerna som Georg Pauli målat på väggarne. De blandas om hvarandra, pokulera med hvarandra, le åt hvarandra, svänga om i lustiga ringlar. Det är mer än underbart, men så är det nyårsnatt också, och då ske alltid märkvärdiga, stundom riktigt otroliga saker.

Men det blir alldeles för brokigt. Låt oss gå bakom glasväggen och sätta oss och se på de gamla gobelinerna. Äro de icke gamla? Äro de icke äkta gobelinsväfnader? Jo visst! Fru Boberg-Scholander

Digitized by Google

har gjort dem, det tro vi nog, men de äro likväl gamla äkta. Huru det gick till är hennes hemlighet. Den unga frun kan trolla, påstår man, och så här midt i nyårsnatten tro vi på trolleri. Är icke hela nya »Rydbergs» ett trollslott?

Men hvad är detta? Hvart tog den bländande belysningen vägen? Hvar är gobelinerna? Hvar de så fint dukade borden? Det är ju nästan mörkt i rummet med de nakna och nedrökta väggarne och det svarta taket. Här och där står ett osande talgljus på de simpla borden, hvilkas flottiga skifvor icke täckas af någon duk, men då och då torkas af kyparnes blåa förkläden, som äro ännu flottigare, men icke *så* flottiga som kyparnes händer, ansigten och jackor.

Och se på gästerna! Vi känna icke igen en enda af dessa lustiga figurer i pudrade peruker och stångpiskor, alla i knäbyxor, somliga med stora utanstöflar, andra med rätt fina strumpor och skor med bandrosetter. Där kommer en herre som ser mycket myndig ut. Med säkra steg går han fram till en ledig plats i kakelugnsvrån, hänger upp hatt och kappa på en spik nedanför spjället, ställer käppen i vrån, slår sig ned vid närmaste bord och ger en vink åt en af kyparne, hvilken skyndar fram med en kritpipa, lackad i öfra ändan af skaftet. Den myndiga mannen kastar en pröfvande blick på lacket, känner med fingret på den i piphufvudet hårdt stoppade tobaken och låter kyparen ge sig eld, hvilken med en lång, af papper virad *fidibus*

Digitized by Google

tages från ett talgljus. Så en menande nick, och kyparen springer efter en remmare renskt. Herrn smuttar och röker.

Alla de andra herrarne vid de omålade borden röka och smutta, somliga på samma slags vin, andra på en sup pomerans och knapra på en skorpa. Några ha en ölstånka framför sig. Några punschbuteljer synas ej till, ingen whisky heller och inga konjakstoddar, lika litet som några flaskor med konstgjordt vatten.

Digra rökmoln lägra sig öfver sällskapet. Ett sakta sorl fyller rummet, kanske mera en utsträckt hviskning, men snart urskilja vi olika röster och kunna uppsnappa särskilda ord. Det låter besynnerligt. Vi känna oss underliga till mods.

»Hvar äro vi?» fråga vi en af kyparne.

Denne ser förvånad på oss. Det var en besynnerlig blick, nästan vemodig och dock liksom begabbande.

»Kännen I icke Kastenhof!» svarar kyparen slutligen, men det låter som en andehviskning.

Vi äro således hos hôtel Rydbergs föregångare, på den gamla Kastenhofskällaren. Det är för hundrafemtio år sedan, kanske ännu några år längre tillbaka. Vi finna det af dräkterna och höra det af de underligt ljudande samtalen.

»Röker bror Wång icke Röda Rosen?» spörjer en herre och vänder sig till honom med det myndiga utseendet i kakelugnsvrån.

»Visserligen röker jag den tobaken i kväll som alla andra kvällar, men har bror Rungreen hört,

Digitized by Google

att Aspgreen, handelsman, vet jag, som bor vid Södermalmstorg, fast han har fabriken på Kungsholmen, fått förnyelse på kammar- och kommerskollegiets privilegium att tillverka tobakspipor?»

Jo, det tycktes sterbhuskamreraren Petter Rungreen ha hört, fastän han bodde ända uppe i Styckjutaregränden.

»Bror Wång kommer sent i kväll», anmärkte en annan och knaprade på en kryddskorpa samt tog sig en klunk svagöl. »Jag bor, som bror väl vet, långt härifrån, på Nya Munklägersgatan och har ändå varit här en god stund.

»Bror Leyell», svarade den som kändes vid namnet Wång, »är præses i stadens kämnerskammare och där är nu för tiden kanske icke så mycket att sköta som här i Norra kämnerskammaren, och fastän den är här i huset, så får jag väl lof, skulle jag tro, att efter slutad session gå hem och få mig min middag, och det är nog en bit ned till Packartorget också. Det är så mycket att göra i Norra kammaren, att vi snart inte kunna sätta flere af dem vi ransaka i häktet här inunder.»

»Hvad säger bror? Skulle Kastenhofskällrarne icke räcka till för tjufvar och skälmar? De äro dock rätt rymliga, vill jag minnas.»

»Pin fullt, säger jag, och i dag skickade jag upp till grefve Arvid Posse, chefen för lifgardet, som har sin boställsvåning här uppe i huset, och bad att få låna hans vedkällare för att där sätta in några fångar, som jag ännu inte fått bugt med.

Digitized by Google

Ja, det har sina bekymmer att vara præses i Norra kämnerskammaren, skall jag säga... Behagar bror en remmare renskt?»

»Men bra är det att ha allt så här i ett och samma hus, både domstol och fånghåla och ... och ...», sade rådman Leyell och tackade för tillbudet af vinet.

»Och vinskänkeri, ja», ifylde rådman Wång. »Ja ha, den har nog sin nytta den gamla förordningen, som stadgade, att i det här huset skulle, jemte Justitiens fortsättande, ett skänkeri af främmande drycker inrättas. Justitien kan gudnås jagas härifrån, men de främmande dryckerna komma nog att här utskänkas, och det kanske i flere hundra år. Goda varor har också salig Ingemar Frodboms enka, och bättre är att besöka vårt gamla Kastenhof, som för evärdliga tider bevarar vinskänken Hofs minne, än att lägga ned sina pängar där borta i hörnet af Regeringsgatan och torget, på Lejonet, apoteket ...»

»Tyst, där vid bordet sitter just apotekaren Wertmüller, som öfvertog apoteket efter Basilius Teuchlers enka.»

»Wertmüller är en betydande man. Nog känner jag honom. Men mer än honom och Teuchlers enka tycker jag om Frodboms enka ... Se så, skål, bror Leyell! Vi ska' ha oss en remmare till.»

»Nej se där ha vi Bengt von Hofsten, sekreterare i commercie-kollegium. Hvarifrån kommer välborne herr sekreteraren?»

Digitized by Google

»Åh, jag hade följt commercie-rådet von Hökerstedt in på Kejsarkronan vid Drottninggatan, men herr commercierådet fann ingen synnerlig trefnad där och ville att vi skulle besöka antingen Merkurius i Lilla Vattugränd, som nu hålles af Gabriel Ratkien, kunglige hofkyparen, eller Segers källare vid Jakobstorg, och då jag menade, att Kastenhof nog ändå vore det agreablaste, gick herr commercierådet hem till sig.

Dörren till det yttre rummet öppnades, och in stormade några unga officerare vid kungliga lifgarde. »Stormade» är kanske icke rätta ordet, ty det buller deras inträde orsakade var mycket dämpadt, liksom allt hvad vi hörde i denna natt, men de rörde sig med mycken liflighet och talade alla på en gång, fastän ljudet af deras röster förekom oss som hade det kommit ifrån någon aflägsen ort.

»Hör du Witting», sade en af officerarne, sedan han beställt ett kvarter Pontac, »nu skola Yxkull, Otto Flemming och Lybecker gå i fransk tjänst. Axel Mörner och Gustaf Leyonhufvud äro redan där. Men Hamilton, han som avancerat till öfverstelöjtnant i Frankrike, lär komma hem och värfva manskap för svenska kronans räkning. Det lär vara fråga om ett nytt lifregemente!»

»Åh, ingen lär väl försöka att täfla med oss som kommendera konungens eget lifgarde. Jag var i går bjuden hos chefen här uppe i huset. Grefven var ytterst graciös, talade om Pultava och sin fångenskap hos ryssarne. Olof Hermelin och jag

Digitized by Google

hasarderade oss med en antydan om att herr greffven nog kunde få revanche kanske snart nog, eftersom det väl ej kan dröja innan vi åter ha krig med ryssen, och med det tycktes vår nådige öfverste vara rätt content.»

»Ja, den som kunde avancera som Hermelin. Han är nu kapten och har sitt eget hus vid Regeringsgatan, gamla Lagermarckska!»

»Se här ha vi magister Biörck, vår egen gardespredikant! Om vi skulle brygga en bål... Åh, intet prut! Hvad bry vi oss om magistraten! Magister Biörck är adlig vederlike. Han hör till hofkonsistorium. Se så, sitt ned magister. Här är pipa och tobak, och sjung nu en stump för oss. Vilja rådmännen inte höra på, kunna de gå sin väg.»

Det mystiska sorlet vardt allt underligare. Tobaksröken var kanske orsaken till att både magistratspersoner, officerare och prester upplöstes i orediga konturer som sväfvade omkring hvarandra i de mest besynnerliga våglinier. Vi höllo ej ut längre och skyndade ut i det yttre rummet, men där var oredan ännu större. Där pratade man om den stora eldsvådan vid Trumpetarbacken, om Spaniefararen som kommit till Stockholm med två lejon, om det stora krigsskeppet som byggdes här och skulle skänkas till turkiske sultanen, om den turkiska ambassaden som kommit hit och om det nya lotteriet som upprättades af Tull-arrende-societetens fullmäktige med en vinst af 24,000 daler kopparmynt.

Digitized by Google

I det rummet visade man oss på en diger patron, som var stadsbryggaren Ehrengren vid Röda bodarne och bredvid honom stadens skeppsmätare Outkies samt stadsuppbördsmannen Calvijn, som bodde i själfva Kastenhofshuset. Där sutto för öfrigt handelsmännen Allmacher, Bedoire, Gnospelius, Kierman och Baltzar Grafe i lifligt samspråk. Men det lät som ett stilla susande. Guldsmeden Seel, som hade sin verkstad vid Fredsgatan, sade man, tvistade med gördelmakaren Korp och hattmakaren Sonneman, och det såg nästan ut som kungliga »paruque-makaren» Lorenz Rumph höll på att komma i handgemäng med skomakaren Brewing. Det handtverksidkande borgerskapet var talrikt i Kastenhofskällarens yttre rum.

Vi sökte oss ut i halfmörkret. Talgljusen voro nästan nedbrunna. I förstugor och trappor var det kolmörkt. En gammal kämnersrätts-vaktmästare gick omkring med en dank i en hornlykta och vakade öfver att intet ljus vore kvarglömdt i domstolslokalerna. Men hvad var det för ett hemskt suckande? Det kom kanske nedifrån fängelserummen. Fångarne där nere hade nog icke så roligt, under det magistratspersonerna gjorde sig en glad afton i skänkeriet.

Men — hvilket starkt sken! Plötsligt är allt ljust igen, bländande ljust. Kristallglober öfver allt. Fint dukade och festligt inbjudande bord. Vi se inga flottiga kyparepojkar, inga blå förkläden, endast eleganta vaktmästare. Och kring borden våra

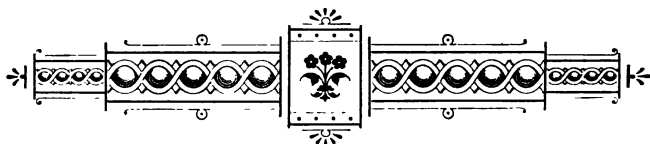
Digitized by Google

egna samtida, både magistratspersoner, officerare och grosshandlare i glad och vänlig endrägt, adertonhundratalsaktiga, men naturligtvis mycket *fin de siècle.*

Hvart tog rådman Wång vägen? Han vardt med »borgmästare-caracter licentierad» och dog 1740. Leyel vardt ordinarie borgmästare och preses i Handelskollegium samt afled 1744. Men att vi sett dem på nyårsnatten å gamla Kastenhof, deras stamhåll i lifstiden, det är säkert. De komma kanske igen hvarje nyårsvaka.

Digitized by Google

Två bröllop i Hornskroken.

Förr och nu.

Pingstdagen 1893 var jag på bröllop. Det var i Hornskroken och kostade mig 50 öre, hvilket visserligen icke är dyrt, men jag har varit på bröllop, som ej kostat mig mer än 35, vare detta sagdt utan att vilja påstå, det Hornskroken är känd för högre bröllopskostnader än t. ex. Nytorget eller Roslagsgatan.

Jag begaf mig naturligtvis dit på spårvagn, ångspårvagn till och med. Det är tidsenligt, men medan jag från det tidsenliga fordonet såg mig omkring på Hornsgatans höga stenhus och slutligen blickade öfver åtskilliga plank inpå gårdar som förr varit trädgårdar och där ett och annat gammalt lusthus glömt sig kvar, kom jag att tänka på den tid, då Christian Wingmark och hans madam samt »Hans Casper mit sein Frau» begåfvo sig till Frömans i Hornskroken, också på bröllop.

Digitized by Google

Frömans eller »Bensvarfvars» finns icke mera, men »Hornskroken» kallas ännu i dagligt tal den krökning, som förenar Hornsgatan med Brännkyrkagatans vestra del eller gamla Hornstullsgatan. Det är visserligen något mera än hundra år sedan Wingmark och Hans Casper voro med på det bröllop som skildras i Fredmans epistel n:o 40, och det var just det jag kom att tänka på under det ångvagnen ilade framåt.

Det var då som nu i en af Stockholms utkanter. Stadens område var för hundra år sedan icke mindre än nu, men betydliga sträckor bortåt tullarne voro obebygda och utgjorde dels öde trakter, dels tobaksplanteringar med de stora, ohyggligt fula tobaksladorna, som för icke så ofantligt länge sedan ännu funnos kvar.

Här och där låg ett litet trähus med sin trädgårdstäppa. Så var en god del af Hornsgatans vestra sträckning omgifven ej blott af små, utan äfven större trädgårdar med deras lusthus, och i grannskapet låg den stora trädgård som redan på sextonhundratalet var känd under namn af *Zinkensdam*, så kallad efter en Frans Zink. Det var icke den ende. I trakten funnos också Lindroths trädgård eller Rosenlund, Ljungens trädgård, m. fl. Öfver allt syntes grönska och blommor, väldiga lindar och små fruktträd, bärbuskar, grönsaksland och mera sådant. I kojorna mellan den vänliga grönskan fann man här och der små krogar. Deras antal var icke ringa.

Digitized by Google

Ju längre man kom ut mot tullen, dess färre voro trädgårdarna, dess flere de öde sträckorna. Mycket folk såg man icke, fastän stora vägen gick här ned till Horns sund och öfver den bro, som hundra år förut, såsom ett märkligt tidens tecken, utträngt färjan öfver sundet och underlättat färden till Fittja. Ännu längre hade man gått på 1770-talet, då man, i stället för den gamla stadsporten af trä, satte upp en port af sten tillika med stenhus för tullbetjäningen, och den byggnaden står ännu kvar, den enda stadsport i Stockholm.

Ju mera jag tänkte på den gamla tiden här i trakten, dess tydligare såg jag äfven den gamla tidens folk, som begaf sig till bröllopsgården. Det var, som sagdt, hos »Bensvarfvars», d. v. s. hos Frömans i Hornskroken. Fröman förekommer aldrig lifs lefvande i Fredmans epistlar. Redan i personförteckningen upptages han som »död och begrafven», men han hade varit »dödgräfvare och traktör i Bensvarfvareträdgården», och att detta namn icke, såsom man lätt kunnat misstänka, varit en omskrifning för dödgräfvarens arbetsfält, begrafningsplatsen, utan en af de många krogarne i trakten, framgår tillräckligt tydligt såväl af episteln 40, som af episteln 64, den förra skildrande ett bröllop, den senare »rörande sista balen», och att krogen varit belägen i Hornskroken upplyses man af senare episteln.

Hvilken brudgummen var och hvad bruden hette får man icke veta, och det kan också vara

Digitized by Google

likgiltigt. Hufvudsaken är, att man får reda på hur det gick till den tiden på ett bröllop inom den krets, der Bellman hemtade förebilderna till sina stockholmstaflor, om ock dessa framstäldes med den belysning, i hvilken skaldens fantasi skådat originalen, något som man alltid måste ihågkomma, när fråga är om de Bellmanska skildringarna.

* * *

När jag steg ned från ångspårvagnen utanför bröllopsgården, var min fantasi så upptagen af Bellman, att jag i inkörsporten till bröllopsgården stötte på några stadsvakter, som, anförda af en korporal, sökte hålla tillbaka en skara nyfikna, hvilka ville se bruden och åtminstone på afstånd fröjda sig åt bröllopet. Det var stark trängsel i portgången. »Ge rum i bröllopsgåln, din hund!» röt korporalen. »Släpp in en kund!» bad en af folket, och så kom den in och tackade för besväret... »Sätt för porten», lät det åter, »slå'n i l-rten, om han käftar mot!»

Det var riktig uppståndelse bland folket, och än värre vardt det, då skorstenseld utbröt i bröllopsgården, men den brydde jag mig icke om, ty nog kunde jag förstå, att den icke hörde till pjesen. Elden släcktes också snart.

»Si, nu kommer bruden, som hon vore buden», och så skyldrar vakten, ty bruden är »Venus lik i dygd och prakt». Hvem är den där? Det är marskalken. Släpp honom fram. Han skämtar med Wingmarks madam och så för han beskäftigt bruden

Digitized by Google

in i bröllopssalen. Musikanterne stämma upp, och allt flera gäster anlända. »Hvem är som inte slipper in?»... »Åh, det är brudens moder.» Men »gumman trossar» och tager en barsk min, och så skyldrar man för henne, och hon får komma in.

Man skriker åt Christian Wingmark, att han skall vänta och »ej på dörren glänta», och där ha vi »Hans Casper mit sein Frau». Så kommer en person som kallas »svarfvaren», men det kan väl icke vara Fröman, efter som han är död och begrafven. Jag ser för öfrigt icke riktigt hur han ser ut.

»... Hvad stoj och spring,
Hvad skrål af barn och pigor!
Gatmamseller
Och gesäller
Stöfva kring.
Hör liror, horn och gigor!»

Det är ett förskräckligt oväsen, men ändtligen skrider man till vigselakten. Presten stampar i golfvet för att äska ljud, och så stämmes psalmen upp med ackompanjemang af alla instrumenten. Presten, kallad »magistern», söker att öfverrösta basfiolen, och »bäst han sjunger, hes och tunger», slår han sig för bröstet och börjar predika om »Sanct Paulus, David, Saulus och vårt syndaklot». Under valdthornens klang vexlas ringar.

Brudgummen är så rörd, att han svär och gråter på samma gång, men marskalken bär med stolta åtbörder fram »kalken med frontignak». Då fäller

Digitized by Google

också den känslosamma bruden tårar. Presten dricker först, och bruden tömmer resten. »Brudfrämman» bara niger. Presten tyckes redan förut ha tagit för mycket till bästa och har dåligt ölsinne. Han klifver fram med vredgad min och ämnar säga något, men »vips han damp i vrån — och teg». Presten får ligga kvar i vrån, där ingen bryr sig om honom.

Att litet hvar förtärt mer än han tål, märkes nog. Man drack duktigt och just icke finaste varor. Några sådana hade man icke på »Bensvarfvars»-krogen. Allt var i öfverensstämmelse med sällskapet och särskildt dem som ställt till bröllopet på detta ställe. Sannolikt var Frömans ofta anlitadt för sådana tillställningar, och det var nog icke första gången som ett bröllopskalas der slutats med slagsmål. »Sist vankas slängar hvar om ann...» Jag ser huru de trumfa på hvarandra, men korporalen kommer in och »slår allt han kan»... »Bröllopsvakten sköflar faten... Ståtligt på det sättet röfvas lasarettet; en tog en plåt, presten två.»

Genom en förordning från 1741 skulle insamlingar vid bröllop och barndop göras för Stockholms offentliga sjukhus, hvilken förordning, sedan presidenten Erland Bromans gård på Kungsholmen inköpts till Serafimerlasarettet, ytterligare bekräftades. Men under den villervalla, som ofta uppstod sedan bröllopsgästerna berusat sig, hände det nog, att litet hvar högg åt sig någon del af insamlingen. Så gick det också till på bröllopet hos Frömans,

Digitized by Google

och — »se'n skildes de åt». Det gick så fort, att jag icke hann lägga märke till hvart den raglande bröllopsskaran med presten och musikanterna i hast tog vägen.

* * *

Ännu befann jag mig på gården i det angifna huset i Hornskroken, men här var nu allt tyst och stilla. Det var samma plats, där Frömans krog hade legat, men af krogen fann jag icke ett spår. Stillsamma människor komma, en och en, in från gatan och sträfvade uppför en trappa, tysta och ordentliga. Det var icke gamla tiders folk, utan våra dagars helgdagsklädda arbetare med hustru och barn.

Jag följde dem, men så förnam jag ljudet af blåsinstrument. Kanske att krogen är där uppe? Kanske att de Frömanske musikanterne ännu finnas kvar? Jag kom in i ett litet rum, där invid dörren en man satt och sålde inträdeskort.

»Femtio öre», sade han och räckte fram handen. »Det är med kaffe och dopp!»

Icke tecken till krog.

Jag betalde och visades in i ett rum, en sal med några fönster på hvardera långsidan. Där hölls ett förskräckligt oljud af sju musikanter, riktigt »sieben Gebrüder», men på svenska, af hvilka sex hade blåsinstrument och en dundrade på trumma. Det gjorde verkan kan man väl förstå, i ett icke synnerligen stort rum. I bakgrunden lästes med

Digitized by Google

gyllne skrift på blå grund: *Rusdrycksförbud är vårt mål.* Frisk grönska omgaf inskriften.

Bröllopsgäster anlände oafbrutet och satte sig stillsamt på de långa bänkar som man trängt ihop längs väggarne. Man talade sakta och långsamt. En lugn sabbatsfrid låg öfver det hela. Några af kvinnorna hade svarta klädningar, en förekom i siden, men flertalet var klädt i ljusa vårdräkter, snygga och glada, men af största enkelhet.

Ingen af männen hade frack, men alla buro snygga helgdagsrockar. En glänste med oknäppta hvita handskar, alla de andra visade obetäckta arbetsnäfvar, och det skämdes de icke för.

Jag satt tyst i en vrå och gjorde mina iakttagelser. Ingen tycktes gifva akt på mig.

Så vidt jag kunde finna, erlade hvar och en af bröllopsgästerna sina femtio öre, men de fleste tycktes känna hvarandra. De tillhörde nog alla den templarloge, som brukar ha sina sammankomster i denna sal och hvilken bär namnet Segerkransen.

Hvilken skilnad på Segerkransen och Bensvarfvars, representanter från två olika tidsåldrar!... Lugn sabbatsfrid, sade jag, och så var det nog, men de sex blåsinstrumenten och trumman gjorde friden något bullersam.

En man trädde framför rusdrycksförbudets blåa bakgrund och helsade de närvarande välkomna samt uppmanade dem roa sig så godt de kunde.

Plötsligt vardt rörelse i församlingen. Flertalet stod upp och bugade sig för en ung prestman som

Digitized by Google

inträdde, en vacker karl med vänligt uttryck och frimodig blick. Det var naturligtvis vigselförrättaren. Han språkade gladt med några af bröllopsgästerna. Men så stämde musikanterne upp igen och blåste en marsch, och in skredo brud och brudgum, följda af brudtärnor i hattar och brokiga drägter. Vigseln försiggick på vanligt sätt, och presten talade värdiga ord om äktenskapets helgd, antagande också att brud och brudgum, som icke voro i sin första ungdom och af hvilka åtminstone en, tycktes det, hade varit gift förut, kunde draga nytta af »redan samlad erfarenhet».

Efter vigseln trängdes man omkring brudparet för att lyckönska, alldeles som på bröllop, der man icke erlägger någon inträdesafgift. Därpå egnade man sig åt en stilla samkvämsglädje med sång och tal samt icke blott kaffe och dopp, utan äfven oskyldiga läskedrycker. Om brudgummen var rörd; kom det sig ingalunda af starka drycker, och han hvarken grät eller svor. Fälde bruden några tårar hvilket jag icke såg, så härledde det sig visst icke af att hon tömt någon pokal tillsammans med presten, och den senare uppförde sig på ett helt annat sätt än hans föregångare i Hornskroken.

* * *

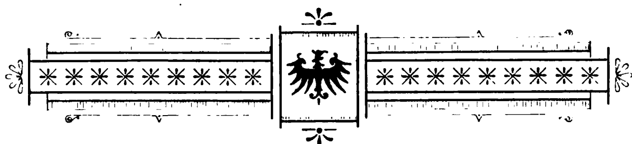
Tiderna förändras, och stockholmarne med dem. Bättre än våra förfäder äro vi i allmänhet sannolikt icke, ej heller sämre, men i ett och annat

Digitized by Google

torde vi nog ega företräde. »Segerkransen» kan förefalla en smula tråkig i jämförelse med »Bensvarfvars», men nog är den nyttigare för samhället och för individen också, det kan man väl medgifva, äfven om man är hvarken goodtemplare eller templare. Af intresse torde i alla fall vara att jämföra två tidsåldrar med hundra års mellanrum.

Digitized by Google

Spökerierna vid Luntmakargatan.

Norrmalmshistoria från 1730-talet.

Vid slutet af Malmskillnadsgatans öfre del, ofta ännu kallad Johannis plan, och i hörnet af Döbelnsgatans början i den »nu för tiden florerande, vidtberömda kungl. residensstaden Stockholm» låg ännu våren 1885 ett litet envånings trähus, synbarligen ganska gammalt och ej mindre skröpligt. Det var Johannis församlings klockargård för mer än hundra år sedan och kanske äfven närmare vår tid. Nu reser sig där ett ståtligt stenhus.

En gammal sägen förmäler, att i början af 1730-talet skall huset hafva såsom boställe begagnats af klockaren Isak Berg.

En afton i början af vintern 1731 satt denne Isak Berg ensam i ett rum i klockargården, då klinkan på dörren lyftes, och in trädde hans bror, hofvaktmästaren Jonas Berg.

Digitized by Google

»Guds fred, bror Isak!» helsade den inträdande, en liten gladlynt karl, och klef fram till bordet, vid hvilket klockargårdens innehafvare sysslade med några papper och sög på en tobakspipas långa skaft.

»Herren vare med dig, käre Jonas», sade Isak. »Hvad blåser nu för vind? Det var inte i går du lät se dig här i huset.»

»Titta inte så högtidligt på mig för det. Jag har min hofcharge, he, he, he, som du vet. Men nu har jag flyttat hit i grannskapet. Jag bor vid Oxtorget hos en skomakare.»

»Hå, det gjorde du väl redan för tre år sedan. Åtminstone står du där boende i major von Henels förteckning på alla kunglig majestäts och kronans höge embetsmän.»

»Sant nog, käre Isak, men, ser du, jag har varit obligerad att både natt och dag sköta min tjänst i kungliga residenshuset på Riddarholmen, och därifrån och hit är icke nästgårdsväg. Mörkt om aftnarne är det också. Facklor får man numera ej bära, och lyktor finnas blott vid kungshuset och på Norrbro.»

»Det har du rätt uti, broder Jonas», medgaf Isak, tog med fingrarne af den långa veken på talgljuset och slängde skaren i vrån vid den gröna kakelugnen.

»Potz sapperment, som hans majestät säger», utbrast hofvaktmästaren, »så där negligeant få vi inte traktera elden på hofvet. Där ha vi numera ljussaxar.»

Digitized by Google

»Kan nog tro det», medgaf Isak, utan att låta inverka på sig af broderns hofmannaspråk. »Men presterskapet behöfver alls inte lära sig mores af hofvet... Skall du ha dig en pipa tobak, så står det på hörnhyllan.»

»Tackar som bjuder! Men hvad är det här för pipor? De äro inte af Aspgreens på Kungsholmen?»

»Hvilkas skulle de då vara? Det är ingen annan, som har kammar- och kommersekollegiets privilegium på att tillverka tobakspipor.»

»Jo-o, du, det har fabrikör Jonas Alström i Alingsås också.»

»Visserligen fick han vara med, då handelsman Aspgreen hugnades med privilegiernas förnyande för ett par år sedan, men här i Stockholm ha vi inga andra pipor än de Aspgreenska, från fabriken på Kungsholmen, och med dem äro vi ganska belåtna. Carl Aspgreen är en stor man det, må du tro. Han är kyrkoråd i Maria och ledamot i ecklesiastikdeputationen, där Carl Gyllenborg och andra riksråd sitta, och så är han med också i riksens ständers deputation öfver landshjälpen.»

»Gud stå mig bi! Jag tror, att du inbillar dig ha bättre reda på det där än jag som är vid hofvet. Men du vet kanske inte, att det är i högsalig grefvinnan Brahes förra hus, som pipfabriken på Kungsholmen nu drifves?»

»Kan väl vara. Lite bryr jag mig dock om sådana världsliga ting, då jag har med kyrkans

Digitized by Google

räkenskaper att göra. Alla de handlingar du här ser framför mig, käre Jonas, äro mig anförtrodda af kyrkoföreståndarne, bagareålderman Peter Broman, han som bor vid Regeringsgatan, och tobakshandlaren Zachris Andersin vid Norrmalmstorg. De äro stränga herrar, må du tro. Broman synnerligen är en omtänkt och drifvande man. Nå ja, det var ålderman Asker också, men det är nu flera år sedan han lemnade kyrkan. Hvad tjänar det till, att jag sitter och pratar om personer, som du inte känner, bara kyrkliga personer!»

»Känner jag inte hofslagtar Olof Asker på Regeringsgatan? Jo, du, han hör till hofvet, han likaväl som jag, och jag har tömt månget halfkvarter rhenskt i sällskap med honom, källareskrifvaren Ulfvin, munskänken Lichtenberg, kunglige kapellmusikanten Boisman och andra herrar vid hofvet. Åh, Asker är en präktig karl. Han gör också affärer med bror Olof vid Luntmakargatan. Ser du, Asker släpper till huden, och bror Olof garfvar den af hjärtans lust, ha, ha, ha!»

»Hvad skall en garfvare annat göra? Garfvaren Olof Berg vet nog hvad han tar sig till.»

»Hm, hm! Vår käre bror har just inte godt rykte om sig.»

»Hur så, Jonas? Det sägs, att det spökar i hans gård, men det rår han väl inte för? Det har man sagt om den här gården också.»

»Jo, jo! Kyrkogården är så nära. Det är inte mer än trettio år sedan det där hände med den

Digitized by Google

stackars flickan, som skulle gå och hemta vatten i kyrkogårdsbrunnen. Men tror du på det där, bror Isak? En hofman är just inte fallen att tro på allt heller.»

»Hvad skall man veta om det? Petrus Murenus har skrifvit om det, och han skref på latin, ser du.»

»Jo, jo, då är det väl sant... Men hvar är kära svägerskan i afton och lilla Ulla?»

»De äro i kammaren på andra sidan. Det är hustru mins andaktsstund så här dags. Jag gör min andakt här med kyrkans räkenskaper. Det är också en gudi behaglig gärning.»

»Ja, du är en stor guds man, du, käre Isak», sade Jonas Berg och plirade småslugt med ögonen. »Men jag skall just säga dig, att jag för kära svägerskans skull köpt en riktigt god bok. Se här du. Det är *Hiert-styrckiande Wederqweckie-Stunder, Eller: Anderika Betrachtelser öfver 56 tänkwärdiga Tröste- och Hiert-frögdande Bibliske Språk: Förswenskade af Stephan Olofsson Enbom; Men i thenna nya Editionen mycket förbättrade, samt med Rim wid hwar Betrachtelse förmehrade*... Hvad säger du om det, Isak? Tror du inte, att det blir välkommet för hustru din? Jag gick i dag enkom till Vesterlånggatan och köpte boken hos tryckaren. Det är Johan Laurentz Horrn, som har sitt tryckeri i grefve Gyllenborgs hus, du vet. Och boken fick jag inte för billigare pris än tre daler.»

»Gå då in med den själf, käre Jonas, så blir du

Digitized by Google

mycket välkommen, skall jag säga. Jag måste fortsätta med mitt arbete. Petter Broman och Zakris Andersin ska' ha en sammankomst i morgon med Arnell, själfve kyrkoherden, och då måste räkenskaperna vara i ordning. Inte är Broman att leka med, och Lars Arnell är styf i räkning, skall jag säga. Han har lefvat länge i Paris, hos vår gesandt Cederström, och så var han prest vid fransöska kyrkan här i några år. Doktor vardt han på samma plats som Martinus Luther själf, och det säges, att han får doktorshatten i Upsala också nästa år, då det blir promotion. Han har en oförtruten omsorg för kyrkans och församlingens och fattighusets bästa... Se så, gå nu in till Eleonora. Kanske hon bjuder på en tallrik gröt i kväll.»

Jonas gick in i kammaren, där madam Berg satt och spann vid ett talgljus, hvars veke hon icke nändes putsa, emedan hon fruktade att ljuset då skulle brinna ut allt för fort. Hon var en liten, torr kvinna i medelåldern, ödmjuk och from och vågade aldrig vara af någon annan mening än sin herre och man, hvilken vid lämpliga tillfällen erinrade henne hvilken stor lycka hon gjort, då hon blef klockarmadam i Johannes.

På en pall bredvid henne satt dottern Ulla, en vacker, ljushårig jänta på aderton eller tjugu år. Hon läste högt i en andaktsbok, kallad *Gyllene Äplen för Ynglingar och Jungfruer, som ock en Heders-Crona för Gamla Män och Fruer.* Den uttryckslösa tonen gaf tillkänna, att jungfru Ulla icke läste

Digitized by Google

just med synnerligt stor uppmärksamhet. Sannolikt tyckte hon, att de »gyllene äplena» voro bara surkart. Den fromma modern var af annan åsigt. Hon suckade och pustade med stor uppbyggelse, men då och då tog tråkigheten ut sin rätt och sänkte sig så tungt öfver hennes ögon, att de slötos till, och hufvudet nickade öfver spinnrocken.

Sådana andaktsstunder hade klockarmadamen och hennes dotter hvarje afton, med undantag af de kvällar, då madamen tog sin salopp på sig och begaf sig ned till Luntmakargatan för att helsa på sin svägerska, slagtarmästare Olof Bergs hustru, hvilken satt i välmåga och ofta såg hela traktens slagtar- och bryggarmadamer i sitt förmögna hem, där den fattiga, men för sin stora fromhet bekanta klockarmadamen också fick vara med. På de kvällarne skulle Ulla sitta i kammaren hemma och spinna, men ett par grannkvinnor berättade för alla, som hemtade vatten i kyrkogårdsbrunnen, att jungfrun mer än en gång varit synlig på Hägerberget, vid Egerströms plantage bakom kyrkan, och det icke ensam, utan spatserande med en ung officer vid konungens garde. Därom visste dock hvarken fader Isak eller mor Eleonora något. Kanske hade grannhustrurna också sett orätt eller själfva satt ihop hela historien. De voro just icke kända för sanningskärlek.

Ulla vardt mycket glad, då hon fick se farbror Jonas, hvilken alltid hade så roliga historier från hofvet att berätta. Hon kastade »de gyllene äplena»

Digitized by Google

tämligen vårdslöst från sig, hvilket orsakade madamen stor förskräckelse. Mor Eleonora tog upp boken, kysste den och lade den varsamt på fällbordet vid fönstret, där den rara rosenmarinen, en skänk af den nye prestmannen, magister Scharff, hade sin plats.

Svågern var, såsom hofman, icke just mycket aktad af klockarmadamen, men då han nu tog fram sina *Hiert-styrckiande Wederqweckie Stunder* och bad kärälskeliga svägerskan hålla till godo, klarnade hennes uppsyn och hon bad honom sitta ned, så att hon finge riktigt tacka honom för den kostliga föräringen. Det vore en bok, som Ulla skulle få läsa högt ur hvar eviga kväll. Ulla gjorde en grimas, som riktigt vanstälde hennes vackra ansigte, och farbrodern var hos henne icke så välkommen som vanligt.

Men hofvaktmästaren samspråkade med madamen, talade om priset på finnsmör och om presterskapet, frågade huru det stode till med den sjuke kapellanen Tillæus och berömde dennes hjälpprest, Florentinus Scharff, hvilken stod högt i madamens aktning och gunst.

Ulla tycktes icke det minsta bekymra sig om presten, ehuru modern försäkrade, att han ständigt arbetade till församlingens goda nöje. Däremot var hon så mycket mer intresserad, då farbror Jonas började tala om hofvet och om de högtidligheter som väntades, då hans kungliga majestät skulle hålla sitt intåg åter i Stockholm. Kung Fredrik

Digitized by Google

hade nu lyckligt återkommit från den resa han, några månader förut, företagit till sina Hessen-Kasselska arfländer.

»Ja, den allra högste Guden har», suckade klockarmor, »varit med hans majestät, vår allra käraste konung och herre under en så lång och farlig resa, såsom han förut varit hafver med Abraham, Jakob och Tobias och allom dem som af hjärtans grund förlåtit sig på honom. Han har låtit sina änglars skara ledsaga hans majestät, vår dyre konung.»

»Var fröken Taube också...»

Ulla hejdade sig i sitt utrop och rodnade starkt. Modern gaf henne en förebrående blick och bad henne icke glömma att röra i gröten ute i köket. När modern sedan gick ut för att aflösa henne, och Ulla åter inträdde i kammaren, hviskade farbrodern:

»Fänriken låter helsa.»

Men Ulla rodnade åter och ville icke förstå hvad farbrodern menade.

»Jo, jo, kära barn», tillade hofvaktmästaren, »du kan bli en förnäm dam, du. Jag var i går hos fänrik Ehrencrook i hans bostad i Stora Munkegränden och hade ett ärende från hofkvartermästaren Gestrin, och då talade fänriken högst delikat om lilla Ulla. Han berättade alltsammans, dufvan min. Unge Ehrencrook är en artig kavaljer och menar ärligt. Men håll efter honom. Han reser kanske till...»

Digitized by Google

»Reser!» utbrast Ulla och vardt lika blek, som hon nyss förut varit röd.

»Ja, här om dagen skulle jag uppvakta på högvakten vid kungshuset, och då hörde jag löjtnant Witting tala med löjtnant Malcolm Sinclaire om alla gardesofficerare, som redan äro i fransk tjänst. Det är en hel mängd, må du tro, nästan alla de högförnäma, som få vara med både vid vid franska hofvet och i bataljer. Och de talade om, att fänrik Ehrencrook kanske också skulle ge sig i utländsk krigstjänst. Men inte vet jag... Se där är ju kära svägerskan. Jag sitter här och talar om all ståten, som skall bli på lördagen och tillbjuder Ulla att komma med för att se på. Visst har jag tjänstgöring den dagen. Det ha alla vid hofvet. Men jag kan nog skaffa henne en god plats, t. ex. på barnhuset, där tukthusskrifvaren Salström har sin bostad. Han tar gärna mot henne, och där ser hon hela ståten på Drottninggatan. Salström är min gode vän. Jag träffar honom alltid på barnhuskällaren, hos Hergemander, källarmästaren, som svägerskan vet.»

»Nej, det vet jag visst inte», försäkrade mor Eleonora med ett gudsnådligt uttryck, »och inte vill jag veta det heller och inte släpper jag Ulla till någon tukthusskrifvare.»

»Men då det är för att se hans majestäts, vår allra käraste konungs och herres kosteliga intåg i sin residensstad!»

»Hans majestät är mig lika kär för det, men

Digitized by Google

med en tukthusskrifvare må mitt barn ej ha något att skaffa.»

»Fänriken står vid Gustaf Pipers kompani, som har vakten utanför barnhuset», hviskade hofvaktmästaren till Ulla, hvilken vardt ännu mer intresserad i att få se hans majestäts allra nådigaste intåg och bönföll hos modern, att denna måtte skänka sitt samtycke. Jonas Berg understödde Ulla och tog sig friheten att hänsyfta på skänken af de hjärtstyrkande vederkvickelsestunderna.

Den gudfruktiga madamen var dock lika obeveklig ända till dess hennes herre och man infann sig i kammaren och hade med sig den unge magistern Florentinus, komministersadjunkten, hvilken förklarade, att ett så oskyldigt nöje som att se ett kungligt intåg icke borde förmenas någon. Han trodde med detta yttrande göra jungfru Ulla sig bevågen, och hon skänkte honom verkligen en tacksam blick, men därvid stannade det. Några vänliga ord kunde Scharff icke aflocka henne. Klockar Berg själf förklarade med myndig ton, att Ulla kunde gärna begifva sig till tukthusskrifvarens bostad för att i sällskap med skrifvarens hustru fröjda sig åt grannlåten på Drottninggatan.

Men Eleonora böjde sitt hufvud under tystnad. Hon var icke van att få sin vilja fram. Ulla strålade af belåtenhet och ljuf väntan. Klockaren förklarade sig ha mycket att öfverlägga med herr magistern, enär dagen efter intåget, hvilken dag var en söndag, skulle, såsom han uttryckte sig,

Digitized by Google

»celebreras med en solenn tacksägelse- och allmän fröjdefest» äfven i Johannis kyrka. Men den festen fordrade stora förberedelser.

När hofvaktmästaren lemnade klockargården och gick vägen fram under Carlingskans väderkvarn, mumlade han för sig själf:

»Bra gick det, men de tre dalerna för de hjärtstyrkande vederkvickelsestunderna hade jag kunnat spara. Svägerskan har inte ett ord att säga i huset. Den där prestgesällen får man dock akta sig för. Han står väl också hos bror Isak.»

Men så gjorde han hastigt höger sväng och hasade sig utför kvarnbackens södra sluttning ned till Luntmakargatan för att helsa på bror Olof, slagtarmästaren, hvilken hade sin gård i sänkningen under klockargården, enligt uppgift samma gård som nu bebos af traktens skorstensfejare. Där var, såsom ofta, gästabud, och genom de tillskrufvade luckornas hjärtformiga dagöppningar lyste det starkt ut på den mörka gatan. Glada röster läto höra sig, skratt och muntert skrål.

Jonas Berg gick genom den öppna portgången in på gården, och tänkte just svänga in på förstukvisten till vänster, då han tyckte, att en skugga vid trädgårdsstaketet på andra sidan gården vinkade honom. Han gick ditåt.

»Är jungfru Ulla där inne?» hviskade skuggan.

»Gud bevare fänriken!» svarade mäster Jonas. »Inte går det an, att ni står här. Lilla Ulla sitter i godt förvar i klockargården och kommer ej ut i

Digitized by Google

afton. Men om lördag kan ni nog få bjuda henne på den där picknicken, ni talat om, på Solbaddet. Jag har förberedt saken, men det var inte så lätt skall ni tro. På den dagen skall Ulla gå till barnhuset för att se på ståten, och då får nådig fänriken själf ta saken om hand. Jag har gjort hvad jag förmår och lite till, skall jag säga.»

»Jag står vid hvad jag lofvat. Så snart Ryman tar afsked, och det kan ej dröja länge, får ni hans plats som kammarvaktmästare vid hofvet. Det har Düben, hofmarskalken, själf högtidligt försäkrat mig. Vi glömma inte våra vänner. Har Jonas talat vid Horns kammartjänare?»

»Visst har jag så, men där är ingenting att göra för närvarande. Gamle riksrådet är alldeles omedgörlig, säger kammartjänaren.»

Samtalet stannade plötsligt, och fänriken drog sig längre bort under träden. Ett starkt ljussken föll öfver gården. Förstudörren hade öppnats på vid gafvel, för att man skulle få litet luft i den kvalmiga salen. Ur dörröppningen trädde en stor och fet karl. Han såg sig omkring på gården och fick sikte på hofvaktmästaren, som nalkades förstukvisten.

»Är det du, Jonas? Hvad tusan går du här och smyger efter? Det skall väl vara hoffasoner, kan jag tro. Men du kommer just lagom. Se så, in med dig, din tallriksslickare! Vi ska' just nu brygga oss en bål af rätta sorten.»

Slagtarmästar Olof Bergs hem var motsatsen

Digitized by Google

till hans broders, klockarens. Här brunno både talg- och vaxljus och här röktes bästa sorten tobak. Mycket folk var samladt, riktiga storborgare, såsom bryggarne Rehn och Paulson, som hade sina bryggerier vid Badstugatan, och gamle Soth vid Luntmakargatan, assistenten i politikollegium, den myndige hofslagtaren Asker och sporrmakaren Paul vid Regeringsgatan. Bålen hade ännu ej kommit fram, men aftonvarden var redan intagen med åtskilliga dryckesvaror, och stämningen var ganska hög. Greta Berg, slagtarmadamen, lika kroppsviktig som hennes man och lika fallen för sällskapslifvet, uppmanade gästerna af bägge könen att taga för sig hvad huset hade att bjuda, och det var ganska rundligt tilltaget.

»Har du sett till bror Isak, den gudsmannen?» sporde Olof Berg och vände sig till bror Jonas, men innan han fått något svar tillade han: »Svägerskan, det söta kräket, är här lite emellan, men hon vill bara sjunga psalmer och håller förmaningar för oss, ha, ha, ha, för vårt syndiga lefverne naturligtvis. Greta tycker, att det är synd om henne, och jag skickar upp till Johannes då och då en hel kalfstek, ja, gud gör jag så. Men hvad fan hjälper det. Svägerskan är lika gudsnådlig, och bror Isak pöser af kyrklig högfärd. Men ser du, Jonas, nu ha Greta och jag gifvit oss tusan på, att Ulla, det lilla rara barnet, skall flytta hit ned till oss och få lite roligt. Herre Gud, inte kan hon väl sitta och låta sin ungdom torka bort där uppe i Oxryggen, ha, ha, ha!

Digitized by Google

Det här kvarteret är bara Oxen mindre, men oxe skall det vara där slagtare bo.»

Olof Berg drog åter till med ett af sina dånande gapskratt.

»Hör du, Olle», sade madam Greta, »det ser ut, som skulle magister Rudberg inte komma hit i afton heller.»

»Jag ger presten så många som flyger och far», förklarade slagtaren. »Han är väl på uppvaktning hos sin förman i Klara och försmår att umgås med församlingsborna i S:t Olof, för si det här är inte moderförsamling, det. Men nog kunna vi dricka en bål, och två bålar med, utan att kapellanen behöfver välsigna gudsgåfvorna. För öfrigt har han ju sagt, att vi äro djäfvulens barn. Kör för det då!...»

»Hu, så du talar, Olle! Vet du hvad... då köks-Brita nyss var ute på gården, såg hon något svart, en öfvermänskligt stor figur vid trädgårdsgrinden. Det står ej rätt till här i huset.»

»Tra ta ta! Det där har svägerskan, den aftonsångskäringen, satt i dig. Om köks-Brita bara vill säga åt mig nästa gång hon ser något svart lysa i mörkret, så skall jag, ta mig raggen, göra svart till hvitt.»

Glädjen stod högt i taket hos slagtaren, och madam Greta glömde både presten och den svarte vid trädgårdsgrinden. Morgonen därpå stretade hon uppför kvarnbacken (där nu trapporna vid Tunnelgatan leda upp till Malmskillnadsgatan och under hvilka tunneln ligger) och gick in i klockargården

Digitized by Google

för att öfvertyga madam Eleonora, att det vore alldeles nödvändigt, att Ulla någon tid flyttade ned till slagtarns gård för att hjälpa madam Greta i hushållet. Klockarmadamen gjorde många invändningar, men klockaren själf fann förslaget högst antagligt. Han såg gärna, att dottern flyttade för alltid till Olof och Greta, ty de voro barnlösa, hade eget hus och nog några hundra daler på kistbotten. Ulla kunde få ärfva alltsamman. Gifte hon sig sedan med magister Scharff, så kunde hon en gång varda pastorska, och Isak Berg riktigt räknas såsom en af vördig presterskapet.

Mor Eleonora sväljde sina tårar, tog fram de hjärtstyrkande vederkvickelsestunderna och stafvade ensam igenom ett par sidor om dagen, under det hennes man, såsom han själf sade, skötte kyrkans angelägenheter, men grufligt tyst och svårmodigt var det i kammaren hos klockarmadamen.

Ulla var nog glad att komma från det tråkiga hemmet och få roa sig hos faster Greta, men det vardt ännu svårare än förr att kunna träffa fänriken. Hon nästan saknade den tysta kammaren med moderns spinnrock och de evinnerliga »gyllene äplen», under hvars förtärande hon ostördt kunde tänka på den vackre gardesofficeren, som visade sig så artig och öm, hvars bekantskap hon gjort under det hon med en väninna lustvandrade i den vackra parken vid Norrmalms helsobrunn, den af kapellanen Peter Mur upptäckta, mot alla sjukdomar högst välgörande surbrunnen, där gardesofficerarne

Digitized by Google

brukade infinna sig för att deltaga i det fina brunnssällskapets nöjen, men där de ej heller försmådde att säga artigheter åt borgarflickorna.

Riktigt bedröfvad och trött på den usla världen vardt jungfru Ulla, då hon på den efterlängtade lördagen, den 13 november, vid hans majestäts högtidliga intåg, icke fick stanna i tukthusskrifvarens fönster, utanför hvilket Gustaf Pipers kompani stod uppstäldt, där fänrik Ehrencrook hade sin plats. Hon måste följa faster Greta ända till Karlbergs grind genom hela den långa allén, som var besatt med små tallar och granbuskar och sirad med trettiotvå tänkespråk, ty faster ville höra borgmästar Adelcrantz' tal till kungen och, hvad ännu mera var, se på sin kära Olle, som var korporal vid borgerskapets rytteri och paraderade i stor ståt. Ulla, som hade gråten i halsen, tyckte att farbror Olle såg högst otymplig ut i uniform på bryggar Åkerbloms gamla häst.

Huru skulle det gå med picknicken på Solbaddet, som fänriken i största hast talat om, då han smugit sig till några minuters sammanträffande med Ulla på S:t Olofs kyrkogård? Ulla var förtviflad, men faster Greta var i all sin fryntlighet mycket svårare att undkomma än mor Eleonora själf.

Så förflöt tiden till början af december, då madam Greta en afton kom helt blek in i salen, där allt husfolket samlades hvarje kväll, icke för aftonbönens skull, ty den bekymrade slagtaren sig

Digitized by Google

icke mera om, men för att mottaga tillsägelser om de sysslor, med hvilka följande morgons arbete skulle börja. Husmodern sade sig ha sett samma syn som köks-Brita några veckor förut. Slagtaren stod upp med en dryg ed och förklarade sig vilja gå ut och bryta hornen af hin håle, men detta ville slagtarmadamen alldeles icke tillåta, och mannen tycktes ej hafva stor lust att motsäga henne, utan nöjde sig med att under åtskilliga mustiga svordomar försäkra, att han icke fruktade afgrundens hela här.

Husfolket fann detta vara ett mycket gudlöst tal, och köks-Brita spådde rysliga olyckor för slagtargården och hela kvarteret Oxen mindre. Gå ut vågade ingen, med undantag af Ulla, hvilken, oaktadt fasterns ifriga försök att hålla henne tillbaka, med frimodig uppsyn lemnade rummet och tycktes företaga en noggrann undersökning, ty hon dröjde till allas förskräckelse ganska länge. Slutligen öfvertalade madamen en af drängarne att söka upp det stackars barnet. Då han kom ut, såg äfven han den svarta figuren, och till sin stora förskräckelse tyckte han, att den svarte höll jungfru Ulla om lifvet, men synen försvann och jungfrun kom strålande glad in i salen och sade sig ingenting hafva skådat ute i mörkret.

Tjänstfolket betraktade henne med förvåning, som en följande afton öfvergick till fasa. Drängen Anders förklarade, att jungfrun, så klockardotter hon vore, bestämdt kunde anses som en liten troll-

Digitized by Google

packa, ty det sloge ej felt, att hon stode i förbund med den onde. Drängarne och pigorna började undvika henne, och snart spred sig längs hela Luntmakargatan samt åt angränsande gator, att spökerierna i slagtar Bergs gård voro värre än någonsin, och att där funnes en trollpacka i huset. Slagtarens handtering började lida af detta skvaller, ty litet hvar undvek naturligtvis att köpa kött af den, som hade en trollpacka i huset och umgicks med själfve fan.

Om allt detta var Ulla fullkomligt okunnig, tycktes det. Hon var åter glad, visserligen litet tankspridd och vårdslös i sina sysslor, men af ett mycket älskvärdt lynne. Detta tyckte hennes omgifning vara ett ytterligare bevis på trolldom. Hvarför skulle hon sjunga dagen i ända och på aftonen våga sig ut på gården, till och med i trädgården, i djupaste mörker, i köld och snöyra äfven, om hon ej vore i förbund med djäfvulen? Den saken vore väl temligen klar.

Då faster Greta slutligen talade med Ulla om saken, skrattade den vackra flickan alldeles omåttligt, men röd i ansigtet vardt hon också, hvilket slagtarmadamen fann, minst sagdt, ganska misstänkt. Hon bad mor Eleonora komma ned och tala med sin dotter, men då klockarmadamen började förhöra Ulla, sprang denna sin väg under skallande skratt, ett alldeles onaturligt, att ej säga underjordiskt skratt, som gaf återljud i hela huset. De begge gamla kvinnorna sågo på hvarandra med för-

Digitized by Google

skräckelse, och Eleonora Berg lofvade att gå hem efter den rara boken hon fått af svåger Jonas och låta Ulla läsa högt därur följande afton. Vägrade hon att läsa eller kunde hon ej mera, vore olyckan tyvärr alltför säker. Då hade den lede frestaren fått i sina garn den fromma madam Eleonoras i sträng gudsfruktan uppfostrade dotter.

Då måste man försöka, hvad magister Scharff och de två ordinarie kaplanerna, Holst och Gröndahl, i S:t Johannes samt kaplanen Rudberg i S:t Olai kunde uträtta. Hjälpte ej det, återstode ej annat, menade den fromma mor Eleonora, än att anmäla saken för norra kämnersrätten. Och den stackars modern dolde gråtande sitt ansikte i handklädet, men mor Greta hoppades det bästa, bjöd svägerskan på en liten pomeranslikör och lade allt i Guds händer.

Innan något af allt detta kunnat företagas, väcktes slagtaren och hans hustru följande natt af ett onaturligt buller på vinden. Slagtarmadamen tillät icke sin af starka drycker från förliden afton något hufvudtunge man att röra sig i sängen, mycket mindre att stiga upp och efterforska orsaken till bullret. Ingen af det öfriga husfolket vågade sig heller på en undersökning. På morgonen gingo alla, icke utan räddhåga, till sina arbeten. Bullret fortfor under de nästföljande nätterna, höll sig på vinden på ett alldeles obegripligt vis, men fortskaffade sig sedan till äfven andra delar af huset.

Jungfru Ulla, som hade sin kammare på vinden,

Digitized by Google

förmälde sig dock icke hafva hört något, hvilket bekräftade de misstankar man hyste om hennes trolldomsnatur och djäfvulska umgänge. Lika glad var hon. Först då faster Greta föreslog henne att åter flytta upp i klockargården, vardt hon sorgsen och orolig, men lyckades få flyttningen uppskjuten.

Mor Eleonora kom flere gånger ned till slagtargården, men vågade icke företaga det afgörande profvet med dottern. Slutligen anförtrodde hon sig åt magister Scharff, och denne erbjöd sig att hålla vakt en natt på slagtarens vind. Visst fruktade han djäfvulen, men nog ville han våga en dust med honom, synnerligen som det gälde jungfru Ullas eviga salighet. För att vara riktigt rustad, tog han med sig Andreas Luderhoffs nyårspredikan. Läsa kunde han icke, ty han måste hålla sin vakt i mörkret, men det var godt att hafva guds ord med sig. Därför kröp Scharff in i en vrå på vinden, ej långt från jungfruns kammare, lade Luderhoffs predikan, ett tunnt häfte i kvartformat, tryckt hos Niclas Wankijff, närmast hjärtat och — somnade.

Huru länge han sofvit, visste han icke, men då han vaknade, såg han ljusskena under jungfruns dörr och ämnade just sakta smyga sig dit, då han hörde ett fasligt dånande helt nära. De gamla kistor och skåp, som hade sin plats på vinden, drogos fram och tillbaka af i mörkret osynliga händer. Magistern tryckte Luderhoffs predikan närmare sitt bröst och besvor den onde anden att låta

Digitized by Google

kistor och skåp vara i fred samt försökte till och med att taga ett kraftigt tag i en kista, som i detsamma susade förbi honom, men hans krafter räckte icke till. Kistan fortsatte sin väg och slog med en häftig duns i motsatta väggen, under det ett kväfdt, men alltför afgrundslikt skratt hördes i grannskapet.

Magistern var visst icke rädd för mörkrets makter, men nog kände han kallsvetten i sin panna, då jungfruns dörr sakta öppnades, och en lång figur med svans, eller kanske det var en lång värja, trefvade sig ut och försvann. Kistorna rördes ännu några minuter, men så vardt det tyst, och tassande steg hördes i vindstrappan. Magistern stack ut hufvudet genom vindsgluggen och mot snön på gården såg han ganska tydligt ett par mörka, hemska skepnader, som med förvånande fart flögo uppför bergväggen, uppåt Johannes. Magistern darrade i hela kroppen. Dagen därpå sade han:

»Om jag skulle likna de fasansfulla skepnaderna vid något mänskligt, så vore det vid ett par gardesbussar.»

Kaplanen Rudberg i S:t Olof ville icke taga någon befattning med spökerierna, då man ej genast vändt sig till honom, utan anlitat en utsocknes prest. Kaplanen Holst i Johannis församling visade sig ej heller benägen, och hans embetsbroder Gröndahl hade just ej mera med församlingen att göra, ty han skulle mottaga Skepptuna och Lunda pastorat i Upsala stift.

Digitized by Google

»Vårt eget presterskap öfvergifver oss», suckade madam Greta, och hennes man svor ej längre så ohejdadt samt började se betänksam ut. Drängen och pigan hotade att flytta. Ulla var den enda som såg lugn ut, men att det spökade alldeles fasligt på vinden, det kunde hon ej neka. Hon varnade andra att försöka blanda sig i spökenas sak. Själf sof hon den rättfärdigas sömn, sade hon.

Hela grannskapet var i uppror. Hvarenda invånare i kvarteren Oxryggen, Oxen mindre, Moraset och Rosenbusken ville erfara något tillförlitligt om spökerierna hos den »ogudaktige slagtaren», såsom Olof Berg numera kallades. Så snart kvällen kom, infunno sig ett hundra, kanske två hundra personer utanför Bergs hus, och så många som kunde få rum på gården trängde dit in, men ingen enda vågade gå inom förstukvisten, mycket mindre begifva sig upp på vinden. Där stodo dessa hundra i snön, darrande af köld och intressant fruktan kväll efter kväll. Ingen af husets folk hörde mera något af det djäfvulska bullret på vinden, och i hela huset var fullkomligt tyst, men folket på gården och gatan försäkrade, att de hörde ett och annat sattyg. Några hade till och med sett hin håle själf komma ut ur vindsgluggen och försvinna i rymden.

Om slagtargården fick mottaga mycket folk nattetid, så var där så mycket folktommare på dagen. Olof Berg sålde knappt en enda mark kött på hela veckan. Han suckade och magrade, bekände sina synder och lofvade att skänka ett par

Digitized by Google

nya bronsstakar till S:t Olai kyrka, om han befriades från djäfvulens påhäng. Han visste icke, om han vore fri från den onde, men att han var fri från kunder, märkte han alltför väl. Man vågade ej köpa kött hos honom. Hvem visste hvad det var för slags kött?

Då uppmanades han af bror Jonas, som gick och väntade på sin befordran till kammarvaktmästare vid hofvet, att flytta på någon tid från gården. Olof fick samma råd af sin bror klockaren, och som en liten gård snedt öfver gatan, i kvarteret Moraset, stod ledig, så drog han dit med allt sitt folk och en god del af sitt bohag. Då kommo kunderna tillbaka. På det nya stället, just där målaren Bergendorff nu har sitt lilla täcka och fint putsade hus med grönskande gård och stora — målade bandhundar, märktes icke några spökerier.

Ulla flyttade dock icke med farbror och faster, utan begaf sig åter upp till klockargården. Det var slut med hennes glada skratt, och rosorna på hennes kinder bleknade. Modern förmanade henne stundligen att bekänna hela sin svåra synd, men Ulla förklarade tämligen snäsigt, att hon alldeles icke begått någon synd. Hon läste åter om »Gyllene äplen för ynglingar och jungfrur», och modern hörde på med stor andakt och tackade Gud för att dottern tycktes vara fri från djäfvulens garn. En dag kom klockaren in i kammaren och sade:

»Det är klent att vara klockare i Johannes. Sällan har man här några rika lik och inte lys-

Digitized by Google

ningar heller. Jag träffade Petter Tidman nyss, då jag var ned åt Klara. Han berättade, att om söndag lyser det för ett förnämt par igen. Det är för presidenten Scheffers dotter och en fänrik vid gardet...»

»Fänrik!» skrek Ulla till och lät de »Gyllene äplena» rulla utåt golfvet.

»Ja-a, en fänrik, som heter Ehrencrook, sa' klockar Tidman.»

Ulla dånade icke, det hade hon aldrig lärt sig. Hon fick ej heller lungsot. Hon gifte sig snart med verkgesällen hos snickarålderman Reiff, som bodde vid Klara södra gata, med hvilken ganska hygglige verkgesäll hon gjort bekantskap hos klockar Tidman, faderns gode vän och yrkesbroder. Hvad magister Scharff tänkte, vet ingen, men några år därefter vardt han kyrkoherde i Torpa och Karls församlingar i Södermanland.

Vid jultiden samma år som djäfvulen grasserat hos slagtaren Berg, flyttade denne åter till sin gamla gård och började snart sitt gamla lefnadssätt, ty några spökerier hördes ej mera.

Jonas Berg sade en dag till madam Lind, född Ulla Berg:

»Det var skada, barn, att det inte vardt något af. Jag hade tänkt att skaffa dig in vid hofvet.»

Men madam Lind tycktes icke höra på honom.

Många, många år senare satt en gammal enkemadam och hostade på Drottninghuset.

»Madam Lind har en svår hosta», sade en annan

Digitized by Google

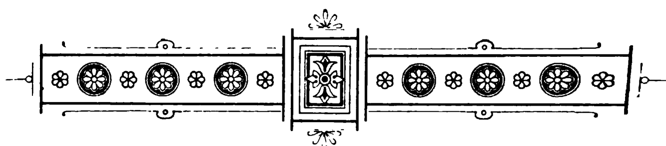
af fattighusgummorna. »Får jag bjuda en bröst-karamell?»

»Tackar så mycket, men är det af Ehrencrooks? Se, jag vill helst ha Ehrencrooks. De äro sötare än andra.»

»Jo då, det är af generalens karameller.»

Digitized by Google

Konstnärshat.

Det var gamle kamrer Torman, känd stockholmare, som för någon tid sedan berättade följande:

När jag först kom till Stockholm, det är nu många år sedan, hyrde jag ett litet rum långt bort på Söder vid Krukomakaregatan, alldeles intill Zinkensdam. Där står nu ett högt och ståtligt stenhus, en riktigt dyrbar hyreskasern, men det huset där jag bodde, var ett litet trähus af *gammalt* stockholmsslag, med en förstukvist, en bottenvåning af tre rum och kök och ett vindsrum.

Det var naturligtvis i vindsrummet som jag flyttade in, ett mycket enkelt rum med ett snedt fönster och sluttande golf, tarfliga, men rätt snygga möbler och en viss prydlighet i anordningen, tack vare min värdinna, hyggliga enkefrun i bottenvåningen, kojans egarinna, en riktigt präktig gumma.

Digitized by Google

Nog hade jag hellre bott en trappa upp vid Drottninggatan, men jag hade icke råd, och dessutom var jag rekommenderad till fru Palm vid Krukomakaregatan. Mina släktingar i Nerike kände till henne och ansågo hennes hus för ett tryggadt hem för en ung man utan bekantskaper i den stora staden.

Gumman Palm hade icke så litet hushåll. Hon hade såsom egna barn upptagit sin aflidna dotters tre föräldralösa söner, och tre andra pojkar voro inackorderade hos henne. Sex manliga ungdomar mellan nio och femton år voro just inte så lätta att styra för ett gammalt fruntimmer och en piga, men de tycktes trifvas utmärkt och voro alltid vid godt lynne, och det var gumman Palm också. Det var endast pigan, också något till åren, som såg surmulen ut och grälade, då pojkarne voro allt för besvärliga.

De gingo alla i Maria skola, men den äldste skulle upp på gymnasium till hösten. Hvilket förskräckligt oväsen, när de kommo hem från skolan och lekte på gården! Det hördes långt ned i Zinkensdams trädgård och långt upp i Hornskroken.

»Gossarna ä' för oregerliga», skrek gamla Sofi, pigan, och hytte åt dem med grötslefven, när hon kom ut på förstukvisten för att hålla styr på vildbasarne.

Men de skrattade åt henne, drogo henne ut på gården, dansade med henne och bankade henne i ryggen med slefven. Gamla Sofi var utom sig af

Digitized by Google

raseri, men ju ondare hon vardt, dess vildare vardt gossarnes glädje.

»Ä' ni alldeles rosenrasande pojkar?» ropade gumman Palm, som kom och befriade pigan. »Ska' ni göra kål på stackars Sofi? Och skäms ni inte för notarien däruppe?»

Nej, de skämdes icke det ringaste, men gumman Palm lydde de, både dottersönerna och inackorderingarna, och alla kallade henne »söta, rara mormor».

»Notarien sitter och arbetar», fortfor den gamla, »och ni får inte störa honom.»

* *
*

Det var jag som kallades notarie därför att jag var extra ordinarie kammarskrifvare i åtskilliga verk och aldrig noterade något. Jag skref rent hvad de ordinarie satte upp, men vanligtvis låg jag i mitt sneda fönster och lät blickarne roa sig med grönskan i Zinkensdam och i de små trädgårdarne bredvid fru Palms egendom.

Den dagen hade gossarna visst icke stört mig. Jag hade knappt gifvit akt på det buller de förde. Uppmärksamheten fängslades af ett helt annat föremål. I grannträdgården hade jag upptäckt något högst besynnerligt. Där var ett litet lusthus af det vanliga slaget, som förr fanns i flertalet af de ganska talrika småträdgårdarne, ett med snitsigt tak och en stor kula på taket samt en flöjel däröfver.

Digitized by Google

Lusthuset förvånade mig visst icke, men så mycket mera en figur, som rörde sig därinne, ett kvinligt väsen i underbar lätt drägt, något mycket luftigt och föga kroppsligt, tyckte jag, och som icke gick såsom människor bruka gå, utan sväfvade öfver lusthusgolfvet, hvilket var af ganska inskränkt område, men likväl tillät den besynnerliga varelsen att göra många underliga svängningar, till och med hopp och högst anmärkningsvärda krumbugter både med armar och ben, hvilka voro alldeles obetäckta, tyckte jag.

Hvad kunde det vara för en människa? *Var* det ens någon människa? Jag beslöt göra mig underrättad hos fru Palm, men just som jag fattade det beslutet, for ett föremål hvinande öfver planket mellan de två gårdarne, kommande från det Palmska området och träffade ett af lusthusfönstren, hvars glasruta klingande föll på sandgången.

Från lusthusets inre hördes ett skrik, ett omänskligt skrik, och i detsamma for genom den öppna dörren ett annat föremål, mycket större än det förra och rörande sig i motsatt riktning, mot planket.

Det var den underbara varelsen som sväfvat omkring inne i lusthuset, men nu flög — så föreföll det mig — öfver trädgårdsgången och hakade sig fast vid plankets öfre del, så att det kunde se in på fru Palms gård, en kvinlig varelse utan tvifvel, men väl ingen ängel, ehuru små vingar sutto på skuldrorna och fläktade för luftdraget, snarare ett troll i köttfärgade, något urblekta trikåer, skor

Digitized by Google

af samma färg, oanständigt kort kjol af tunnaste flor och, liksom det låga klädningslifvet, besatt med mångfaldiga paljetter, som glittrade i solskenet.

Ung och skön? Nej, gammal och ful, men leende, någonting förundrans-, men icke beundransvärdt, rent af besatt tokigt.

»Det är verkligen en människa», tänkte jag, »men bestämdt galen.»

Det var hemskt att se på henne, där hon flugit upp på planket och, med leende uttryck i det gamla, fårade, fastän mycket rödlätta ansiktet, svängde i ena handen en ganska försvarllg knölpåk och i den andra en slef, bestämdt Sofis slef, som kommit dansande öfver planket, kastad af de Palmska pojkarne.

Hon fortfor att le, under det hon kastade slefven tillbaka in på fru Palms gård och hotade med knölpåken, utösande en hel skur af vreda uttryck. Motsatsen mellan leendet och de vreda orden samt de hotande åtbörderna var högst besynnerlig, att icke säga ohygglig.

»Se på Påkan!» skreko pojkarne. »Hurra för Påkan! Se, hon har klädt sig naken! Hurra-a-a!»

De kastade sand upp mot henne, och hånade henne svårligen.

Mormor kom åter ut på gården och körde in gossarna under förebråelser öfver deras oanständiga uppförande.

»Kära mormor, är Påkan anständig, hon som går klädd på det viset?»

Digitized by Google

»Det är mamsell Krans' ensak», förklarade fru Palm, »och gossarne ha inte med henne att göra. Låt henne vara i fred, så slippa ni se henne. Understå er aldrig mer att oroa henne.»

»Ä-ä!» Det var hvad gossarne yttrade om den saken. De två yngsta räckte ut tungan åt den underliga figuren på planket, men det undföll mormors uppmärksamhet.

Synen på planket var emellertid försvunnen. Det hade gått så hastigt, att jag icke kunde upptäcka hvart hon tagit vägen. En stund därefter skulle jag gå ut och tänkte i förbifarten titta in till fru Palm och få upplysning om hvad det vore för en underlig figur i egendomen bredvid, men fru Palm var icke hemma för tillfället, och gossarne hade återvändt till skolan.

När jag öppnade porten åt gatan, stod ett äldre fruntimmer i beredskap att träda in på gården. Hon var tarfligt klädd, diakonissaktigt skulle man nu säga, ty hon hade en snäf svart kappa och en liten hatt som med sin tyllremsa såg ut som en mössa. I handen höll hon en grof käpp. Men så hon log mot mig. Det var detta leende som fäste min synnerliga uppmärksamhet, ty det påminde om varelsen med vingarne, korta tyllkjoln och de köttfärgade trikåerna.

Hon frågade efter fru Palm. Då jag upplyste henne, att frun icke vore hemma, tycktes detta förarga henne, fastän hon fortfarande log.

Det var ganska visst samma leende, som jag

Digitized by Google

sett en timme förut på planket, och det måste väl också vara samma människa. Men hvilken fullständig förändring för öfrigt! Ansiktsfärgen var också helt annorlunda, förut mycket röd, nu ytterligt blek, pergamentsartad, hvilket gjorde leendet ännu orimligare.

»Är det herrn som är informator för fru Palms otäcka pojkar?» frågade hon och stälde sig i vägen för mig, stödjande sig på den grofva käppen.

Det lät ilsket, men leendet hade icke försvunnit.

Jag förklarade, att jag icke hade det ringaste att göra med gossarne. Jag vore notarie och icke informator. Den förklaringen tycktes göra henne mildare stämd. Jag lyfte på hatten och ämnade fortsätta min väg upp åt Hornsgatan, men fruntimret frågade, om jag ej ett ögonblick ville titta in till henne. Det vore något hon ville tala med mig om.

»Hvad i Herrans namn vill människan mig?» tänkte jag. »Hon är bestämdt galen, och det kan vara obehagligt nog att gå in till henne.»

Men jag gick naturligtvis. Det var nog också lockande att komma underfund med, huru det egentligen stode till med hennes förhållanden.

Jag följde henne genom hennes trädgårdstäppa, kastade i förbigående en blick in i lusthuset, som var nästan omöbleradt, men med en stor spegel midt emot dörren. För öfrigt såg jag ingenting besynnerligt och infördes i ett litet förmak, ganska underligt möbleradt med mångfaldiga, i form, färg och stil mycket olika föremål, ett sammelsurium

Digitized by Google

af smaklösa grannlåter, förtorkade blommor under glaskupor, och ett par förvittrade lagerkransar på ena väggen, en på hvar sida om ett porträtt i hel figur, tecknadt i blyerts och med svag färgläggning här och där. Bilden var klädd ungefär på samma sätt som värdinnan på stället visat sig, då hon från lusthuset flög upp på planket. Mästarens namn stod under porträttet. Det var Wilhelm Wohlfart.

Jag erfor idel förvåning öfver hvad jag såg. Hvad skulle nu komma?

»Se här mitt kort», sade fruntimret i diakonissdräkten, ständigt leende, och lemnade mig ett litet stycke, något gulnadt, tjockt velin, på hvilket med sirliga bokstäfver och många slingringar stod *Euphrosyne Craanthz.*

»Det är mitt namn», forfor hon. »Om notarien inte vore så ung, skulle han nog känna till det. Det namnet lät tala om sig på samma tid som man talade om fru Friebel och mamsell Fägerstedt. Å ja, notarien har kanske nog hört det ... Men får jag be om kortet igen.»

Hon tog tillbaka kortet och stack det i spegelramen öfver konsolbordet med hvita marmorskifvan.

»Notarien skall vara snäll och hjälpa mig med en process», sade hon leende.

Jag förklarade, att jag icke vore en sådan notarie, icke alls jurist, bara extra i räkenskapsverken. Men mamsell Craanthz log åt mina ursäkter, och när hon talade om all den orättvisa, som begåtts mot henne, riktigt upprörande orättvisa, log

Digitized by Google

hon också. Tårarne stodo henne i ögonen och rösten skälfde af vrede, men på läpparne låg det oförgängliga löjet.

Jag kände mig hemsk till mods, ville taga afsked och skynda därifrån, men mamsell Craanthz anhöll artigt och bönfallande, att jag skulle höra på henne, och så blef jag sittande på en hårdt stoppad, med urblekt siden klädd, liten obekväm taburett i empire-stil och lyssnade till det besynnerliga fruntimrets leende klagan.

* *
*

Hon talade utan mycket sammanhang, än fort, än långsamt, än med långa afbrott, och under tiden var hon i oupphörlig rörelse fram och tillbaka öfver golfvet, trippande med små steg från den ena möbeln till den andra, stundom höjande sig på tåspetsarne och blickande in i den stora spegeln öfver konsolbordet.

»Visst är hon tokig», tänkte jag och kände mig ganska orolig på den hårda taburetten, men hörde likväl på det besynnerliga pratet, som, oaktadt brist på sammanhang, försatte mig i en för mig alldeles okänd värld och småningom började väcka mitt intresse. Hon talade om sina triumfer såsom dansös vid kungliga teatern, om sin vänskap med den stora Taglioni och med Dolores Serall samt om Mariano Camprubi, som friat till henne men fått korgen, emedan hon icke ville dansa i Spanien eller på annat

Digitized by Google

ställe än i Stockholm. Hon beskref hvilket uppseende hon väckt i »Alfhild eller den underbara lyran», då kungliga teaterns direktör, presidenten Westerstrand, själf förärat henne en praktfull bukett.

»Den där under kupan på byrån», tillade hon och visade på några jämmerligt förtorkade blad i en af glaskuporna. »Notarien kan själf se, att det är sannt.»

Men så skulle hon uppträda i »Zephir och Flora», och då bröt kabalen ut. Man hade sagt, att hon vore för gammal, det nedrigaste förtal.

»Euphrosyne Craanthz gammal!»

Något så tokigt och gement påstående kunde väl ingen sätta tro till. Och likväl hade de lättrogna människorna låtit inbilla sig det af hennes ondskefulla fiender! Djupt sårad i sin konstnärsvärdighet, hade mamsell Craanthz då lemnat teatern, men de elaka människorna som ställt till intrigen borde naturligtvis icke slippa ostraffade från en sådan nedrighets följder.

Hon skulle draga dem inför rätta, men ingen jurist ville hjälpa henne. Hon hade vändt sig till de förnämste, ty det finge icke vara någon klåpare.

Andreas Möller hade nog åtagit sig hennes rättfärdiga sak, blott han haft tid för sina många andra processer. Han hade lofvat henne att icke glömma saken, och det hade hon litat på, men så dog han innan han uppfylt sitt löfte, och det kunde hon aldrig förlåta honom.

Ett par mindre hederliga sakförare hade slut-

Digitized by Google

ligen narrat mycket pengar af henne, utan att sätta någon process i gång, och det hade gjort henne misstrogen. Nu vore det bortåt tjugu år sedan människornas ondska drifvit henne från teatern.

»Kunde jag nu bara riktigt lita på notarien, skulle notarien genast få ta saken om hand», förklarade mamsell Craanthz. »Jag har ännu litet pengar kvar, och det här huset är mitt. Jag köpte det för ett litet arf jag fick strax efter jag lemnat teatern.»

Jag ursäktade mig på grund af hvad jag förut meddelat henne om min okunnighet i lagfarenheten, men det gälde icke för mamsell Craanthz.

»Okunnighet! Det vet jag visst, det», utropade hon. »En notarie skall väl förstå sig på sådant.»

»Det värsta är», tillade hon med en suck, »att nu äro mina fiender alla döda, med undantag af en enda. Betty Blomberg lefver, och hon skall inte slippa undan. Inte var hon den värsta, det är visst sant, men med om intrigen var hon, och det måste ha sin vedergällning. Min konstnärsära måste rentvås. Se'n det är gjordt, kan jag åter uppträda på scenen. Jag har inte legat på latsidan under de här åren, skall notarien tro, utan öfvat mig hvarenda dag och vet hvad jag kan uträtta isynnerhet i den känslofullare pantomimen.»

Hu, hvad hon log hemskt, när hon talade om det känslofulla. Jag rusade på dörren.

* * *

Digitized by Google

På aftonen samma dag gick jag in till fru Palm för att tala om för henne min bekantskap med hennes besynnerliga granne och få veta något närmare om den underliga människan.

»Har notarien varit hos henne?» utropade den gamla frun och skrattade.

»Hos Påkan?» skreko alla pojkarne och skrattade ännu högljuddare.

»Tyst gossar!» förmanade fru Palm. »Har jag inte sagt er, att ni inte få ge öknamn åt någon människa? Och hvarför skall ni vara elaka mot den beskedliga mamsellen?»

»Beskedlig!» utbrusto gossarne samfäldt. »Ä' *hon* beskedlig, hon som slåss med sin otäcka påk? Nej, hör då, mormor?»

»Ja, mig har hon slagit», försäkrade lille Wille, den yngste i laget.

»Mig med», tillade Gösta, den därnäst i ålder.

»Det var rätt åt Wille och Gösta», menade mormor, »för att ni ha varit stygga mot henne, kastat sten öfver planket och gjort henne förtret på många sätt. Och så kallar ni henne Påkan.»

»Förtjänar hon inte det, mormor lilla, hon som aldrig går utanför porten utan att ha påken med sig?»

»Hvad skall hon göra, då hon aldrig får vara i fred? ... Se så, gossar, gå nu in och lägg er.»

»Påkan borde ha smörj», förklarade Gösta, hviskande till mig.

Sedan gossarne aflägsnat sig, berättade fru

Digitized by Google

Palm ett och annat om sin granne. Hon vore nog litet häftig af sig, menade gumman, men så hade gossarne heller aldrig lemnat henne i fred. Sina egenheter hade hon visserligen och kunde förefalla mycket underlig, men tokig vore hon verkligen icke, bara ytterst misstänksam och rädd för att förolämpas. Hon hade varit dansös, och fru Palm mindes mycket väl, att man beundrade hennes dans.

Täck och behaglig var hon då, äfven vacker, med ett mildt och intagande ansikte. På skämt kallades hon Blomsterkransen, med anledning af hennes namn och för hennes blomstrande utseende. Många hade varit alldeles tokiga i det utseendet och i hennes behagfulla dans samt uttrycksfulla pantomim.

Hvad som egentligen orsakat hennes plötsliga afgång från teatern, kände fru Palm icke. Visserligen hade hon redan då varit något till åren såsom dansös, men hon skötte sin tjänst oklanderligt och löste med lätthet ganska svåra uppgifter. Från och med afskedstagandet hade hon blifvit människoskygg och människofiendtlig samt hatade isynnerhet alla vid teatern, mest de som voro vid baletten. Det hade varit en fix idé hos henne att söka rättegång mot dem som hon trodde ha intrigerat mot henne.

Hon hade köpt huset bredvid det som redan långt förut egts af fru Palm, och såsom grannar hade de nog trifts tillsammans, om icke gossarne på senare tiden stält till krångel. Nu kallades hon

Digitized by Google

i hela trakten för *Påkan.* Många kände ej något annat namn på henne. Det visste hon, och det grämde henne och gjorde henne ännu människofiendtligare samt orsakade att hon ständigt var på jagt efter traktens okynnige pojkar. Sin påk hade hon med sig, då hon gick ut, och den använde hon, när hon kom åt.

Hon lefde ytterst indraget, upplyste fru Palm vidare, ansågs för mycket snål och något läsaraktig, var nästan helig och gick ofta i bönesammankomster, alltid klädd såsom hade hon afsagt sig all världslig flärd, hvarför man väl icke kunde tro, att hon hemma ofta ginge i bara trikåer och med kort tyllkjol, sminkade sig och uppförde små solodanser.

Gumman Palm skrattade rätt hjärtligt åt den egenheten hos en kvinna på några och femti år.

»Men se, det kommer sig naturligtvis af hennes gamla kärlek till baletten», tillade fru Palm, liksom ursäktande, »och för att hon ännu tänker uppträda, bara hon blifvit af med sina fiender, stackars människa.»

»Ja, ja, riktigt slug är hon väl inte ändå», invände jag.

»Jo bevars, hvad hon är slug, bara egen» försäkrade fru Palm.

»Men hvarför i Herrans namn ler hon alltid?»

»Det rår hon inte för, skall jag säga notarien. En dansös ler alltid, då hon dansar, och så fäster

Digitized by Google

det leendet sig för beständigt på läpparne. Det blir, såsom det kallas, stereotypt, och kan aldrig utplånas.»

* *
*

Gumman Palms upplysningar verkade, att jag började finna Påkan nästan intressant, åtminstone högst egendomlig. Det är sannerligen icke ofta man i vår realistiska tid — och den tid, då jag gjorde den gamla dansösens bekantskap var i det afseendet ej så mycket skild från våra dagars — träffar på ett åldrigt fruntimmer, som när det kommit från en bönesammankomst, afkläder sig sin puritanskt tarfliga dräkt och drager köttfärgade trikåer på sig samt larfvar omkring i hemmet i dem och en kort tyllkjol, skötande sina hushållbestyr samt öfvande sig i några piruetter, medan grytan kokar, för att i nästa ögonblick i samma dräkt rusa ut på gatan och rappa på några pojkslynglar.

Det dröjde ej länge förr än jag självmant gjorde Påkan ett besök. Hon log emot mig vänligt nog och låtsade icke om eller hade kanske glömt, att jag förra gången lemnat henne något brådstörtadt och föga artigt. Åter talade hon om den tillämnade rättegången, och i det afseendet fann jag henne riktigt tokig, fastän hon i andra frågor uttryckte sig ganska klokt. Hätskheten mot Betty Blomberg tycktes vara snarare i till- än aftagande.

Sedan jag under någon tid icke haft tillfälle att sysselsätta mig med gamla dansösen, och jag

Digitized by Google

ej heller hörde henne omtalas hos gumman Palm, hvilken mycket litet bekymrade sig om sina grannar, samt förhållandet mellan Påkan och gossarne något förbättrats, gick jag en dag på en ledig stund in till mamsell Craanthz för att se huru det var med henne.

Till min öfverraskning fann jag henne den dagen fördubblad. Hon förekom i två exemplar, tyckte jag. Två gamla dansöser, alldeles lika utstyrda i korta tyllkjolar och köttfärgade trikåer, en både löjlig och bedröflig syn, skyndade vid min ankomst in i Påkans sängkammare, hvarifrån hördes en röst som bad mig sitta ned och vänta ett ögonblick. Det dröjde ej länge förr än dubbelexemplaret åter visade sig, men nu i den stränga, puritanska dräkten. Nu voro de dock ej så förvillande lika. Det främmande fruntimret såg ännu äldre ut än mamsell Craanthz, och om äfven hon log var leendet dock icke på långt när så markeradt och oföränderligt.

»Mamsell Blomberg», förestälde värdinnan det andra exemplaret, »min gamla vän Betty Blomberg, som också varit première-dansös.»

Jag var mycket förvånad, men frågade, huru det ginge med rättegången. Påkan såg bedröfvad ut och började tala om, att hennes gamla vän, mamsell Blomberg, hädanefter skulle bo hos henne. De skulle tillsammans öfva sig i *pas de deux.* Men det såg ut, såsom gamla Blomberg icke orkat med många sådana. Hon hade sjunkit ned på en af de

Digitized by Google

hårda taburetterna och såg mycket medtagen ut, stackars gumma.

Mamsell Craanthz stod och såg på henne med ett besynnerligt uttryck i det leende ansiktet.

Skulle hon vara så elak, att hon tagit sin gamla fiende, hvilken hon så grundligt hatat, till sig för att plåga lifvet ur henne? Hvem vet hvad konstnärsafunden kan taga sig till? Jag lemnade snart de gamla.

Då jag berättade för fru Palm hvem jag funnit hos mamsell Craanthz och meddelade henne mina farhågor om den senares afsikter, utbrast den goda gumman:

»Tro inte något sådant, käre notarien. Det vore ju förskräckligt. Nej, jag vet hur det är. Mamsell Craanthz hade fått höra talas om, att den enda öfverlefvande af hennes gamla fiender hade att kämpa mot stor fattigdom. Det tyckes i början ha skaffat henne en viss tillfredsställelse och för att riktigt glädja sig åt sin oväns olycka — så sägs det åtminstone — gick hon till henne och ämnade alldeles förkrossa henne. Hvad som då försiggick mellan de forna kamraterna känner jag inte, men visst är, att mamsell Craanthz kom in till mig sedan och grät. Aldrig förr har jag sett henne så upprörd. Och hon talade om, att stackars Betty Blomberg hade det så svårt och troligtvis skulle svälta ihjäl, om ingen riktigt verksamt hjälpte henne. Därför hade mamsell Craanthz beslutat att taga gamla Betty hem till sig. Det skulle nog

Digitized by Google

räcka till för dem båda, och så kunde de tillsammans prata om teatern och dansa igenom alla sina gamla nummer. Mamsell Craanthz förklarade sig öfvertygad, att hon gjort Betty Blomberg orätt, ty Betty Blomberg vore bestämdt inte någon elak människa, och bra hade hon dansat, det kunde man inte neka, äfven om hon Gud bevars inte kunnat höja sig till samma punkt som Euphrosyne Craanthz själf... Ja, nu bo de tillsammans och dansa tillsammans så långt krafterna hinna till, men med gumman Blomberg ser det klent ut.»

»Det var ett oväntadt slut på konstnärshatet», sade jag, »och troligtvis utan sitt motstycke».

»Säg inte det, kära notarien», sade fru Palm. »Artister äro människor, de också.»

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

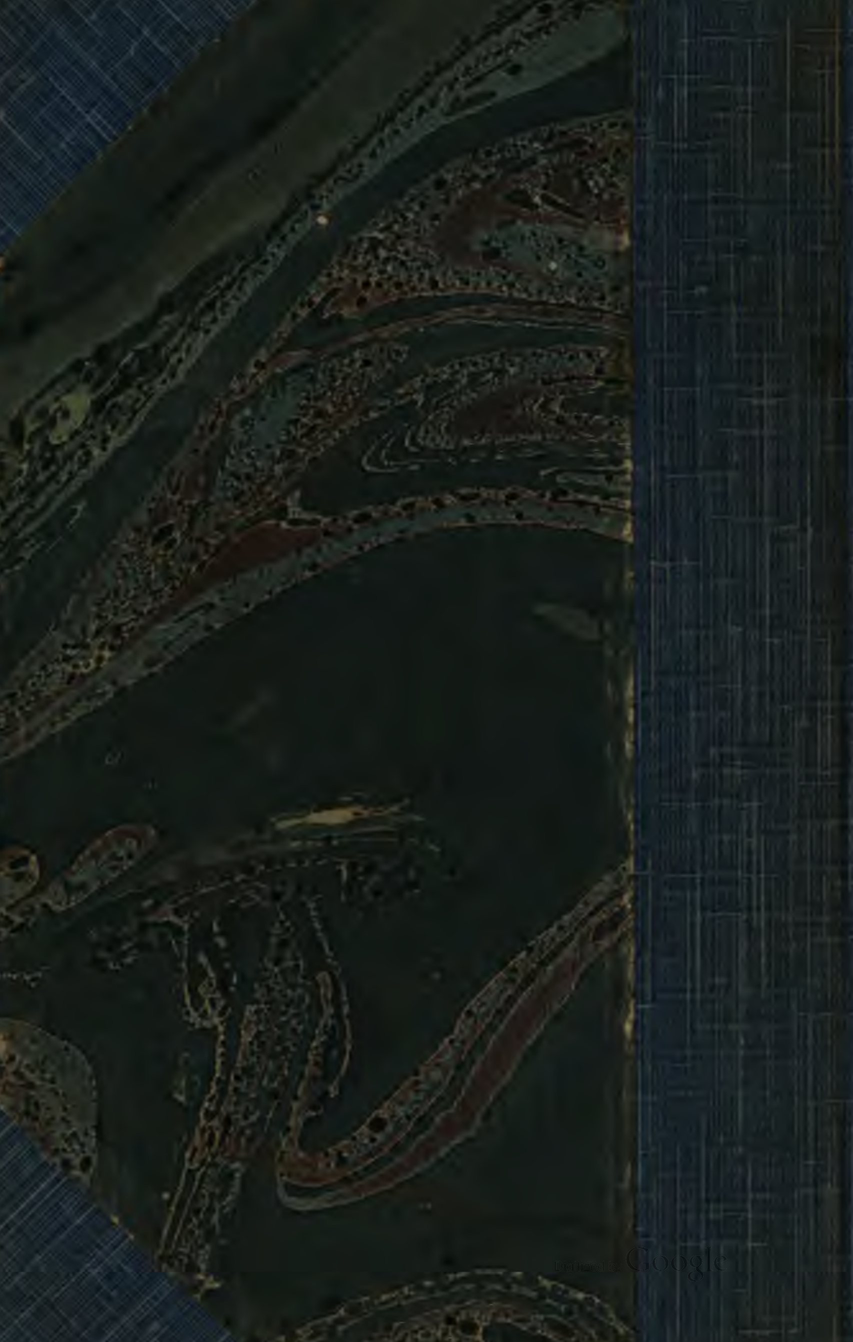
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google